

PostMetodika

№ 1 (104), 2012

ISSN 1815-3194

Справедливе оцінювання

Postmetodika

СПРАВЕДЛИВЕ ОЦІНЮВАННЯ – КОРОНАРНА СИСТЕМА ОСВІТИ

Шановні читачі!

У 2012 році "ПМ" розпочинає дослідження проблеми конструювання ефективної та активної школи в серії журналів, кожен із яких присвячується окремій ознаці активної школи: "Справедливе оцінювання" (№ 1); "Сприятливе навчальне середовище" (№ 2), "Прозорість управління" (№ 3); "Сприятливе професійне середовище" (№ 4); "Безпечність школи" (№ 5); "Активність у спільноті" (№ 6).

Розробка концепції активної школи веде свій початок із 2001 року, коли Американськими Радами з міжнародної освіти ACTR/ACCELS (American Councils) було засновано програму під назвою "Активна школа", метою якої стало донесення до педагогічних колективів шкіл, їх адміністрацій та управлінських структур знань, засвоєних у процесі громадянської освіти.

На сьогодні "активна школа" — це перш за все ефективна школа, яка зацікавлена у змінах для освіти, для себе і для суспільства, і готова разом із суспільством ці зміни здійснювати.

Першою ознакою активної школи, яку розглядаємо у цьому номері, є справедливе оцінювання, оскільки процес і процедури оцінювання (учнів, учителів, директорів, школи як організації) є коронарними артеріями освітньої системи загалом. Подібно до коронарних судин, які власне постачають багату киснем кров до серцевого м'яза і є т.зв. "кінцевою циркуляцією" (їх блокування може мати критичні наслідки для життя), оцінювання також є найважливішим джерелом постачання стимулів, мотивів і впевненості в навчанні. Кожний із нас не лише пам'ятає випадки несправедливого оцінювання стосовно себе, а й може бути охарактеризований як продукт функціонуючої в освіті системи оцінювання.

Свою концепцію справедливості та можливих шляхів оптимізації шкільного оцінювання розкриває російський дослідник А.Остапенко (с. 2–10). Різні аспекти аналізу оцінювання з фізики пропонуються в рубриці "Педагогічні технології" — це і модель підвищення ефективності системи оцінювання результатів навчання фізики шляхом використання ІКТ (с. 26–29), і аналіз специфіки запровадження та результатів зовнішнього незалежного оцінювання із цієї дисципліни у Полтавській області (с. 29–32). Учителям географії та економіки стануть у пригоді матеріали щодо моніторингу стану викладання та рівня навчальних досягнень учнів із цих предметів (с. 50–57), а також методичні рекомендації щодо вивчення економічних питань у шкільному курсі економічної і соціальної географії України (с. 33–38). Зважаючи на важливість "справедливої оцінки" педагогічним колективом школи самого себе, досвід застосування технології самооцінювання в загальноосвітньому навчальному закладі запропоновано у матеріалах українських (с. 19–25) та польських авторів (с. 59). Рубрика "Менеджмент освіти" ознайомить із впливом громадських чинників на освітні системи та розкриє їх зв'язок із моделями управління загальною середньою освітою (с. 39–43).

І, врешті, продовжуючи професійний діалог щодо забезпечення ефективності навчальних закладів, що постійно ведеться на сторінках "ПМ" (передусім сфокусований у випусках "Ефективна школа" (2004, № 6) та "План розвитку школи" (2010, № 1)), пропонуємо на допомогу вчителю методичні рекомендації та програму модуля "Філософія освіти та інформаційні технології", у рамках якого вже понад 10 років на курсах підвищення кваліфікації ПОІППО поширюється модель активної школи як орієнтир трансформації освітніх систем під впливом сучасних ІКТ і розбудови вчителем власної філософії освіти. Публікуємо "силлабус" цього модуля, оволодіння яким, маємо надію, допоможе педагогам поглибити свої компетентності відповідно до вимог "Положення про атестацію педагогічних працівників", а також професійно розробити й удосконалити власну філософію освіти з питань стратегій і технологій навчання.

Запрошуємо Вас до читання і захопливої праці, яка сприятиме справедливому оцінюванню та самооцінюванню в шкільній освіті, так необхідному для українського суспільства.

Редакція "ПМ"

ВИДАВЦІ:

Головне управління освіти і
науки Полтавської
обласної державної
адміністрації

Полтавський обласний
інститут післядипломної
педагогічної освіти
ім. М.В.Остроградського

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

В.В.Зелюк (голова),
А.І.Бардаченко,
Н.М.Барболіна,
М.В.Гриньова, С.Ф.Клепко,
І.О.Кіптілий, Г.О.Сиротенко

РЕДКОЛЕГІЯ:

Г.Є.Аляев, О.А.Білоусько,
А.М.Бойко, Т.О.Бондар,
Б.П.Будзан, Б.В.Год, В.В.Громовий,
К.Ж.Гуз, М.Б.Євгух, В.В.Зелюк,
І.А.Зязюн, В.Р.Льченко,
С.Ф.Клепко, С.В.Королюк,
В.Г.Кремель, М.Д.Кулгаєва,
Л.В.Литвинюк, В.С.Луцай,
О.О.Мамалуй, В.І.Мирошніченко,
В.Ф.Моргун, Л.І.Нічугувська,
Н.В.Радіонова, О.В.Садоха,
І.В.Степаненко, Н.М.Тарасевич,
М.В.Тривак, Г.Хлібін

Головний редактор:

С.Ф.Клепко

Перший заступник головного редактора:

Н.В.Радіонова

Заступники головного редактора:

Г.О.Бондар, Л.В.Литвинюк

Редакційний директор:

І.О.Кіптілий

Відповідальний секретар:

Н.Ю.Землякова

Літературні редактори:

О.В.Стоцька, С.І.Переломов

Верстальник:

Т.В.Шарлай

Перекладач:

Л.М.Іщенко

Відповідальність за підбір і виклад фактів у підписаних статтях несуть самі автори. Висловлені в цих статтях думки можуть не збігатися з точкою зору редколегії. Рукописи не горять, але і не повертаються.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

36029, Полтава, вул. Жовтнева, 64

(05322) 7-26-08;

тел./факс: 50-80-85

e-mail: redpm@pei.poltava.ua

http://www.ipe.poltava.ua

Реєстраційне свідоцтво:

серія КВ №12233-1117 ПР

від 23 січня 2007 р.

© ПОІППО

Підписано до друку 27.06.2012

Формат 60x90/8.

Ум. друк. арк. 9,6.

Тираж 300.

ТОВ "АСМГ"

вул. Міщенка, 2,

м. Полтава, 36011

тел. (0532) 56-35-29, 61-50-69

.....

Постановою Президії ВАК

України від 31.05.2011, №1-05/5

"ПМ" включено у перелік

наукових видань, у яких можуть

публікуватися основні

результати дисертаційних робіт.

Журнал "ПМ" № 1 (104), 2012 р.

підписано до друку за рішенням

вченої ради ПОІППО (протокол

№ 4 від 22.06.2012 р.).

ISSN 1815-3194

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

Возможна ли справедливая школьная оценка?

Остапенко А. А. 2

Філософія освіти та інформаційні технології – основа професійного капіталу вчителя

Клепко С. Ф., Бондар Т. О., Литвинюк Л. В. 11

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Евалюація діяльності громадсько активних шкіл за міжнародними стандартами

Гавриш Р. Л., Водолазська Т. В. 19

Упровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій у систему оцінювання результатів навчання

Бендес Ю. П. 26

Запровадження зовнішнього незалежного оцінювання з фізики та його наслідки (на прикладі Полтавської області)

Давиденко Л. П., Безнігаєв М. О. 29

Економічні питання в шкільному курсі економічної і соціальної географії України

Шуканова А. А. 33

МЕНЕДЖМЕНТ ОСВІТИ

Зв'язок моделей управління загальною середньою освітою з рівнем соціального капіталу

Пастовенський О. В. 39

РЕПРОДУКЦІЯ

Розвиток педагогічних ідей П. Юркевича в дидактиці П. Каптерєва

Герасименко Л. В. 44

ДОБІДКИ

Стан викладання і рівень навчальних досягнень учнів із географії та економіки в Шишацькому районі Полтавщини у 2011 р.

Шкоденко Л. А. 50

ХРОНІКА

Полтавського вчителя Г. Павелка нагородили премією Верховної Ради України

..... 58

ЧИТАЛЬНИЙ ЗАЛ

Книжкова новинка: poradnik із самооцінювання в школі від польських авторів

..... 59

КАРТА ДИДАКТИКИ

Оценка: фикция или оружие?

Завалишина И. И. 60

СЛОВО П'ЯМ'ЯТИ

Кривуля Олександр Михайлович 62

Щербань Петро Миколайович 63

Хорольський Євген Андрійович 64

УДК 281.93: 25

ВОЗМОЖНА ЛИ СПРАВЕДЛИВАЯ ШКОЛЬНАЯ ОЦЕНКА?

А. А. Остапенко

Методологічно обґрунтовується концепція справедливості шкільної оцінки, яка дозволяє аналізувати та оптимізувати системи оцінювання учнів. Аналізується система Єдиного державного іспиту в Росії (ЄДІ) і пропонується орієнтовне положення про оцінювання знань у школі як локальний документ шкільної адміністрації.

Остапенко А.А. Возможна ли справедливая школьная оценка?

Методологически обосновывается концепция справедливости школьной оценки, которая позволяет анализировать и оптимизировать системы оценивания учащихся. Анализируется система Единого государственного экзамена в России (ЕГЭ) и предлагается примерное положение об оценивании знаний в школе как локального документа школьной администрации.

A. A. Ostapenko. Is it possible to have fair assessment in schools?

The concept of fairness of school assessment to analyze and optimize pupil assessment systems is methodologically substantiated. The system of the Unified State Exam in Russia (USE) is explored and Approximate Regulation for Assessing Pupils' Progress as a local school administration document is proposed.

Від редакції: Пропонуємо вашій увазі уривок із книги відомого російського дослідника і педагога, автора більш ніж 400 публікацій із педагогіки та психології, доктора педагогічних наук Остапенка Андрія Олександровича "Педагогіка со-Образности. Очерки и эссе (рос.)" – "Справедливість шкільної оцінки" (розділ шостий).

Ця книга зовсім недавно вийшла друком у видавництві Кубанського державного університету і була підготовлена автором у рамках федеральної цільової програми "Наукові та науково-педагогічні кадри інноваційної Росії" на 2009-2013 роки, тож сподіваємось, читачу "ПМ" цікаво буде ознайомитись із поглядами російського дослідника щодо можливостей справедливого оцінювання в сучасній школі.

Повний варіант книги Остапенка А. А. Педагогіка со-Образности. Очерки и эссе / А. А. Остапенко. – Краснодар : Кубан. гос. ун-т, 2012. – 184 с., можна скачати в мережі Інтернет за адресою:

http://narod.ru/disk/53570061001.88e3a1b5eab58548db47695576deea9c/2012_Pedagogika_soObraznosti.pdf.html.

Может ли школьная оценка быть хорошей и справедливой? Может ли оценка не раздражать? Можно ли сделать так, чтобы ученики не боялись оценки? Может ли оценка не быть "костылем хромо́й педагогикой", как её обозвал Шалва Амонашвили? Наверное, может, но при одном условии – оценка должна быть справедливой! Изначально договоримся о том, что мы не принимаем позицию педагогикой толерантности с её основным лозунгом "Мы все равны!", ибо она порождает, на наш взгляд, ложное понимание справедливости как равного отношения к разным людям.

Возможности нравственного становления разных людей, разных коллективов *различны и неравны*, поэтому справедливыми будут разные отношения к разным людям, к разным коллективам. Таково

православное понимание справедливости. "Нельзя со всеми обращаться одинаковым образом, так же как врачам нельзя всех больных лечить одним способом, а кормчему знать лишь одно средство для борьбы с ветрами"¹.

Анализ научно-методической литературы свидетельствует, что фундаментальных исследований справедливости оценки нет, так же как нет классификаций или типологий форм (типов, видов) оценки знаний, умений и навыков. Даже в новом издании "Российской педагогической энциклопедии" нет статьи об оценке. А нет по причине отсутствия системы признаков (параметров) для такой классификации. Попробуем их предложить, не претендуя на полноту и завершенность положений. На наш взгляд, таких параметров должно быть

Остапенко Андрій Олександрович, доктор педагогічних наук, професор Кубанського державного університету, Єкатеринбурзької духовної семінарії і Вищих богословських курсів при Московській духовній академії.

шесть: три качественных и три организационных.

Для удобства рассуждений представим себе двух персонажей, к которым и будем обращаться на протяжении всего повествования. Первый персонаж – трудолюбивый, старательный, прилежный, но малоспособный ученик, которому учёба даётся трудно, да и домашних условий для полноценного развития маловато. Назовём его Саша. Второй персонаж – способная, развитая, хватающая всё налету, но манерная, с ленцой, "новорусская" ученица, имеющая все возможные домашние условия для учёбы. Назовём её Маша.

Качественные признаки оценки

Оценка развития и оценка состояния. Проведём мысленный эксперимент. В класс приходит завуч с секундомером проверять технику чтения. Запускает секундомер: "На старт, внимание, марш!" Саша читает 10 слов в минуту, а Маша – 120 слов (цифры условны). Ясно, что, исходя из норм оценивания, соответствующих возрасту, Саша получит "двойку", а Маша – "пятёрку".

Проходит месяц-другой и завуч снова проверяет технику чтения в этом же классе. Трудолюбивый Саша целый месяц старался, занимался, прочитал 29 слов в минуту. Маша же, имея "пятёрку с запасом", показала результат 121 слово в минуту. Согласно той же норме оценивания, Саша снова получает "двойку", так как до 30 слов в минуту, что соответствовало бы "тройке", он маленько не дотянул, а Маша вновь получает "пятёрку", так как опять значительно превзошла установленный норматив. В результате – желание учиться "отбито" у обоих. У одного из-за того, что он почти в три раза быстрее стал читать, а получил все ту же "двойку". У второй из-за того, что она получила "пятёрку" за полное отсутствие роста темпа чтения. А коли так, то можно и впредь не напрягаться.

Подобная привычная система оценивания, при которой результаты учеников *сравнивают между собой и с существующим утверждённым* (якобы общеприня-

тым) *нормативом*, не учитывая рост каждого ребёнка, – мало прогрессивна, ибо она не стимулирует стремление ребёнка к развитию.

А. М. Кушнир называет подобную практику **оценкой состояния**. "Пятёрка ли, тройка ли, – обе одинаково бессодержательны в качестве меры развития. Это учитель хотя бы смутно представляет себе, за что он ставит ту или иную оценку. Ученик же воспринимает оценку как полумистическую реальность, которую он может интерпретировать весьма и весьма умозрительно. Благие размышлы о жёсткой и чёткой системе критериев, максимально объективирующей оценку, проросли реальными технологиями оценивания в весьма ограниченном кругу учителей. Но даже в этом – прогрессивном – кругу речь идёт об **оценке состояния**"². А. М. Кушнир предлагает другой тип оценки – **"оценку собственно развития – оценку изменения состояния"**, которая *не сравнивает детей между собой и с нормативом*, а "выставляется исключительно за позитивное изменение состояния *в сравнении с собственным же состоянием* (курсив мой. – А. О.) минуту, день, месяц, год назад"³.

Таким образом, один тип отметки фиксирует состояние ребёнка, а другой тип фиксирует *изменение состояния* ребёнка.

На первый взгляд, *оценка развития* прогрессивнее оценки состояния, но... Представьте себе конец полугодия и вспомните уже знакомых нам Сашу и Машу. Допустим, что всё полугодие учитель работал с ними в режиме *оценки развития*, хваля медленно растущего Сашу и журуя способную, но ленивую Машу. Но на конец полугодия хваленый, но малоспособный Саша так и не "догнал" Машу и полугодическую оценку получил ниже, несмотря на большее количество похвал и поощрений, ибо они были в большей степени даны за старания, а не за знания или умения. Таким образом *оценка развития* порождает чувство несправедливости и не отражает реальных результатов учеников с разным уровнем способностей. Этим недостатком оценка состояния не обладает (табл. 1).

Таблица 1

	Что фиксирует?		Развивающий эффект	
Оценка состояния	Состояние ребенка	Сравнивает детей друг с другом и с нормативом	Не стимулирует стремление к развитию	Отражает реальные результаты уровня обученности
Оценка развития	Изменение состояния ребенка	Не сравнивает детей друг с другом, а сравнивает каждого с ним же вчерашним	Стимулирует стремление к развитию	Может не отражать реальных результатов уровня обученности учеников с разным уровнем способностей

Очевидно, что недостатки двух систем оценки (состояния и развития) можно компенсировать, используя их каким-то образом одновременно или попеременно.

Оценка накопительная и оценка вычитательная. Чтобы получить "пятёрку" на ЕГЭ или на централизованном тестировании, нет необходимости решить верно все задания теста. Достаточно набрать около 75 % положительных ответов. Причём набрать их можно как "мытьём", так и "катынью", как "качеством", так и "количеством": Саша может решить много простых задач (ему так легче), а Маша – несколько сложных, но итоговый оценочный результат при этом будет одинаков. Такая система оценивания в дидактике получила название **накопительной (или кумулятивной)**.

Более привычна **вычитательная** система оценивания, при которой учащийся должен верно выполнить все предложенные задания. 100% правильно выполненных заданий соответствуют максимальному баллу ("пятёрке"). Если задания выполнены не полностью, из "пятёрки" вычитается (отсюда – вычитательная) соответствующее количество баллов.

Две выполненные на "пятёрку" контрольные работы, оценённые по **накопительной** системе, различаются, тогда как две "пятёрочные" работы, оценённые по **вычитательной** системе, похожи, как две капли воды. Всем хорошо известно, что две медальные выпускные работы по математике могут отличаться разве что количеством запятых.

Таким образом, **накопительная** оценка подчёркивает, в первую очередь, *то, что ученик уже выучил, а вычитательная – то, чего он ещё не выучил.*

На первый взгляд накопительная система оценки кажется прогрессивнее вычитательной, так как предоставляет ребёнку право выбора и в большей степени учитывает его индивидуальность, но... именно накопительная система оставляет "пробелы" в обязательных знаниях. Ученик на контрольной не выбирает те задания, которые не усвоил, или ту задачу, которую решить не может, и в результате эта "прореха" остаётся навсегда. А если это "незнание" входит в обязательный минимум? (См.: табл.2).

Очевидно, что "плюсы" и "минусы" накопительной и вычитательной систем вза-

имно дополняют и, видимо, могут взаимно компенсироваться.

Оценка статичная и оценка динамичная. Вспомним когда-то новаторскую идею листов открытого учёта знаний В. Ф. Шаталова, согласно которой в эти листы ручкой выставлялись только "пятёрки", остальные отметки вписывались карандашом и их можно было исправить, они не оставались неизменными: "все иные оценки, кроме отличных, выставляются простым карандашом. Их можно стирать ластиком и заменять другими по мере устранения пробелов в знаниях по отдельным разделам программы"⁴. Эта очевидная идея казалась новаторской, так как повсеместной практикой была и по сей день есть оценка, которую нельзя изменить. Оценку, в лучшем случае можно "закрыть", но не исправить. Итоговая (четвёртая или годовая) выводится как средняя арифметическая оценка. И если, не дай бог, в начале года ученик "нахватал" кучу "двоек", то получить итоговую "пятёрку" за год ему "не светит", несмотря на то, что все "двоечные" задания он уже давным-давно выучил на "пятёрку". Полученная по недоразумению "троечка" на первом курсе, которую за пять лет учёбы можно было бы (если бы было можно) пересдать неоднократно, зачастую служит причиной неполучения "красного" диплома. А по большому счёту такая оценка становится причиной нежелания доучивать то, что когда-то давно было сдано на "государственную троечку". Но ведь задача школы и вуза – стимулировать учение, а не отбивать охоту учиться.

Оценку, полученную один раз и навсегда без права пересдачи, назовём **статичной**. Она не изменяется во времени и в пространстве, несмотря на то, что человек стал другим. Представим себе Сашу, который не выучил наизусть "Я помню чудное мгновенье" по причине домашних вечерних неурядиц с нетрезвым отцом. Поскольку ему неловко говорить в классе при всех о причинах невыученного урока, он получит свою законную "двоечку". Но, помня его старательность, совесть и усердие, мы можем наблюдать на другой день следующую картину. Саша подходит к учительнице и робко говорит: "Мариванна! Я выучил "Чудное мгновенье", можно я пересдам?". И что он может услышать в

Таблица 2

	Что фиксирует?	Право выбора и учёт индивидуальности	
Вычитательная оценка	«Пробелы» в знаниях, умениях, навыках	Не предоставляет ученику права выбора задания и не учитывает индивидуальность ученика	Контролирует весь объём обязательных знаний
Накопительная оценка	Наличие знаний, умений, навыков	Предоставляет ученику права выбора задания и учитывает индивидуальность ученика	Оставляет без контроля «пробелы» в знаниях

ответ? "Двойку" по Пушкину ты можешь "закрыть" "пятёркой" по Лермонтову!". Бедный Лермонтов!

Оценку, которую можно изменить, передать, доучив недоученное и доделав недоделанное, назовём динамичной.

На первый взгляд, динамичная оценка кажется прогрессивнее статичной, но... именно она становится причиной того, что ученик не спешит сдавать то, что при статичном оценивании уже давно бы "сдал и забыл". Именно динамичная оценка причина того, что ученик получает возможность "откладывать на завтра" то, что следовало бы сдать ещё вчера, и тем самым она "тормозит" (вернее "откладывает") его развитие.

И ещё, мне вспомнилась телевстреча с В. Ф. Шаталовым в киевском доме учителя, переданная лет двадцать назад по украинскому телевидению. Учительница, находящаяся в зале, задала Виктору Фёдоровичу вопрос: "Какая же у Вас недельная нагрузка, если Вы можете позволить себе и ученикам многократно приходиться пересдавать несданное? Не транжирите ли Вы время и не развращаете ли этим учеников?".

Очевидно, что обе системы: и статичная и динамичная имеют свои достоинства, и свои прорехи, которые надо компенсировать (табл. 3).

* * *

Имея три пары независимых друг от друга характеристик оценки, можем сформулировать матрицу многообразия форм оценки. Матрица многообразия – это своеобразная "линейка", "мерило" для завуча, который может проанализировать и выявить "плюсы" и "минусы" системы оценки того или иного учителя.

Мы ни в коем случае не предлагаем отказываться от тех или иных форм оценки. В разных организационных ситуациях нужны разные формы оценки. Так, выпускной государственный экзамен не может оцениваться динамичной оценкой, но при этом текущая оценка за знание стихов Пушкина не может быть статической: "двойку" по Пушкину нельзя закрывать "пятёркой" по Лер-

монтову. Полнота системы оценки предполагает взаимную дополняемость пар качественных признаков. Только при этом мы можем компенсировать недостатки одной крайности достоинствами противоположной. Поэтому прежде чем рассматривать целесообразность использования тех или иных качественных форм оценки, рассмотрим три организационных признака оценки.

Организационные признаки оценки

Оценка обязательная и оценка добровольная. Согласимся с В. Фирсовым в том, что оценку "в первую очередь надо разделить на **обязательную** и **добровольную**"⁵. В связи с этим есть смысл сравнить очень схожие по форме проведения процедуры централизованного тестирования (ЦТ) и единого государственного экзамена (ЕГЭ), так как это сравнение демонстрирует разницу между обязательной и добровольной оценками. Обе процедуры предполагают схожее тестирование, обе процедуры имеют сходные технологии проверки и оценивания выполненных работ, в результате обоих испытаний выдаётся сертификат со схожими шкалами перевода оценки. Но... общественного шуму вокруг ЕГЭ значительно больше, чем вокруг ЦТ. А принципиальная разница ЕГЭ и ЦТ заключается в том, что ЕГЭ – обязательен, а ЦТ – добровольно. Разница между обязательной и добровольной оценкой в том, что результаты **добровольного** испытания учащийся может проигнорировать и вообще скрыть от других, и в итоге он **решает сам** будет ли эта оценка влиять на его судьбу или нет. **Обязательная** оценка неизбежна: неизбежно возвышающая и также неизбежно унижающая (если низка). Она обязательно **известна всем** (многим): значит всеобщий триумф или позор. Добровольная оценка сообщается индивидуально и даже конфиденциально. В этом, видимо, и кроется причина большинства жарких дискуссий вокруг ЕГЭ (кроме тех, которые касаются разговоров о потраченных деньгах) (табл. 4).

Таблица 3

	Что фиксирует?	Развивающий эффект и учет индивидуальности	
Статичная оценка	Состояние ребенка	Не стимулирует стремление к развитию и не учитывает индивидуальность ученика	Способствует своевременному продвижению ученика в развитии
Динамичная оценка	Изменение состояния ребенка	Стимулирует стремление к развитию и учитывает индивидуальность ученика	Позволяет ученику «расхлябываться» и «откладывать на завтра»

Таблица 4

Обязательная оценка	Объявляется всем	Не даёт права выбора
Добровольная оценка	Может быть объявлена конфиденциально	Даёт право выбора

Но вернёмся к уже цитированной статье В. Фирсова.

Оценка базового уровня и оценка повышенного уровня. "...Обязательная оценка должна отвечать на один вопрос: освоено ли **базовый уровень** учебного материала? <...> Добровольная оценка – это оценка усвоения **повышенного уровня**"⁶. Актуальность тезиса об *обязательности оценивания базового уровня* несомненна, так как этот тезис практически не реализован в повседневной педагогической практике: традиционная форма экзаменов по билетам не предполагает оценки всего базового уровня, а только тех знаний, которые предусмотрены вопросами билета; ЕГЭ не предполагает оценки **всего** базового уровня, так как предусматривает возможность выбора заданий; традиционная практика ежедневных школьных опросов не предполагает оценки **всего** базового уровня, так как учитель сегодня опрашивает одних учеников, а завтра других (и если ученик уже получил оценку за закон Ома для участка цепи, то вероятность того, что завтра его спросят о законе Ома для полной цепи стремится к нулю). Таким образом, традиционная педагогическая практика не предполагает оценивать **все** знания базового уровня ни в текущей ни в итоговой форме оценки. Поэтому говорить об объективности оценки базового уровня в таком случае не приходится (табл. 5). Нам могут возразить, что для того, чтобы проверить **весь** базовый уровень, необходимы колоссальные временные затраты. Конечно, если учитель всё и всех будет проверять и оценивать **сам**, они неизбежны, но есть резерв чередования оценки, самооценки и взаимооценки, контроля, самоконтроля и взаимоконтроля. Однако это тема для иного исследования.

Оценка текущая и оценка итоговая. Текущая оценка предусматривает оценивание частичного (элементарного, единичного, фрагментарного) знания, умения, навыка. **Итоговая оценка** складывается из некоторого количества оценок текущих. Способы суммирования (а иногда усреднения) текущих оценок в итоговую различ-

ны и сейчас мы не будем их рассматривать (табл. 6).

Особого рассмотрения также требуют проблемы: а) общего количества текущих оценок; б) общего количества итоговых оценок; в) количества текущих оценок, составляющих одну итоговую; г) соотношение количества текущих отметок объёму знаний базового уровня и др.

Сведём все описанные признаки в целостную модель, основанную на **принципе дополнительности** и обладающую, на наш взгляд, **признаком полноты и справедливости**.

Организационная модель системы школьной оценки

Мы полагаем, что итоговая оценка складывается из двух форм текущих оценок: обязательных и добровольных. *Обязательные текущие оценки выставляются за освоение базового уровня, добровольные текущие оценки выставляются за освоение повышенного уровня.* Добровольные текущие оценки могут быть выставлены за добровольное написание реферата или иной творческой работы, за добровольную подготовку доклада, за добровольное участие в обучении других, за добровольное участие в олимпиадах, конкурсах, соревнованиях и т.д. Надо понимать, что любая добровольная попытка достижения может быть неудачной. Неудача всегда оценивается отрицательно, но добровольная неудачная попытка не должна влиять на будущую итоговую оценку, тогда как удача, победа может и должна положительно влиять на общий итог. Поэтому *добровольная текущая оценка*, выставляемая учителем, *может быть только хорошей или отличной*. Если она таковой не является, то она может быть сообщена ученику только *конфиденциально* по его просьбе и, естественно, никуда не выставляется. Наиболее адекватно добровольную текущую оценку отражает идея индивидуального портфолио. *Количество таких оценок жёстко определятся не может.*

Текущая же обязательная оценка бывает разной, ибо она отражает знание обяза-

Таблица 5

Оценка базового уровня	Имеет строго определенные содержательные границы	Не дает права выбора
Оценка повышенного уровня	Не имеет строго определенных содержательных границ	Дает право выбора

Таблица 6

Текущая оценка	Выставляется за фрагментарное знание	Выставляется регулярно и часто	Играет незначительную роль
Итоговая оценка	Суммируется из текущих	Выставляется редко	Играет значительную роль

тельного уровня. *Количество таких оценок должно быть строго определённым* (рис.1).

Сопоставим эту модель с качественными признаками оценки. На наш взгляд, полноценная система оценки – это система, в которой присутствуют все типы качественных и организационных принципов, только в этом случае система может претендовать на полноту. В каждой паре выделенных признаков есть свои "плюсы" и свои "минусы", которые при условии антиномического чередования будут взаимно компенсироваться по принципу дополнительности.

Разберёмся с текущими оценками.

Обязательные базовые текущие оценки должны быть:

– *вычитательными* – базовый минимум должен быть усвоен и оценен на 100%;

– *динамичными* – знания базового минимума в пределах установленного срока можно пересдавать (но не бесконечно долго), низкие оценки по одной теме нельзя закрывать оценками по другой;

– *оценками развития* – каждый ученик имеет право двигаться своим темпом в освоении базисного минимума и нет смысла в этом продвижении учеников сравнивать между собой.

Добровольные повышенные текущие оценки могут *только* повышать (на то они и оценки *повышенного* уровня) итоговые и при этом они должны быть:

– *накопительными* – повышенный уровень знаний неограничен и поэтому 100%-ным быть не может, из всей необъятности повышенных (углубленных) знаний ученик *выбирает* нужные ему;

– *статичными* – добровольный результат (даже если он отрицательный) не требует пересдачи, так как его и сдавать (не то что пересдавать) необязательно;

– *оценками состояния* – это в первую очередь касается добровольного участия в конкурсных испытаниях (соревнованиях, олимпиадах), которые чаще всего предполагают выстраивать рейтинг (хотя бы для победителей) участников, а значит, сравнивают учащих между собой.

Суммирование (E) всех текущих оценок даёт полноту итоговой оценки, так как учитывает все пары признаков (рис.2):

Полнота итоговой оценки обеспечивается антиномическим чередованием вычитательной и накопительной оценки, динамичной и статичной оценки, оценки состояния и оценки развития. Для общего образования решающей (доминирующей) является базовая обязательная текущая оценка, для профильного – добровольная повышенная (портфолио).

В виде многомерной логико-смысловой модели (по В.Э. Штейнбергу) полноту модели оценочной системы можно изобразить так (рис.3):

А что же наши персонажи – Саша и Маша? Как на них скажется такая система оценки? Представим, что они уже одиннадцатиклассники, определившиеся в своих будущих планах. Саша решил поступить в техническое училище и очень любит физику, а Маша решила стать юристом и ей физика в общем-то не нужна. Саша любит физику, но даётся она ему с трудом, Маше она даётся легко, но для поступления в вуз она ей не нужна.

Маша, зная обязательный минимум, зная формы контроля и количество обязательных текущих оценок, легко, не напря-

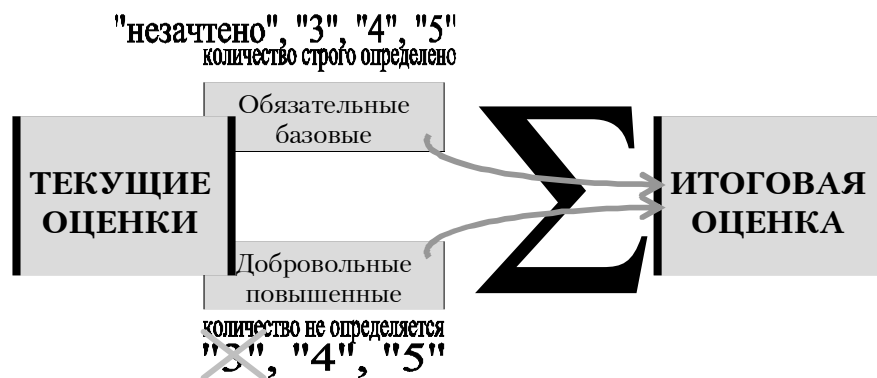

Рис. 1

+	Текущие базовые обязательные оценки	вычитательные	динамичные	развития
	Текущие повышенные добровольные оценки	накопительные	статичные	состояния

Рис. 2

гаясь, "сдаст" физику на "четвёрку" и высвободит себе время для занятий по профильному обществензнанию. Дополнительные добровольные текущие оценки по физике ей не нужны. А вот Саша, который с трудом получает текущие обязательные "троечки" по физике, умудрился добровольно подготовить доклад о Ньюtone и реферат об Эйнштейне и получил за это добровольные текущие "пятёрки". В итоге у него "четвёрка" в аттестате, как и у Маши.

Две "четвёрки", которые в аттестатах выглядят одинаково, но содержание у этих "четвёрок" различное. Одна, может быть, – за талант, а другая – за прилежность и старание. И нам кажется, что это справедливо. Мы попробовали учиться так, и у нас получилось.

Эскиз инструкции для завуча

Попробуем составить некую инструкцию для завуча, пытающегося создать в школе справедливую систему оценки.

Основные определения

Оценка состояния – это оценка, в которой сравниваются знания, умения и навыки ученика с нормативами и со знаниями, умениями и навыками других учеников.

Оценка развития – это оценка, выставляемая за позитивное изменение состояния знаний, умений и навыков ученика в сравнении с их прежним состоянием.

Вычитательная оценка – это оценка знаний, умений и навыков ученика, предполагающая полное их усвоение и не предоставляющая ученику права выбора выполняемого задания.

Накопительная (кумулятивная) оценка – это оценка знаний, умений и навыков ученика, предполагающая возможность выбо-

ра учеником определённого количества заданий из множества предлагаемых.

Статичная оценка – это оценка знаний, умений и навыков ученика, выставляемая один раз и не предполагающая возможность пересдачи на более высокий балл.

Динамичная оценка – это оценка знаний, умений и навыков ученика, предполагающая возможность пересдачи и повышения оценки на более высокий балл.

Текущая оценка – это оценка, выставляемая ученику за освоение единичного (фрагментарного, эпизодического, элементарного) знания, умения или навыка.

Обязательная оценка – это оценка, выставляемая ученику обязательно.

Добровольная оценка – это оценка, выставляемая ученику по его просьбе или желанию.

Оценка базового уровня – это оценка знаний, умений и навыков ученика, входящих в государственный образовательный стандарт.

Оценка повышенного уровня – это оценка знаний, умений и навыков ученика, выходящих за пределы государственного образовательного стандарта.

Основные положения и правила оценивания знаний, умений и навыков

1. Оценка базового уровня является обязательной, а оценка повышенного уровня – добровольной.

2. Итоговая оценка формируется из текущих. Итоговыми оценками являются *четвёртные* (триместровые, семестровые), *полугодовые* и *годовые*.

3. Текущие оценки делятся на **текущие обязательные оценки базового уровня** и на **текущие добровольные оценки повышенного уровня**. Текущая обязательная оценка является вычитательной, динами-

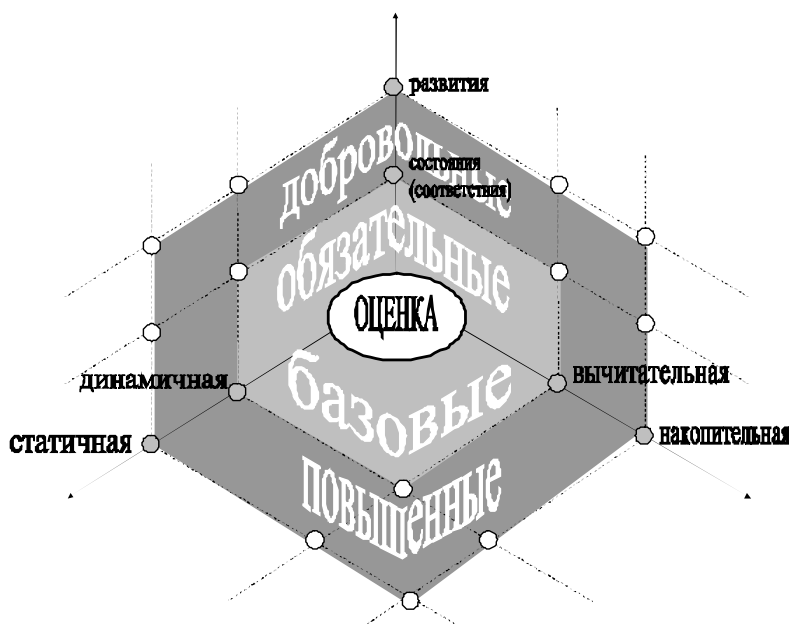

Рис. 3

ческой оценкой состояния, а текущая добровольная – накопительной, статической оценкой развития.

4. Выставляемая в журнал добровольная текущая оценка *может быть только хорошей или отличной* и влиять на итоговую оценку только в сторону повышения. Добровольная текущая оценка ниже хорошей может быть сообщена только ученику конфиденциально по его просьбе. В число добровольных текущих оценок входят: а) результаты участия ученика в конкурсах, олимпиадах, соревнованиях и т.п.; б) результаты участия ученика во взаимобучении других (доклады, реферат и пр.); в) отзывы на творческие работы. Эти оценки могут подтверждаться соответствующими сертификатами и составляют индивидуальный портфель достижений ученика (портфолио).

5. Учитель обязан перед началом изучения курса (раздела курса) ознакомить учащихся с обязательным образовательным минимумом, количеством обязательных текущих оценок, соответствующих этому минимуму, формами контроля и критериями оценивания.

6. Учитель обязан перед началом изучения курса (раздела курса) ознакомить учащихся с возможностями и условиями получения добровольных текущих оценок повышенного уровня.

7. Учитель обязан перед началом изучения курса (раздела курса) ознакомить учащихся с количеством итоговых оценок и установить крайний срок их выставления. Как правило, крайним сроком выставления четвертных (триместровых, семестровых), и полугодовых оценок, является последний день очередных каникул.

8. До установленного срока выставления итоговой оценки в классный журнал учитель самостоятельно может выставлять *только отличные оценки*, более низкие оценки выставляются учителем по согласованию с учащимся. В установленный срок выставления итоговой оценки выставляются все текущие оценки.

9. Текущую обязательную оценку ниже отличной ученик может передавать один раз в срок, согласованный с учителем. Повторная передача возможна только с разрешения учителя.

10. Итоговая оценка не может быть:

- ♦ отличной, если не выставлены более 1/10 текущих обязательных оценок;
- ♦ хорошей, если не выставлены более 1/4 или 1/3 (в зависимости от уровня школы, лицея, гимназии) текущих обязательных оценок;
- ♦ выставлена вообще, если не выставлены более 1/2 текущих обязательных оценок. Сроки и условия передачи итоговой оценки устанавливаются руководителем образовательного учреждения.

Эмоциональные зарисовки с природы с риторическими вопросами

Зарисовка первая.

На днях ко мне в гости заезжал давний друг, работающий директором известного в России экспериментального лицея. Он приезжал навестить родственников в одной из национальных республик Северного Кавказа. Один из вопросов, который он мне задал, был: "А сколько у вас стоит положительная оценка по ЕГЭ?". Я недоумённо развёл руками. "Я вот сейчас из Карачаево-Черкесии еду, – продолжал он, – так там эта услуга стоит 15 тысяч рублей!"

А у вас сколько?

Зарисовка вторая

В прошлом году за два дня до ЕГЭ по русскому языку в университете ко мне подошёл один из моих коллег по факультету, по-дружески протянул листочек формата А4 и сказал: "Ты ведь в школе работаешь. Возьми, здесь ответы всех вариантов послезавтрашнего ЕГЭ по русскому. Вдруг пригодится. Только я не гарантирую, что они настоящие".

Ждать было недолго и через два дня я убедился в том, что ответы были настоящие. Мне они достались бесплатно.

А сколько их было продано?

Зарисовка третья

В прошлом году одна моя знакомая учительница математики, имеющая 32 года стажа педагогической работы, выпускала параллель 11-х классов. После томительного ожидания результатов ЕГЭ, которые "вывесили" в Интернете на четыре дня позднее обещанного, она "получила" двенадцать "двоек" и... слегла. Неделю она жила на таблетках и уколах. Находясь в депрессии, она отключила все телефоны и ни с кем не хотела разговаривать. Через неделю после обнародования результатов по всем школам выяснилось, что её показатели оказались одними из лучших в городе. Только после этого она поднялась и сказала: "Ладно, я вернусь в школу".

А сколько таких, как она, не поднялись и не вернулись?

Зарисовка четвёртая

В Якутске командировочная жизнь свела меня с директором одной из удалённых сельских школ республики Саха, в которой эксперимент по внедрению ЕГЭ длится чуть ли не дольше всех. На мой вопрос о том, где её выпускники сдавали ЕГЭ она ответила: "В улусном посёлке, по-вашему, в райцентре. Это два с половиной часа лёту на кукурузнике и билет около полутора тысяч рублей в одну сторону. Правда, всё оплатили. Некоторые дети впервые в улусном центре побывали".

А кому такой эксперимент нужен?

Зарисовка пятая

Один из родителей моих выпускников мне задал вопрос: "Мой сын на ЕГЭ по математике получил "тройку", не добрав до "четвёрки" один балл. А соседский оболтус после вечерней школы на ЕГЭ набрал всего один балл, потому что ушёл с экзамена через 10 минут после его начала и большую часть бланка вообще не заполнял. Ему в аттестат всё равно ведь "тройку" поставят – эксперимент же. Неужели это справедливо?"

И это эксперимент?

Теоретические размышления без вопросов

Применим идеи, изложенные выше, для анализа ЕГЭ как формы контроля и оценки.

Совершенно очевидно, что ЕГЭ – это *статичная, накопительная* форма оценки *состояния* (соответствия). А значит, согласно очевидной теории ЕГЭ имеет как ряд явных достоинств и не менее явных недостатков.

Как оценка состояния (соответствия) ЕГЭ, безусловно, отражает реальные результаты уровня обученности, но при этом отбивает охоту от учения. Как накопительная форма оценивания ЕГЭ предоставляет ученику право выбора задания и как бы учитывает индивидуальность ученика, но при этом законным образом оставляет "пробелы" в знаниях, так как ученик не выполняет то, чего не усвоил. Как статичная форма оценивания ЕГЭ стимулирует, не позволяет ученику "расхолаживаться" и "откладывать на завтра", но при этом не учитывает индивидуальное состояние (в том числе психологического и физического) ученика в день экзамена.

Таким образом, отцы-создатели ЕГЭ дружно и громко на все лады всячески выпячивают достоинства этой процедуры, замалчивая её недостатки и трудности, которых у неё не меньше достоинств. А это уже совершенно нечестно и неэтично.

Создатели ЕГЭ всячески доказывают, что эта процедура обладает, по их мнению, качеством справедливости, понимая под справедливостью *равное* отношение к *разным* людям. Такое понимание вполне соответствует либерально-гуманистическому мировоззрению, но совершенно противоречит православному пониманию справедливости как *разному* отношению к *разным* людям. Православный учитель не может принимать позицию либеральной педагогики толерантности с её основным лозунгом "Мы все равны!", ибо она порождает лож-

ное понимание справедливости как *равного* отношения к *разным* людям.

Возможности нравственного становления *разных* детей *различны* и *неравны*, поэтому справедливыми являются разные отношения к разным людям, к разным коллективам. А вот создатели ЕГЭ как раз и пытаются сделать его единственным универсальным средством. Их понять можно, они испорчены либеральным мировоззрением с его суррогатами толерантности и лояльности, но при чём тут наши дети?

Известно, что форма контроля диктует содержание образования. Тестовая форма контроля обрывочных знаний диктует отрывочное фрагментарное содержание. Учитель, зная, что его ученики будут сдавать ЕГЭ, будет их на это натаскивать. И потом не удивляйтесь тому, что целостность и системность знаний как главные достижения советского и российского образования куда-то испарились.

СНОСКИ:

¹ Св. Иоанн Златоуст. *Шесть слов о священстве* / Иоанн Златоуст, св. – Forestville, 1987. – С. 95.

² Кушнир А. М. *Зачем ребенок приходит в школу?* / А. М. Кушнир // *Школьные технологии*. – 1996. – № 6. – С. 106–107.

³ Там же. – С. 107.

⁴ Шаталов В. Ф. *За чертой привычного: Ответы учителя-новатора на заданные журналистом Н. Столяровым вопросы по проблемам перестройки общеобразовательной школы* / В. Ф. Шаталов. – Донецк : Донбасс, 1988. – С. 51.

⁵ Фирсов В. *Вопросы без ответов. Система оценки должна быть встроена в более широкую педагогическую парадигму* / В. Фирсов // *Школьное обозрение*. – 2003. – № 2. – С. 10.

⁶ Там же.

Цитувати: Остапенко А. А. Возможна ли справедливая школьная оценка? / А. А. Остапенко. – Постметодика. – 2012. – № 1. – С. 2–10.

© А. А. Остапенко, 2012. Стаття надійшла в редакцію 27.05.2012 ■

Від редакції "ПМ": Курси підвищення кваліфікації педагогічних працівників у Полтавському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського передбачають опанування слухачами шістьма програмними модулями за однією із форм навчання: денною (трьохтижневою, двотижневою), очно-дистанційною та дистанційною.

Усі програми курсів розраховані на 144 години навчальної діяльності вчителів. Названі форми навчання відрізняються співвідношенням годин, відведених на аудиторні і позааудиторні заняття, та тривалістю перебування слухачів у ПОППО (трьохтижневі курси – 108 год., двотижневі та очно-дистанційні – 72 год., дистанційні – 18 год.). Зменшення терміну навчання вчителів в інституті (від 108 год. до 18 год.) обумовлює необхідність збільшення їхньої самостійної роботи над програмними модулями в міжкурсовий період (від 36 год. – до 126 год.).

Підвищення кваліфікації педагогів здійснюється за навчальними модулями: "Філософія освіти та інформаційні технології", "Удосконалення педагогічної майстерності", "Менеджмент освіти", "Актуальні проблеми теорії предмета та методики викладання", "Діагностико-аналітичний модуль", "Практична діяльність вчителя на базі школи, районного (міського) методичного об'єднання".

На допомогу педагогам у підготовці до курсів підвищення кваліфікації редакція розпочинає публікацію програм і навчально-тематичних планів програмних модулів. Першим пропонуємо Вашій увазі соціально-гуманітарний модуль "Філософія освіти та інформаційні технології".

УДК 37.012:101

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ – ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОГО КАПІТАЛУ ВЧИТЕЛЯ

Подається програма, навчально-тематичний план соціально-гуманітарного модуля "Філософія освіти та інформаційні технології", рекомендації з опанування філософією освіти в сучасному контексті розвитку ІКТ. Пропонований модуль спрямований на підвищення рівня сформованості вчителів загальних компетентностей, визначених проектом "Тюнінг – гармонізація освітніх структур у Європі", та на допомогу педагогам у розробленні й удосконаленні власної філософії освіти з питань стратегій і технологій навчання.

Философия образования и информационные технологии - основа профессионального капитала учителя
Представляется программа, учебно-тематический план социально-гуманитарного модуля "Философия образования и информационные технологии", рекомендации по овладению философией образования в современном контексте развития ИКТ. Предлагаемый модуль направлен на повышение уровня сформированности у учителей общих компетентностей, определенных проектом "Тюнинг - гармонизация образовательных структур в Европе", и на помощь педагогам в разработке и совершенствовании собственной философии образования по вопросам стратегий и технологий обучения.

Philosophy of education and information technologies are basis of the professional capital of teachers
The program, educational and thematic plan of social and humanities module "Philosophy of Education and Information Technologies", recommendations on mastering the philosophy of education in the current context of ICT are presented. The proposed module is aimed at raising the level of formation of teachers' general competencies, which are defined by the project "Tuning Educational Structures in Europe", and at assisting teachers in developing and improving their own philosophy of education on strategies and learning technologies.

Пояснювальна записка для вчителя, який готується до КПК у ПОППО

*Усі люди – філософи.
Карл Поппер*

Навчальний модуль "Філософія освіти та інформаційні технології" – це нові ідеї для поліпшення якості роботи вчителя, орієнтир у налагодженні педагогічних комунікацій, упевненість у власних можливостях щодо змін в освіті України, збагачення компетентнісного капіталу вчителя, незалежне та відкрите до інновацій педагогічне мислення.

Філософія освіти – допомога в оволодінні педагогом дослідницькою стратегією навчання. Роботу із модулем радимо розпочати із запитань і завдань для самоконтролю з метою визначення найбільш гострих проблем сучасної системи освіти та пошуку способів їх розв'язання.

Мета модуля. За змістом пропонований модуль "Філософія освіти та інформаційні технології" є поліваріантним і має на меті:

- ♦ допомогти вчителю оволодіти двома порівняно новими гуманітарними технологіями в українській освіті – філософією освіти та грома-

дянською освітою як інтегративною галуззю гуманітарних знань із підготовки громадян до життя в умовах демократії;

- ♦ сприяти підвищенню ефективності педагогічної взаємодії шляхом розвитку комунікативної культури вчителя та забезпечення його інструментарієм для підготовки учнів до налагодження різних видів комунікацій;

- ♦ сформувати у слухачів уміння та навички отримувати інформацію й оперувати нею відповідно до власних запитів і вимог сучасного високотехнологічного суспільства.

Завдання модуля. Основне завдання модуля "Філософія освіти та інформаційні технології" – навчати вчителів таким навичкам і знанням, які б дозволили встановити проблеми, від яких потерпає суспільство, і розв'язувати їх. Активне навчання націлюється на сучасне і майбутнє суспільство. Учитель виступає агентом соціальних реформ і змін української освіти, її інтеграції у світовий простір, як керівник проектів і лідер досліджень, допомагає учням усвідомити проблеми, які стоять перед людством.

Зв'язок програми з іншими науковими програмами, планами, темами.

В основі змісту модуля лежать ідеї прямування наявних шкіл до ідеалу шкіл майбутньо-

го. Критеріальною основою зазначеної стратегії можуть бути критерії програми "Активна школа" – продукту шестирічної співпраці American Councils і Ради з громадянської освіти у коледжі Рассела Сейджа (США), що спрямований на активну взаємодію навчального закладу і спільноти у формуванні свідомої особистісної позиції та громадянської компетентності учнів. Такими критеріями є: створення сприятливого навчального і професійного середовища, забезпечення активності навчального закладу у спільноті, створення безпечних умов для учасників навчально-виховного процесу, прозоре управління та справедливе оцінювання.

1) **СПРИЯТЛИВЕ НАВЧАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ** – школа створює середовище для навчання, у якому всі учні можуть досягнути повного розкриття своїх здібностей до навчання, особистого розвитку, готовності до праці та громадянської відповідальності. У такому середовищі для навчання школа заохочує учня до сприятливого поєднання традиційної навчальної діяльності з діяльністю, спрямованою на розв'язання завдань у класі та у спільноті.

2) **СПРИЯТЛИВЕ ПРОФЕСІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ** – школа забезпечує сприятливе професійне середовище, в якому адміністрація та педагоги можуть досягти повної професійної самореалізації завдяки можливості брати участь у розробці й удосконаленні навчального плану, у прийнятті рішень на рівні школи та у співпраці з відповідними професійними спільнотами. В умовах збереження власної автономії під час здійснення навчального процесу та відсутності примусу щодо обміну власним досвідом, учителя та вихователі мають змогу більше дізнатися про такі підходи до освіти, в основі яких міститься принцип розв'язання задач. Адміністрація школи підтримує розвиток педагогічного колективу, заохочуючи його до оптимального поєднання традиційних і нетрадиційних уроків, предметів і способів контролю знань.

3) **АКТИВНІСТЬ У СПІЛЬНОТІ** – школа вбачає себе активним і корисним членом ширшої спільноти, що формує оточення учня (сім'я учнів, сусіди, місцеві заклади, університети, урядові установи, комерційні структури та недержавні організації). Вплив цієї спільноти на особистість школяра повинен враховуватися при укладанні шкільних планів і прийнятті навчальним закладом важливих рішень. Школа має інтегрований план управління ресурсами, який при виконанні навчальних програм допомагає ефективно використовувати як внутрішні ресурси школи, так і зовнішні ресурси у ширшій спільноті освітан. Сюди належить партнерство із місцевими закладами різних форм власності, спрямоване на сприяння успіхам у навчанні, особистому зростанню, готовності до майбутньої праці та підвищенню громадянської відповідальності учнів.

4) **СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНИХ УМОВ** – школа є безпечною і справедливою установою, де шкільна дисципліна і безпека підтримуються на засадах чітких, відомих усім правил поведінки. Існують також правила здорової і безпечної поведінки, дотримуючись яких, керівництво школи виявляє нездорові та небезпечні умови, які потребують зміни.

5) **ПРОЗОРЕ УПРАВЛІННЯ** – рішення щодо діяльності школи приймаються із дотриманням оптимального поєднання різних підходів до прийняття рішень (згори донизу, знизу догори

та спільно), ґрунтуючись на принципах відкритості спілкування між учнем, учителем і батьками; прозорості прийняття рішень; послідовного дотримання правил прийняття рішень і законного порядку; підтримання успішного функціонування навчального закладу.

6) **СПРАВЕДЛИВЕ ОЦІНЮВАННЯ** – прогресивні зміни у своїй діяльності школа презентує через відстеження динаміки позитивних зрушень в особистості учня та удосконалення навчальних програм на основі урахуванні потреб спільноти та держави в цілому.

Форми проведення занять. Модуль викладається в інтерактивному режимі – у процесі вільного обміну думками та знаходження рішення або розв'язання відповідної проблеми на основі поєднання результатів наукових досліджень і власного педагогічного досвіду слухачів. Перевірка якості засвоєння модуля здійснюється на семінарі, заліках і при написанні курсових робіт. На семінарі для обговорення обираються із запропонованих 3-4 питання, найбільш актуальних для слухачів, на залік виносяться всі питання. Слухачі можуть підготувати курсову роботу із проблем філософії освіти та громадянської освіти. Тема роботи обирається із запропонованої тематики або індивідуально за погодженням із кафедрою філософії і економіки освіти ПОШПО. При підготовці до семінару та заліку слухач курсів повинен ознайомитися з рекомендованою літературою і засвідчити свої знання основних напрямів сучасної філософії освіти та громадянської освіти.

Відповідно до Державної цільової програми впровадження у навчально-виховний процес ЗНЗ інформаційно-комунікаційних технологій "Сто відсотків" (2011 р.), на практичних і семінарських заняттях передбачено роботу зі створення презентацій, таблиць, діаграм, розроблення текстових документів, використання готових електронних продуктів, Інтернет-технологій. Для підвищення *інформаційної грамотності* педагогічних працівників здійснюється електронне листування слухачів із викладачами КФІЕО. Для слухачів, які проходять підвищення кваліфікації за дистанційною формою навчання, укладено електронний посібник із лекціями викладачів і допоміжними матеріалами.

Обсяг модуля. Обсяг соціально-гуманітарного модуля "Філософія освіти та інформаційні технології" становить 36 годин (аудиторних і позааудиторних), тобто 1 кредит за термінологією європейської кредитно-трансферної системи оцінювання (ЄКТС). Кредит – це одиниця, яка використовується для вимірювання навчального навантаження слухача в термінах часу, необхідного для досягнення визначених результатів навчання.

Кількість аудиторних і позааудиторних годин та їх співвідношення залежать від обраної вчителем форми підвищення кваліфікації. До позааудиторних занять належать самостійна робота слухачів (підготовка до семінару/заліку, підвищення кваліфікації у міжкурсовий період) та консультації викладачів (див. далі "Навчально-тематичний план модуля").

Самостійна робота вчителя в міжкурсовий період, виконана у визначеному в навчальному плані обсязі, відображається у Творчій книжці педагога.

Компетентнісний капітал. Навчальний модуль "Філософія освіти та інформаційні технології" спрямований на розвиток у вчителів за-

гальних компетентностей, до яких за проектом "Тюнінг – гармонізація освітніх структур у Європі", зараховують інструментальні, міжособистісні та системні. Опанування вчителями змістом модуля сприяє розвитку таких компетентностей:

1) **Інструментальних компетентностей**, до яких належать:

- ♦ **Когнітивні здатності** (здатність аналізувати наявні педагогічні ідеї та технології з позиції їх ефективності та відповідності вимогам сьогодення, здійснювати аналіз педагогічних систем різних країн з метою пошуку нових ідей для поліпшення результатів власної роботи);

- ♦ **Методологічні здатності** (здатність оптимально організовувати час і визначати відповідні стратегії навчальної діяльності учнів, удосконалювати шкільне навчальне середовище, вивчати та порівнювати наявний досвід вирішення подібних ситуацій, критично аналізувати власну професійну діяльність);

- ♦ **Технологічні навички** (навички та вміння, пов'язані з використанням технологічних при-

строїв, навички роботи з комп'ютером та управління інформацією);

- ♦ **Лінгвістичні навички** (навички підготовленого та непідготовленого монологічного мовлення, аудіювання, формулювання наукового та методичного висловлювання, точного та до речного використання термінології, логічного, послідовного та достовірного викладу матеріалу).

2) **Міжособистісних компетентностей** (навички налагоджувати прямі й опосередковані комунікації, дотримуючись наявних етичних правил; вести дискусійні діалоги у професійному спілкуванні; розуміти знакові коди різних видів комунікацій і вміти користуватися ними; формувати комунікативну культуру учнів).

3) **Системних компетентностей** (здатність до системного аналізу педагогічних явищ, розроблення місії навчального предмета в навчальному процесі).

Нехай Вам щастить у самовдосконаленні!

Навчально-тематичний план соціально-гуманітарного модуля "Філософія освіти та інформаційні технології" курсів підвищення кваліфікації у ПОШПО

Види занять і робіт	Форми навчання		
	КПК тритижневі	КПК двотижневі, очно-дистанційні	КПК дистанційні
Аудиторна робота:	14	8	2
Лекція 1. Сучасна філософія освіти: особистість, суспільство, економіка, держава.	2	2	1
Лекція 2. Європейський вибір: громадянська компетентність, критичне мислення, якість освіти	2	2	–
Лекція 3. Комунікації, полікультурність в освіті та міжетнічні відносини в суспільстві	2	2	–
Лекція 4. Інтернет-технології в освіті: принципи та концепція роботи, основні інформаційні сервіси з громадянської освіти.	2	–	–
Практикум. Основні інформаційні сервіси Інтернет і методи інтерактивного обміну інформацією.	2	–	–
Семинар. Філософія освіти – передумова професійної і громадянської компетентності вчителя.	2	2	–
Залік по модулю "Філософія освіти та інформаційні технології"	2	–	1
Позааудиторна робота:	22	28	34
Консультації викладачів	3	–	–
Самостійна робота слухачів у міжкурсовий період	19	28	34
Всього:	36	36	36

ЗМІСТ МОДУЛЯ

ЛЕКЦІЯ 1. Сучасна філософія освіти: особистість, суспільство, економіка, держава

Мета: Визначити функції філософії освіти у сучасному реформуванні освіти України, ознайомити з основними напрямами сучасної філософії освіти, систематизувати уявлення про освітні моделі та технології. Сприяти формуванню впевненості педагогічного працівника у власних можливостях щодо позитивних змін у суспільстві через розвиток системних і методологічних компетентностей особистості відповідно до пріоритетів модернізації української освіти, її впливу на розбудову демократичного суспільства, економіку та державне будівництво.

План

1. Освіта як чинник змін у суспільстві та його економіці. Формування особистості та проблема стандартизації і профілізації освітнього простору.
2. Предмет філософії освіти та її місце в системі наукового і педагогічного знання. Класифікація основних напрямків у сучасній філософії освіти.
3. Економіка освіти і сучасна школа.
4. Значення філософії та економіки освіти для педагогічної діяльності. Роль і можливості вчителя у вирішенні проблем сучасного освітнього процесу.

Література: 2, 7, 13, 21, 28, 32, 38.

ЛЕКЦІЯ 2. Європейський вибір: громадянська компетентність, критичне мислення, якість освіти

Мета: Надати слухачам інструментарій сучасної філософії освіти з розвитку інструментальних (методологічних) і системних компетентностей учителя (освітнього керівника) для вирішення педагогічних проблем модернізації української освіти та її інтеграції у світовий простір. Розкрити особливості критичного мислення і технологічні засади впровадження громадянської освіти в навчально-виховний процес.

План

1. Проблеми і перспективи розвитку освіти України і Полтавської області у світовому контексті. Поняття якості освіти.
2. Розвиток методологічних і системних компетентностей учителя як основа реформування української освіти.
3. Формування громадянської компетентності учнів і учителів у сучасній школі та технології критичного мислення в навчальних курсах.
4. Форми репрезентації знань в європейській освіті (комунікація, розпакування, компактифікація, мініатюризація, канонізація, навчальний план).
5. Філософська рефлексія онтологічних, антропологічних, епістемологічних, аксіологічних, естетичних і етичних проблем освіти.

Література: 12, 13, 14, 16, 31, 36, 41.

ЛЕКЦІЯ 3. Комунікації, полікультурність в освіті та міжетнічні відносини в суспільстві

Мета: розкрити сучасне розуміння феноменів "комунікація", "комунікативна культура" в освітньому дискурсі, охарактеризувати структуру комунікативного процесу. Розвивати міжособистісні компетентності слухачів (навички налагоджувати прямі й опосередковані комунікації, вміння кодувати інформацію, використовуючи етичні правила комунікації у глобальних інформаційних мережах, здійснення комунікативного процесу із мінімальною втратою інформації). Розкрити значення полікультурних комунікацій у розвитку суспільства. Стимулювати вчителів до підвищення рівня власної комунікативної культури та активізації діяльності щодо формування комунікативної культури учнів.

План

1. Сучасне осмислення феномена комунікації. Структура комунікативного процесу.
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти. Особливості невербальної передачі інформації у процесі міжкультурної взаємодії.
3. Культура електронного спілкування.
4. Полікультурні комунікації як фактор збагачення суспільства. Призначення та основні механізми реалізації полікультурної освіти.
5. Толерантність як складова комунікативної культури особистості. Внесок національних меншин Полтавщини у розвиток культури регіону.

Література: 4, 8, 13, 30, 40.

ЛЕКЦІЯ 4. Інтернет-технології в освіті: принципи та концепція роботи

Мета: Ознайомити з основними поняттями, призначенням і структурою Інтернет, принципами взаємодії комп'ютерів у мережі. Розкрити концепцію роботи основних інформаційних сервісів Інтернету. Формувати технологічну компетентність педагогів відповідно до сучасних вимог суспільства.

План

1. Принципи взаємодії комп'ютерів у мережі. Основні терміни та поняття. Відносини "сервер – клієнт".
2. Типи під'єднань до Інтернету.
3. Концепція роботи основних інформаційних сервісів Інтернету. Програмне забезпечення.
4. Основні протоколи Інтернет. Формування доменних імен (система DNS).
5. Принцип знаходження ресурсів у мережі Інтернет (URL).
6. Сервіс World Wide Web. Гіпертекстовий принцип побудови інформації. Організація інформації на веб-серверах: веб-сторінка, її елементи, форми зворотного зв'язку із сервером.
7. Інтернет та інформаційна безпека.

Література: 6, 18.

ПРАКТИКУМ. Основні інформаційні сервіси Інтернету і методи інтерактивного обміну інформацією

Мета: Представити аналітичний огляд наявних ресурсів Інтернету. Ознайомити педагогів із основними пошуковими сервісами, з можливостями використання засобів сучасних інформаційних технологій у повсякденній практичній роботі, зокрема навчально-пізнавальної діяльності. Ознайомити з регіональними та освітянськими сайтами. Формувати технологічну компетентність педагогів відповідно до сучасних вимог суспільства.

План

1. Ознайомлення з основними сервісами Google. Пошук інформації в Інтернеті за допомогою пошукових систем.
2. Мова запитів: основні правила, як складати оптимальні запити. Як аналізувати результат пошуку.
3. Перспективи підвищення комп'ютерної грамотності вчителів.
4. Реєстрація особистої поштової скриньки.
5. Соціальні мережі
6. Бібліотечні сервери.
7. Існуючі локальні ресурси регіону. Сервіси для шкіл.

Література: 10, 11, 20, 22, 23.

СЕМІНАР. Філософія освіти – передумова професійної і громадянської компетентності вчителя.

Питання для обговорення:

1. Філософія освіти: особистість, суспільство, економіка, держава, полікультурність.
2. Філософія освіти: класифікація сучасних напрямів. Плюралізм культурно-освітніх систем та ідеалів освіченості і шлях вибору розвитку навчального закладу.
3. Європейський вибір: громадянська компетентність, критичне мислення, якість освіти.
4. Критичне мислення і громадянська освіта.
5. Комунікативна культура сучасного вчителя.
6. Шляхи запровадження демократичної освіти в навчальний процес: проблеми профілізації.
7. Громадянська освіта і технологічна компетентність як проблема сучасної освіти.
8. Етичні проблеми сучасного вчителя та їх вирішення.
9. Проблеми розроблення плану розвитку школи за критеріями моделі активної школи (сприятливе навчальне середовище; сприятливе професійне середовище; створення безпечних умов; прозоре управління; справедливе оцінювання; активність у спільноті).
10. Технології викладання навчального предмета (відповідно до фаху слухача).

Письмові завдання (виконати одне за вибором):

1. Опрацюйте інформаційний збірник за матеріалами українсько-нідерландського проекту "Громадські платформи освітніх реформ в Україні": 10 днів у Нідерландах. – К.: Перше вересня, 2009. – 128 с. (Електронний варіант можна завантажити за адресою: <http://www.upper.org.ua/library/328.html>). Яка із технологій, що використовуються в освіті Нідерландів, зацікавила Вас найбільше? Чи хотіли б Ви використати її у своїй роботі?

2. Підготуйте повідомлення із досвіду своєї роботи (школи) з проблем формування громадянської компетентності учнів.

3. Підготуйте повідомлення про створення сприятливого професійного середовища у Вашій школі.

4. Складіть перспективний план роботи із учнями одного із класів (на вибір) щодо формування та розвитку у них критичного мислення.

5. Складіть каталог літератури про життя та культуру представників етнічних меншин на території Полтавщини.

6. Складіть індивідуальний план професійного самовдосконалення щодо підвищення рівня власної комунікативної культури.

ЗАЛІК ПО МОДУЛЮ "ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ"

Для заліку з модуля "Філософія освіти та інформаційні технології" слухач самостійно обирає одну з таких його форм складання:

А. Написати електронний лист на адресу фасилітатора семінару, в якому висвітлити одне з таких питань:

1. Визначити самореєтинг своєї школи серед шкіл області та розробити план розвитку школи з метою його підвищення.

2. Описати педагогічну ситуацію з власної освітньої практики, що потребує на Вашу думку філософського аналізу (або не має філософського розв'язання).

3. Написати есе: "Я не люблю філософію, тому що..."

4. Перелічити інноваційні технології, методики, системи викладання Вашого навчального предмета в сучасній школі та зазначити їх філософські засади.

5. Визначити, які технології вивчення навчального предмета (математики, іноземних мов, літератури тощо) мають найвищу продуктивність? Обґрунтувати Ваш вибір.

6. Розкрити історію навчання праці у Вашій школі та визначити перспективи підвищення його ефективності.

7. Провести аналіз досліджень методики використання методу проектів при викладанні того чи іншого навчального предмета.

8. Обрати на сайті <http://edrev.asu.edu/overview.html> рецензію на книжку з проблем освіти, яка зацікавить

Вас, і укласти анотацію на цю рецензію (для вчителів англійської мови).

9. Написати есе: "Моя власна філософія освіти як учителя".

10. Сформулювати і обґрунтувати місію (завдання) навчального предмета, який Ви викладаєте, у сучасному змісті шкільної освіти.

11. Назвіть три основні ідеї, які з'явилися у Вас у результаті навчання на курсах підвищення кваліфікації і вивчення модуля "Філософія освіти та інформаційні технології". Оцініть їх конструктивність та охарактеризуйте способи, якими ви збираєтеся втілити їх у життя.

При написанні листа рекомендується вказати основні джерела, в яких ця проблема розглядається; власне її бачення; значення цієї проблеми для повсякденної учительської діяльності. Відповіді-листи обговорюються на семінарі і заліку.

Б. Підготувати письмову курсову роботу (обсягом до 24 сторінок) з проблем філософії освіти відповідно до поданого далі переліку.

В. Розробити проект заявки у благодійний фонд для одержання права на підготовку проекту на отримання гранту для вирішення будь-якої освітньої (педагогічної) проблеми.

ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Тема 1. Сучасна філософія освіти: особистість, суспільство, економіка, держава

1. Як співвідносяться поняття "філософія" і "освіта", "філософія" і "педагогіка"?

2. Сформулюйте основні проблеми філософії освіти.

3. Які напрямки у сучасній філософії освіти Вам відомі?

4. Як Ви розумієте поняття "філософія школи" і "філософія вчителя"?

5. Який зміст Ви викладаєте у поняття "економіка освіти"? Яким чином, на Вашу думку, загальноосвітні навчальні заклади мають можливість завдяки знанням і навичкам у сфері "економіки освіти" поліпшувати свою діяльність і забезпечувати конкурентоздатність знань?

6. Дайте характеристику економічним чинникам, що впливають на розвиток освіти.

Тема 2. Європейський вибір: громадянська компетентність, критичне мислення, якість освіти

1. Які є моделі освіти?

2. Які можна назвати проблеми та перспективи розвитку освіти в Україні (в області, школі) в контексті європейської інтеграції?

3. Що таке якість освіти? Які фактори впливають на якість освітніх послуг? У

чому Ви вбачаєте свою роль у підвищенні якості освіти в Україні?

4. Розкрийте суть поняття "громадянська компетентність". Ваша педагогічна діяльність і формування учня-громадянина, здатного приймати свідомі рішення.

5. Чому, на Вашу думку, сьогодні є важливим формування критичного мислення школярів? Які технології формування критичного мислення засобами Вашого предмета можете назвати?

6. Визначте проблеми, які трапляються у Вашій щоденній педагогічній діяльності, коли прагнете не лише забезпечити учнів знаннями, а й навчити їх шукати інформацію та критично її осмислювати.

7. Складіть перелік напрямів удосконалення навчального середовища школи.

Тема 3. Комунікaції, полікультурність в освіті та міжетнічні відносини в суспільстві

1. Що таке "комунікація"?

2. Які є причини втрати інформації під час здійснення комунікативного процесу. Яким чином можна враховувати ці знання при забезпеченні комунікативної взаємодії з учнями?

3. У яких документах Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України визначаються обсяги навчального навантаження в загальноосвітніх навчальних закладах?

4. Визначте 3 основні проблеми щодо формування комунікативної культури учнів за схемою: причини, що призвели до виникнення проблеми – власне проблема – шляхи виходу із ситуації.

5. Які міжкультурні вміння та навички необхідно формувати в учнів відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти?

Тема 4. Інтернет-технології в освіті: принципи та концепція роботи, основні інформаційні сервіси з громадянської освіти

1. Назвіть сервіси Інтернету та вкажіть можливості їх використання в навчально-виховному процесі.

2. Які приклади програм браузерів Вам відомі? Який із них найпопулярніший?

3. Які пошукові сервери можна використовувати для отримання інформації?

4. Що означає сортування результатів пошуку за релевантністю?

5. Назвіть основні правила безпечної роботи в Інтернеті.

6. Знайдіть Internet-ресурси, на яких представлені матеріали з методики викладання Вашого предмета.

7. Як знайти опис літератури у бібліотечних електронних каталогах?

8. Які можливості використання Академії Google.

Тема 5. Основні інформаційні сервіси Інтернету і методи інтерактивного обміну інформацією

1. Які функції та можливості електронної пошти (E-mail)?

2. Сформулюйте основні правила етикету спілкування по електронній пошті.
3. Як створити поштову скриньку на поштових серверах?
4. Що таке спам?
5. Які Вам відомі програми для миттєвого обміну повідомленнями?
6. Сформулюйте основні правила роботи на форумах.
7. Вкажіть функції модератора форуму.
8. Що таке аватар?
9. Як створити власний блог?
10. Дайте оцінку використання сервісу "Щоденник.ua".

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Американська філософія освіти очима українських дослідників : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Полтава, 22 грудня 2005 р.) – Полтава : ПОППО, 2005. – 281 с.
2. Біла книга національної освіти України / Т. Ф. Алексеєнко [та ін.] ; за заг. ред. акад. В. Г. Кременя; заступники голови В. І. Луговий, В. М. Мадзігон, О. Я. Савченко; НАПН України. – К. : Інформаційні Системи, 2010. – 340 с.
3. Ващенко Г. Виховний ідеал. Підручник для виховників, учителів і українських родин / Г. Ващенко. – Полтава, 1996.
4. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація : навч. посібн. / Н. П. Волкова. - К. : ВЦ "Академія", 2006. – 256 с.
5. Гессен С. И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию / С. И. Гессен. – М. : Школа-Пресс, 1995.
6. Дятло Н.В. Вікі-технології у сучасній освіті / Наталія Дятло // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2009. – №2 (74). – С.30–32.
7. Жилияев І. Б. Словник-довідник основних понять та визначень українського освітнього законодавства / І. Б. Жилияев, Б. Г. Чижевський. – К. : Парламентське вид-во, 2010. – 106 с.
8. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. С. Ю. Ніколаєв. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
9. Історія Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М.В.Остроградського. 1940 – 2010 / В. В. Зелюк (голова ред. кол.) – Полтава : ПОППО, 2010. – 576 с.
10. Каталог освітніх інтернет-ресурсів / [упор. Іщенко Л.М., Кирилюк М.В., Шостя С.П.]. – Полтава : ПОППО, 2009. – 40 с.
11. Кивлюк О. Глобальна мережа Інтернет – нове комунікативне середовище / Ольга Кивлюк // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. – 2010. – № 4. – С. 78–85.
12. Клепко С. Ф. Філософія освіти в європейському контексті / С. Ф. Клепко. – Полтава : ПОППО, 2006. – 328 с.
13. Клепко С. Ф. Конспекти з філософії освіти / С. Ф. Клепко. – Полтава : ПОППО, 2007. – 420 с.
14. Клепко С. Ф. Травелог про репрезентацію знань в освіті Нідерландів // Освіта і Болонський процес : українсько-нідерландський проект "Громадські платформи освітніх реформ в Україні" : зб. ст. / В. В. Зелюк, С. Ф. Клепко, Л. І. Нічуговська та ін. – Полтава : ПОППО, 2009. – 256 с. – С. 23–81.
15. Клепко С. Ф. Конструктиви : нарис бізнесової освіти для учителя / С. Ф. Клепко. -- Полтава : ПОПОПП, 1999. – 36 с. – (Бібліотека учителя ХХІ століття).
16. Клепко С.Ф. Освіта і освітня політика у демократичній державі // Основи демократії : [підручник для студентів вищих навчальних закладів] / заг. ред. А. Ф. Колодій. – Львів : Астролябія, 2009. – 832 с. – С. 686–715.
17. Клепко С. Ф. Наукова робота і управління знаннями : навч. посібник / С. Ф. Клепко. -- Полтава : ПОППО, 2005. – 201 с.
18. Кожухівська Р.Б. Реалізація принципів стратегії інтернет-комунікацій та інтернет-засобів [Текст] / Р.Б. Кожухівська // Журнал европейской экономики. – 2010. – № 3. – С. 270–279.
19. Коменский Я. А., Локк Д., Руссо Ж.-Ж., Песталоцци И.Г. Педагогическое наследие / Я. А. Коменский, Д. Локк, Ж.-Ж. Руссо, И. Г. Песталоцци. – М. : Педагогика, 1988. – 416 с.
20. Комп'ютерна грамотність вчителів з точки зору стандартів ЄС: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, (Полтава, 18–20 листопада 2008 р.) / М-во освіти і науки України, Полтав. ін-т післядипл. педагог. освіти ім. М. В. Остроградського. – Полтава : ПОППО, 2008. – 96 с.
21. Кремень В. Г. Феномен інновації: освіта, суспільство, культура / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн, С. В. Пролєєв та ін. [за ред. В. Г. Кременя]. – К. : Педагогічна думка, 2008. – 472 с.
22. Левченко О. М. Основи Інтернету / О. М. Левченко, І. О. Завадський Н. С. Прокopenko – Київ : Видавнича група ВНУ, 2009. – 288 с.
23. Лисенко Т. І. Роль інформаційних технологій у навчальному процесі / Тетяна Лисенко // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. – 2010. – № 1. – С. 93–100.
24. Лутай В. С. Філософія сучасної освіти / В. Лутай. – К. : Магістр-S, 1996. – 256 с.
25. Національна доктрина розвитку освіти в Україні. – К. : 2001.
26. Обласний науково-практичний семінар "Навчання в школі і економіка освіти" (27 квітня 2011 року, Полтава-Шишаки) : робочі матеріали / [упорядник Т.О.Бондар]. – Полтава : ПОППО, 2011. – 68 с.
27. Освіта України [Текст] : інформ. матеріали до III Всеукр. з'їзду працівників освіти / М-во освіти і науки, молоді та спорту України ; [уклад.: Б. М. Жебровський та ін. ; за заг. ред. Міністра освіти і науки, молоді та спорту, проф. Д. В. Табачника]. – К. : [б. в.], 2011. – 89 с.
28. Парламентські слухання "Запровадження 12-річної загальної середньої освіти в Україні : проблеми та шляхи їх подолання" /

за заг. ред. Є. В. Краснякова. – К. : Парламентське вид-во, 2010. – 168 с.

29. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги / К. Поппер. – К. : Основи, 1994.

30. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации / Гергий Почепцов. – М. : "Рефл-бук", К.: "Ваклер" – 2001. – 656 с.

31. Про затвердження Типового положення про атестацію педагогічних працівників : наказ Міністерства освіти і науки № 930 від 06.10.2010 року, зареєстрований в Міністерстві юстиції України № 1255/18550 від 14.12.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>

32. Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні: Указ Президента України N 926 від 30.09.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents>

33. Проект ТЮНІНГ – гармонізація освітніх структур у Європі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : tuning.unideusto.org/tuningeu/images/stories/template

34. Реформа системи освіти в Рік освіти та інформаційного суспільства / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту; Д.В. Табачник [б. м. в., б. р. в.], 2011. – 93 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/diyanist/reforma-osviti>.

35. Савельев В. Проблемне поле освітньої політики в Україні / В. Савельев // Філософія освіти. – 2006. – № 2. – С. 83.

36. Тягло А. В. Критическое мышление: проблема мирового образования XXI века / А. В. Тягло, Т. С. Воропай. – Харьков : ун-т внутр. дел, 1999. – 285 с.

37. Філософія виховання : навчальний посібник для студентів педвузів. Ч. I. / Култаєва М. Д. (керівник авт. колективу), Євдокимов В. І., Єфімець О. П., Микитюк О. М., Прокопенко І. Ф., Радіонова І. О., Троцько Г. В. – Харків : ПДПУ, 2001. – 272 с.

38. Філософія освіти : навч. посіб. / Т. Андрущенко, В. Бех, Ю. Бех, М. Бойченко, В. Гайденко, М. Култаєва, С. Клепко, І. Степаненко. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – 329 с.

39. Формування лідерських компетентностей в інноваційному суспільстві: експеримент і практика : робочі матеріали обласного семінару / [упорядник Л. В. Литвинюк]. – Полтава : ПОППО, 2011. – 64 с.

40. Хабермас Юрген. Теория коммуникативного действия [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://revolution.allbest.ru/philosophy/00080352_1.html.

41. Шкільний курс "Громадянська освіта: основи демократії" та методика його навчання : підручник для студентів / Т. В. Бакка, С. Ф. Клепко, Т. В. Ладиченко, Л. В. Марголіна та ін. – Х. : Вид. група "Основа", 2009. – 254 [2] с.

42. Школа успіху : уроки проекту "Громадські платформи освітньої реформи в Україні" 2007-2009 / МФ "Відродження", APS International. – Київ – Утрехт. : Шк. світ, 2010. – 64 с.

РЕКОМЕНДОВАНІ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ:

1. Сайт Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського: <http://www.ipe.poltava.ua>

2. Сторінка кафедри філософії і економіки освіти на сайті ПОППО: http://www.ipe.poltava.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=61&Itemid=61

3. Сайт проекту "Громадські платформи освітніх реформ в Україні": <http://www.upper.org.ua>

4. Міжнародний фонд "Відродження": <http://www.irf.ua>

5. Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти: <http://www.cipro.umo.edu.ua>

6. Освітній портал "Освіта в Україні, освіта за кордоном": <http://osvita.ua>

7. Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського: <http://nbuv.gov.ua>

8. Електронна бібліотека науки і техніки: <http://www.nit.kiev.ua/>

9. Психологічна бібліотека: <http://psylib.kiev.ua>

10. Бібліотека користувача ПК: <http://www.is.sviconline.com/assol/>

11. Бібліотека сайтобудівництва: <http://www.i2r.ru/>

12. Науковий журнал "Філософія освіти": http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/PhilEdu/index.html

13. Науково-теоретичний та інформаційний журнал НАПН України "Педагогіка і психологія": http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pip/index.html

14. Науково-методичний педагогічний журнал "Постметодика": <http://www.ipe.poltava.ua/pm/postmethod.html>; http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Postmetodyka/index.html

15. Науковий журнал "Філософія освіти (рос.)": <http://www.phil-ed.ru/Text/Number-Journ.html>

P.S. Ця публікація на допомогу вчителям підготовлена С. Ф. Клепком, Т. О. Бондар, Л. В. Литвинюк відповідно до програми соціально-гуманітарного модуля курсів підвищення кваліфікації "Філософія освіти та інформаційні технології", схваленої вченою радою Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського (протокол № 2 від 16.02.2012 р., рецензенти П. А. Кравченко, Г. Є. Аляєв).

Викладачі кафедри готові надати консультації та будуть вдячні за зауваження і пропозиції щодо поліпшення змісту модуля "Філософія освіти та інформаційні технології". Наш e-mail : kfleo@pei.poltava.ua.

Цитувати: Філософія освіти та інформаційні технології – основа професійного капіталу вчителя / С. Ф. Клепко, Т. О. Бондар, Л. В. Литвинюк // Постметодика. – 2012. – № 1. – С. 11–18.

© С. Ф. Клепко, 2012. Стаття надійшла в редакцію 12.04.2012 ■

ЕВАЛЮАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКО АКТИВНИХ ШКІЛ ЗА МІЖНАРОДНИМИ СТАНДАРТАМИ

Р. Л. Гавриш, Т. В. Водолазська

Досліджуються можливості евалюації за міжнародними стандартами якості діяльності школи як освітньої інновації в управлінні розвитком. Технологія евалюації висвітлюється у взаємозв'язку знань і досвіду, здобутих у ході реалізації міжнародного проекту Всеукраїнського фонду "Крок за кроком" за підтримки Фонду Чарльза Стюарта Мотта "Якісний розвиток громадсько активних шкіл: оцінка впливу міжнародних стандартів" та обласного проекту "Розвиток Полтавської мережі громадсько активних шкіл: стандарти, досвід, перспективи".

Гавриш Р. Л., Водолазська Т. В. Евалюация деятельности общественно активных школ за международными стандартами

Исследуются возможности эвалюации по международным стандартам качества деятельности школы как образовательной инновации в управлении развитием. Технология эвалюации освещается во взаимосвязи знаний и опыта, полученных в ходе реализации международного проекта Всеукраинского фонда "Шаг за шагом" при поддержке Фонда Чарльза Стюарта Мотта "Качественное развитие общественно активных школ: оценка влияния международных стандартов" и областного проекта "Развитие Полтавской сети общественно активных школ: стандарты, опыт, перспективы".

Gavrish R., Vodolazska T. Evaluation of Community Active School Accordingly to International Standards

Possibilities of evaluation accordingly to the international standards of quality of activity of the school as educational innovation in a development management are investigated. Technology of evaluation is highlighted in interrelation of knowledge and experience got during realization of international project "Step by step" with support of Charles Stewart Mott Foundation "Quality development of community active schools: evaluation of influence of international standards" and regional project "Development of the Poltava network of community active schools: standards, experience, prospects".

Актуальність теми. Цивілізаційні виклики і європейські прагнення України законодавчо визначили стратегічні пріоритети національної освіти: якість, відкритість і компетентність. Освіта визнана рушійною силою прогресу на шляху розбудови громадянського, справедливого й заможного суспільства [16; 24, с. 120–123]. В умовах соціальних трансформацій та очікувань змін на краще ефективність освітніх реформ може забезпечити впровадження моделі громадсько активної школи (ГАШ) і технології евалюації (самооцінювання).

Наукову проблему охарактеризуємо за допомогою матриці PEST (Politics. Economy. Society. Technology) аналізу.

Р – політичні фактори. Нормативні документи та програми з питань моніторингу якості освіти в Україні, прийняті в листопаді 2011 р. – січні 2012 р., не можуть забезпечити створення ефективної системи управління якістю тому, що орієнтовані на отримання формальних показників, проведення ситуативних контрольних процедур, посилення централізації в управлінні освітою [27]. На державному рівні не розроблені освітні критерії, які б стали

важливим джерелом інформації для розвитку галузі та порівняння результатів досягнень із даними інших країн. Така ситуація не дає змоги органам управління та влади, а також керівникам навчальних закладів здійснювати ефективну освітню політику.

Е – економічні аспекти. Реформаторські ідеї у сфері освіти часто впроваджуються без емпіричного оцінювання реального стану справ, тому не досягають мети, залишаючись декларативними намірами, що знецінює зусилля та веде до неефективного використання бюджетних коштів [8].

S – суспільні тенденції. Евалюація є дослідженням якості (цінностей). Перспективи майбутнього визначають чотири суспільні цінності: рівність – ефективність – досконалість – вибір [20, с. 6]. Взаємодіючи, вони створюють силу, необхідну для здійснення продуктивних змін [25; 26], і тому саме на їх основі повинні вирішуватися проблеми сучасної освіти.

T – технологічні інновації. Евалюація (самооцінювання) як універсальна технологія демократизації знизу догори, що здатна забезпечити якість освіти, визнана перспективною інновацією в розвинених

Гавриш Римма Леонідівна, кандидат історичних наук, доцент кафедри менеджменту освіти ПОІШПО.

Водолазська Тетяна Володимирівна, доцент кафедри менеджменту освіти ПОІШПО.

країнах [1, 4, 7, 8, 11, 13]. Її основне завдання – уможливити для зацікавлених сторін знаходити спільні рішення і проектувати варіанти організаційного розвитку [20, с. 27–28; 8, с. 4–5]. Ця ідея стає дедалі популярнішою у світі, про що свідчать друковані видання [4; 9; 10; 19; 20; 21], матеріали науково-практичних конференцій і семінарів, реалізовані проекти [15, с. 9; 14, с. 2–14; 20, с. 5; 21]. Але, на жаль, евалюація не стала щоденною практикою життєдіяльності українських шкіл, як це відбувається в інших країнах.

Мета і завдання статті. Метою публікації є дослідження евалюації як освітньої інновації, що допоможе педагогічним колективам управляти якістю діяльності школи, досягаючи успіху. Окреслена мета зумовила вирішення завдань у взаємозв'язку теорії та освітніх практик. Концептуально: схарактеризувати евалюацію як наукове дослідження. Практично: проаналізувати запропоновану технологію за результатами її апробації в загальноосвітніх навчальних закладах Полтавської області.

Виклад матеріалу дослідження. Структурна композиція роботи визначається трьома керівними питаннями: "Що таке евалюація?"; "Як проводити самооцінювання за міжнародними стандартами?"; "Навіщо досліджувати якість діяльності школи?".

Евалюація (evaluation) – це систематичне дослідження і оцінка будь-якого предмету з метою виявлення та подальшого розвитку його якості. Її предметом є умови, процеси, продукти у їх зв'язку зі школою, навчанням, вихованням, розвитком [8].

Глосарій термінів Болонського процесу визначає евалюацію як основну процедуру в рамках забезпечення якості, що проводиться в двох форматах – внутрішня (самооцінювання) та зовнішня оцінка [3].

Польські дослідники наголошують, що евалюація – це визначення цінності конкретної діяльності або об'єкта на підставі прийнятої методики і критеріїв у результаті усупільненого процесу, ціллю якого є пізнання, розуміння і розвиток [12, с. 81].

У теорії проектного менеджменту евалюація розглядається як періодична оцінка ефективності, дієвості, впливу, тривалості і відповідності проекту в контексті поставлених цілей; це фаза, на якій оцінюються, підсумовуються результати проекту, робляться висновки, які будуть корисними при розробці наступних проектів [11].

Евалюація є діалогічним процесом, у результаті якого школа обирає пріоритетні напрями свого подальшого розвитку. Аналізуючи поняття "евалюація", дослідники подають його через поняття "зворот-

ній зв'язок", науково і методично обґрунтований [7].

Близьким до поняття "евалюація" виступає "самооцінювання". Може виникнути питання, чому автори використовують запозичене слово замість звичних: моніторинг, експертиза, оцінка. По-перше, "евалюація" – інтернаціональний термін. По-друге, він не тотожний поняттям "моніторинг", "експертиза" тощо. Оскільки авторами статті не ставилося завдання дослідити термінологічні відмінності, спиратимось на вже наявні дослідження [7, 8, 22]. По-третє, евалюація ширше, ніж поняття "самооцінювання", оскільки буває внутрішньою (коли проводиться педагогічним колективом) і зовнішньою (коли проводиться зовнішнім експертом чи організацією). На відміну від самооцінювання, евалюація – це системне дослідження, що не зводиться лише до вимірвальних процедур; це намагання зрозуміти та пояснити досліджувану реальність; це публічне обговорення критеріїв якості.

Самооцінювання (self-evaluation) – оцінка всіма учасниками освітнього процесу стану окремих галузей і об'єктів освітньої системи школи, що має системний характер і спрямована на підвищення якості й ефективності освітнього закладу [1, с. 118]. Словник Державного стандарту України системи управління якістю пропонує розглядати самооцінювання організації як всебічне та систематичне аналізування видів і результатів діяльності організації з погляду систем управління якістю або моделі досконалості [17, с. 44].

Упорядкувавши знання щодо дефініції "евалюація" [20, с. 23–25], підсумуємо: поняття "евалюація" є багатозначним, у широкому сенсі тлумачиться як процес, пов'язаний із визначенням якості певного об'єкта; розрізняють оцінювання і самооцінювання залежно від того, хто приймає рішення щодо його проведення, обирає сфери і способи визначення якості діяльності організації тощо; самооцінювання розуміємо як процедуру вимірювання якості та напрацювання рекомендацій на майбутнє, ініційовану всередині закладу задля власного розвитку; евалюація – це рефлексивне самооцінювання, що здійснюється шляхом публічного обговорення критеріїв якості, встановлюючи причинно-наслідкові зв'язки між діями (якість процесу) і досягненнями (якість результату).

Хоча існують різні точки зору, дотримуємося думки, що евалюація є системним дослідженням. Важливо усвідомити необхідність використання теоретичного знання навіть за умов проведення невеликих оцінювальних заходів. Як відомо, наукові дослідження розподіляються на теоретичні і практичні. Метою перших є генеруван-

ня нових ідей та концепцій, других – розвиток освітніх практик.

Евалюація належить до другого типу досліджень і має такі базові характеристики: практичність – пов'язана із завданнями на рівні школи та спрямована на вдосконалення роботи навчальних закладів [20, с. 25–28]; діалогічність – проводиться командою, яка складається з представників педагогічного колективу, учнівського самоврядування, батьків, партнерів, сприяє відвертому обговоренню складних питань, допомагає порозумітися, формує спільне бачення майбутнього та шляхів його досягнення [18, с. 53]; інтелектуальність – є способом навчання осіб, задіяних у цьому процесі, множить знання, адже підвищення якості освітніх послуг відбувається внаслідок здобуття нових компетенцій суб'єктів діяльності [23, с. 127].

Евалюація – невід'ємний елемент системи управління якістю (рис. 1). Завданнями забезпечення якості освіти є розуміння процесу змін; формування бачення освітніх аспектів якості; розроблення показників, за допомогою яких вимірюється якість; підтримка особистого вдосконалення суб'єктів освітньої діяльності [6, с. 9].

Нагадаємо, що поняття "якість" має подвійне значення: рівень досконалості і рівень задоволення. Перше з них визначається соціальними вимогами (стандартами), друге – індивідуальними потребами (критеріями).

Оскільки централізоване управління якістю має суттєві обмеження, а внутрішній розвиток можливий лише за умов

сприйняття і підтримки змін їх споживачами, якість потребує самооцінювання.

Доцільно поговорити і про те, яка модель школи може забезпечити якість. Наукова теорія розвитку якості освіти є результатом емпіричних досліджень ефективної школи [8, с. 5–7] і може бути пов'язана з ідеєю розбудови громадсько активних шкіл [2, с. 16], де громадська – відкрита для діалогу та співпраці зі всіма зацікавленими сторонами, активна – орієнтована на покращення, вдосконалення, розвиток.

У 2003 р. українські школи приєдналися до Міжнародної програми "Школа як осередок розвитку громади" [5, с. 2–4]. Модель громадсько зорієнтованої освіти передбачає перетворення навчальних закладів на освітньо-культурні осередки територіальних громад, що мобілізують місцеві ресурси задля підвищення якості життя. У рамках цієї програми протягом 2009 – 2011 рр. десять шкіл із шести областей України, серед яких колективи Полтавської школи № 18 та Дібрівської ЗОШ Миргородського району Полтавської області, брали участь у реалізації міжнародного проекту "Якісний розвиток громадсько активних шкіл: оцінка впливу міжнародних стандартів" [13, с. 6–10]. Паралельно нами був розроблений і впроваджений обласний проект "Розвиток Полтавської мережі громадсько активних шкіл: стандарти, досвід, перспективи", що об'єднав 27 навчальних закладів навколо ідеї використання технології евалюації за між-

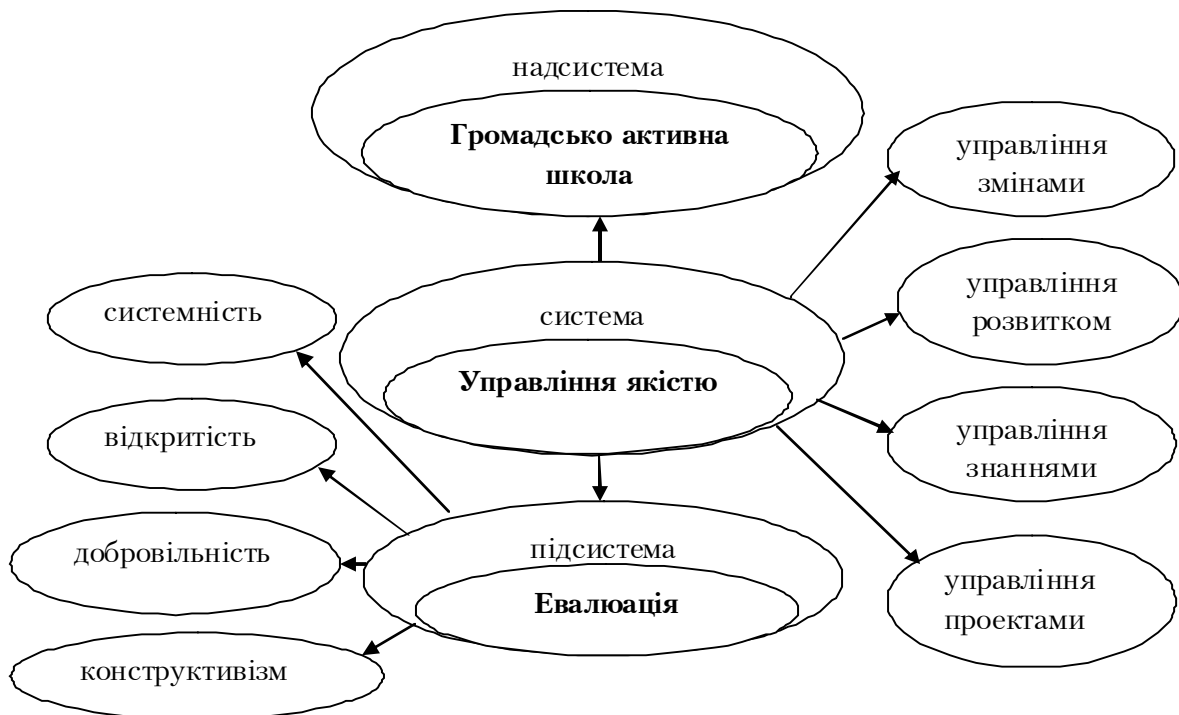

Рис. 1. Структурно-логічна модель управління якістю

народними стандартами задля розвитку [14, с. 14].

Здобуті знання та досвід переконали нас, що справжнє вдосконалення школи можливе лише за умов проведення евалюації.

Як відзначалося, для шкіл, що визнали для себе як пріоритетну роботу в напрямку підвищення якості освіти, ефективним інструментом може стати періодичне проведення евалюації. Як підходи та моделі можна використовувати: принципи менеджменту якості TQM (*Total Quality Management*); міжнародні стандарти серії ISO 9001:2009 [17]; оціночний підхід управління якістю школи SWOT-аналіз; міжнародні стандарти якості діяльності громадсько активних шкіл тощо. Поєднання перерахованих моделей створює можливість комбінованого використання підходів з метою забезпечення комплексної оцінки якості діяльності закладу. У даній статті розглянемо можливість використання міжнародних стандартів якості діяльності громадсько активних шкіл.

Представимо процес розвитку школи як систему: проектування – управління цілями (вибір стратегічних напрямів (стандартів), напрацювання критеріїв, які підлягають аналізу); координація – управління ресурсами (формування команди з різних категорій споживачів освітніх послуг (керівництво школою, педагогічний колектив, учнівське самоврядування, органи влади, партнери, громада); самооцінювання – управління змінами (вимірювання інформації, з'ясування сильних і слабких сторін, планування першочергових дій, підготовка публічного звіту).

Евалюацію як інтелектуальну технологію слід проводити за принципами SMART (Specific. Measurable. Active. Realistic. Timely):

S – визначеність. Використання міжнародних стандартів якості діяльності громадсько активних шкіл, що є результатом узагальнення найкращих світових прак-

тик, допоможе визначити орієнтири подальшого розвитку.

Охарактеризуємо їх [5].

1. *Лідерство.* Удосконалення шкільної організації залежить від сильної команди, об'єднаної спільним баченням і загальними цінностями. Ефективний директор забезпечує працівників підтримкою та необхідними ресурсами для досягнення місії школи.

2. *Партнерство.* Налагодження партнерських відносин з усіма зацікавленими сторонами; гармонізація взаємодії школи, родини та місцевої громади; розкриття потенціалу кожного; забезпечення підтримки один одного.

3. *Соціальна інклюзія.* Створення можливостей рівного доступу до якісної освіти всіх, незважаючи на походження, релігійні вподобання, соціальні статуси, стан здоров'я тощо. Проектування освітнього середовища, вільного від упереджень і стереотипів.

4. *Послуги.* Перетворення шкіл на ресурсні центри місцевої громади з метою надання різноманітних послуг, визначених відповідно до потреб її мешканців.

5. *Волонтерство.* Добровільна участь педагогів, школярів та їх батьків, усіх мешканців у громадському житті. Реалізація соціальних проектів.

6. *Навчання впродовж усього життя.* Формування розуміння того, що навчання є найголовнішою життєвою потребою в умовах швидкого розвитку сучасного світу.

7. *Розвиток громади.* Ініціювання змін і реальна допомога задля процвітання місцевої громади.

8. *Залучення батьків.* Сприяння активній участі батьків у житті школи та їх залучення до прийняття рішень про якість освіти.

9. *Шкільна культура.* Утвердження демократичних цінностей на всіх напрямках діяльності школи. Розкриття інноваційного творчого потенціалу, формування ак-

Перший етап самооцінювання в школі № 18 м. Полтави

Учасники самооцінювання в Дібрівській школі Миргородського району Полтавської області

тивної життєвої позиції всіх учасників навчального процесу.

М – вимірність. Для проведення евалюації важливо встановити точки відліку для розвитку. Якісна шкала моделі має спиратися на три рівні змін: низький, достатній, високий (табл. 1). Це дає змогу визначити: де ми зараз і чого прагнемо.

А – досяжність. Процедура вимірювання здійснюється за допомогою чітких і зрозумілих усім учасникам критеріїв якості діяльності школи, що публічно обговорюються й ухвалюються.

Р – реалістичність. Критерії повинні містити опис очікуваних результатів з урахуванням сильних і слабких сторін, внутрішніх можливостей і зовнішніх загроз.

Т – своєчасність. Усвідомлення необхідності змін і наявні ресурси мають забезпечити своєчасне досягнення цілі на шляху вдосконалення школи.

Проведення евалюації – ключовий елемент створення школи, орієнтованої на розвиток, що складається з перегляду навчальним закладом своїх можливостей, визначення рівня досягнень і самооцінювання з використанням міжнародних стандартів якості діяльності громадсько активних шкіл, які можуть бути опрацьовані і громадсько активними, й іншими школами.

Розглянемо проведення самооцінювання за міжнародними стандартами якості діяльності громадсько активних шкіл. Евалюація проводиться щонайменше двічі на рік. Педагогічний колектив сам вирішує питання, як часто проводити самооцінювання, пам'ятаючи, що кожен наступний етап спирається на результати попереднього. Під час евалюації учасники набувають навичок проведення самооцінювання, аналізу інформації, вчать приймати самостійні рішення та нести за них відповідальність. Кожен учасник відчуває причетність до процесів, що відбуваються в школі, може побачити результати власної роботи.

Досвід роботи шкіл Полтавської області показав, що розпочинати самооцінювання варто із застосуванням усіх дев'яти стандартів (Лідерство. Партнерство. Соціальна інклюзія. Послуги. Волонтерство. Навчання впродовж усього життя. Розвиток громади. Залучення батьків. Шкільна культура): це допоможе закладу визначити його сильні та слабкі сторони, обрати пріоритетні напрями роботи [14, с. 57–64]. У майбутньому педагогічний колектив обирає ті стандарти, з якими працюватиме і які потребують додаткових зусиль, більшої уваги. Як варіант, можна обрати декілька стандартів на один навчальний рік, а наступний розпочати з нових.

Для проведення процедури самооцінювання збирається ініціативна група заці-

кавлених у розвитку навчального закладу осіб (стейкхолдери). Факторами мотивації для стейкхолдерів можуть стати особистий інтерес, практичний (отримання нового досвіду) або науковий (отримання статистичних даних, вироблення критеріїв якості тощо). До складу групи бажано включити педагогів, батьків, учнів, спонсорів, партнерів школи, представників органів місцевого самоврядування та громади. Кількість учасників групи повинна визначатися в кожному випадку окремо. Наш досвід показав, що оптимальною для роботи є кількість 9–12 осіб і 1–2 незалежних експертів (експерти відповідають за дотримання процедури самооцінювання, ведення протоколу й оприлюднення отриманих результатів, часто вони є консультантами школи). Більша кількість учасників робить процедуру тривалою та малопродуктивною, оскільки самооцінювання передбачає публічне обговорення кожного стандарту відповідно до окремого критерію кожним учасником.

Напередодні узгодженої дати відповідальний за самооцінювання повідомляє про мету зустрічі, завдання, що стоять перед її учасниками. Кожен, хто задіяний у евалюації, має усвідомлювати значення своєї роботи, її важливість для розвитку якості діяльності закладу. Від стейкхолдерів очікуються обґрунтована інформація, конструктивні пропозиції та бачення перспектив.

Сама процедура проводиться у спеціально відведений час у заздалегідь підготовленому для цього приміщенні. Адміністрація школи організує "круглий стіл"; готує таблички для учасників, де вказані їхні прізвища, імена, посади; надає роздруковані на окремих аркушах матриці оцінювання. Як зразок подаємо одну з дев'яти матриць, що відповідає стандарту "Залучення батьків" (табл. 1). Матриця розроблена на основі міжнародних стандартів якості діяльності громадсько активних шкіл [13], запропонованих ВФ "Крок за кроком". При підготовці матриці школа може сформулювати свої питання, що найбільш відповідають потребам закладу та перспективам його розвитку.

Перш ніж розпочинати роботу, треба переконатися, що всі учасники зрозуміли послідовність роботи. Важливо не поспішати і не підганяти присутніх, виділивши декілька хвилин на ознайомлення з матрицею оцінювання. Це особливо актуально, коли евалюація проводиться вперше і коли до ініціативної групи долучилися нові учасники.

Пам'ятаймо: самооцінювання буде ефективним тоді, коли пов'язане із завданнями на рівні школи, має зовнішню підтримку, вільне від спроб підзвітності [14, с. 35].

Таблиця 1

**Матриця міжнародного стандарту якості діяльності громадсько активних шкіл:
залучення батьків**

Критерії евалюації	Шкала оцінювання		
	1	2	3
Спілкування між сім'єю та школою є постійним, двостороннім та значущим.			
Батьківські знання та вміння відзначаються і цінуються.			
Батьки відіграють активну роль у навчанні дітей.			
Батьки є волонтерами у школі, підтримують соціальні ініціативи педагогічного колективу.			
Батьки є рівноправними партнерами у вирішенні питань, які стосуються шкільного життя.			
Батьки виступають у ролі адвокатів за якісну освіту для своїх дітей.			
Батьки проходять підготовку в «Школі батьківства».			
Приклади			
Коментарі			
Першочергові дії			

1 – низький рівень; 2 – достатній рівень; 3 – високий рівень.

Обговорення щодо кожного зі стандартів є відкритим, учасники по черзі висловлюють свою точку зору, обґрунтовують власну позицію, а для цього кожен повинен мати достатньо часу для аналізу, коментарів, аргументації та наведення прикладів.

Рекомендуємо розпочинати роботу "круглого столу" з представників ініціативної групи і завершувати обговорення кожного стандарту, надаючи слово відповідальній за самооцінювання особі та директору школи. Під час проведення самооцінювання неприпустимо тиснути авторитетом на учасників, нав'язуючи власну точку зору.

Директор і педагогічний колектив мають бути зацікавлені в отриманні об'єктивних даних, тому результати самооцінювання не можна використовувати для зовнішнього контролю школи або як оцінку роботи педагогічного колективу.

У ході евалюації заповнюються матриці. Досвід роботи засвідчив, що матриці можуть бути доповнені у перебігу обговорення новими критеріями. З метою забезпечення прозорості процедури результати самооцінювання фіксуються експертами у протоколі на фліп-чарті. Результати напратовань ініціативної групи оприлюднюються на сайті школи, у шкільній газеті, обговорюються на загальношкільних зборах і надалі стануть основою для написання річних планів, програми розвитку школи, проектів, підготовки до проведення акредитації закладу. Результати самооцінювання можуть також бути використані у формуванні та підтримці іміджу закладу, закріпленні його позицій на ринку освітніх послуг.

До переваг описаної технології самооцінювання можна віднести адаптованість (міжнародні стандарти якості підходять як для громадсько активних, так і традиційних закладів освіти), можливість проведення процедури без зовнішніх експертів, націленість на визначені школою пріоритети, простота і доступність. Проведення самооцінювання ґрунтується на таких фундаментальних принципах, як відкритість, системність, демократичність, колегіальність управління (рис. 1).

Підсумуємо, навіщо проводити дослідження якості діяльності освітнього закладу. Основними цілями евалюації є отримання достовірної інформації про стан школи як освітньої організації; розроблення та впровадження змін, спрямованих на розвиток; виявлення та подолання наявних проблем; дослідження динаміки змін з метою прогнозування подальшого розвитку закладу.

Описана в статті технологія не є панацеєю, що заздалегідь може забезпечити успіх. Однак, на наш погляд, це найкраща альтернатива для тих, хто прагне вдосконалення та розвитку.

Зазначимо, що матеріали статті містять знання та досвід безпосередніх учасників міжнародного проекту Всеукраїнського фонду "Крок за кроком" за підтримки Фонду Чарльза Стюарта Мотта "Якісний розвиток громадсько активних шкіл: оцінка впливу міжнародних стандартів" та обласного проекту "Розвиток Полтавської мережі громадсько активних шкіл: стандарти, досвід, перспективи", які показують, наскільки важливе рефлексійне, професійне визначення якості діяльності навчальних закладів. Упровадження евалюа-

ції в шкільну практику є глобальним кроком на шляху розбудови громадянського суспільства, який допоможе налагодити партнерські стосунки із зацікавленими сторонами; дати новий імпульс роботі з громадою; окреслити пріоритетні напрями розвитку; зробити завдання надання якісної освіти справою кожного.

Векторами подальших наукових розробок є удосконалення матриць самооцінювання, їх адаптація до умов української школи, пошук нових можливостей евалюації за міжнародними стандартами якості діяльності громадсько активних шкіл для усіх закладів освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вельдман И. А. Самооценка школы: основные понятия / И. А. Вельдман // *Проблемы современного образования*. – 2012. – № 2. – С. 116–124.
2. Водолазська Т. В. Як створити громадсько активну школу / Т. В. Водолазська, Р. Л. Гавриш. – Київ : Шкільний світ, 2011. – 128 с.
3. Глоссарий терминов Болонского процесса [Электронный ресурс] : разработан Национальным офисом TEMPUS в Российской Федерации. // Национальный офис TEMPUS в Российской Федерации. – 2011. – 14 июня. – Режим доступа: http://www.tempus-russia.ru/bologna-rus/Bologna_glos.pdf.
4. Гопкінз Д. Оцінювання для розвитку школи / Д. Гопкінз. / [пер. з англ. Г. Вець]. – Львів : Літопис, 2003. – 256 с.
5. Громадсько активні школи // Директор школи. Україна. – 2008. – № 11. – 72 с.
6. Гусак О. Якість освіти: визначити, щоб оцінити / О. Гусак. // Директор школи. – 2010. – № 29. – С. 1–14.
7. Загвоздкин В. Гибкая школа. Общия стратегическая цель как условие системных изменений в сфере образования / В. Загвоздкин. // *Управление школой*. – 2008. – № 19 (478). – С. 3–12.
8. Загвоздкин В. Эффективная школа. О направлениях обеспечения и развития качества школьного образования за рубежом / В. Загвоздкин. // *Управление школой*. – 2007. – № 18. – С. 10–12.
9. Зеленова Л. П. Показатели качества и оценка эффективности образовательной деятельности / Л. П. Зеленова. // *Управление образованием*. – 2011. – № 10. – С. 86–91.
10. Інноваційний розвиток освітнього середовища громадсько активних шкіл / [упоряд. Т. В. Водолазська, Р. Л. Гавриш]. – Полтава : АСМІ, 2012. – 124 с.
11. Ключик О. П'ять вдалих кроків до європейського проекту : посібник в рамках проекту "Підтримка локальних спільнот України в залученні європейських фондів", співфінансовано МЗС РП в рамках Програми "Польська Допомога 2009" [О. Ключик, В. Комаровський, П. Косцельський, В. Логвинов, С. Матюнін, О. Музичу]. – Варшава, 2009. – 98 с.
12. Корпорович Л. Сучасні концепції евалюації в контексті викликів регіонального розвитку [Текст] / Л. Корпорович. // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. – Вип. 6: збірник наукових праць. – Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – С. 80–89.
13. Міжнародні стандарти якості діяльності громадсько-активної школи. – Київ : ВФ "Крок за кроком", б.р.в. – 41 с.
14. Освіта Полтавщини. – 2010. – № 21/22. Розвиток Полтавської обласної мережі громадсько активних шкіл: стандарти, досвід, перспективи – 72 с.
15. Постметодика. – 2004. – № 6. Эффективная школа. – 64 с.
16. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки : Закон України № 537-V від 07 січня 2007 року // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – С. 102.
17. Проектування регіональних освітніх систем підвищення кваліфікації педагогічних працівників: система управління якістю в ПОІП-ПО : збірник матеріалів СУЯ відповідно до вимог ДСТУ ISO 9001-2001 / упорядник Н. І. Білик. – Полтава : ПОІППО, 2009. – 302 с.
18. Раймерз Ф. Компетентний діалог: використання досліджень для формування світової освітньої політики / Ф. Раймерз, Н. Мак-Гінн. – Львів : Літопис, 2004. – 219 с.
19. Румизен М. К. Управление знаниями (Knowledge Management) / М. К. Румизен. – Москва : АСТ и Астрель, 2004. – С. 23–24.
20. Самооцінювання в школі / [пер. з пол. О. Гарцули]. – Львів : Літопис, 2011. – 186 с.
21. Самооцінювання роботи школи. Порадник. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – Львів : ЛМГО "Інститут політичних технологій", 2004. – 106 с.
22. Сачок М. В. Якість як базова категорія евалюаційного процесу [Електронний ресурс] / М. В. Сачок // Вісник МСУ. – 2011. – № 2. – 14 июня – Режим доступа: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vmsu/sociology/...2/Sach.pdf.
23. Сендж П. П'ята дисципліна : мистецтво і практика організації, що навчається / П. Сендж. – Харків : Основа, 2006. – 384 с.
24. Середня освіта в Україні. Нормативно-правове регулювання / за заг. ред. В. С. Журавського. – Київ, 2004. – 1084 с.
25. Фуллан М. Сили змін: вимірювання глибини освітніх реформ / М. Фуллан / [пер. з англ. Г. Шиян та Р. Шиян]. – Львів : Літопис, 2000. – 270 с.
26. Фуллан М. Сили змін: продовження / М. Фуллан / [пер. з англ. І. Савчак]. – Львів : Літопис, 2001. – 164 с.
27. Якість української освіти та система її оцінювання: реалії сьогодення та перспективи [Електронний ресурс]. – 14 июня – Режим доступа: <http://www.ctt.ua.org>.

Цитувати: Гавриш Р. Л. Евалюація діяльності громадсько активних шкіл / Р. Л. Гавриш, Т. В. Водолазська // *Постметодика*. – 2012. – № 1. – С. 19–25.

© Р. Л. Гавриш, Т. В. Водолазська, 2012. Стаття надійшла в редакцію 15.06.2011 ■

УПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМУ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Ю. П. Бендес

Розглянуто модель підвищення ефективності системи оцінювання результатів навчання фізики старшокласників і студентів ВНЗ шляхом використання інформаційних та телекомунікаційних технологій.

Бендес Ю. П. Внедрение информационно-телекоммуникационных технологий в систему оценивания результатов образования

Рассматривается модель повышения эффективности системы оценивания результатов обучения физике старшеклассников и студентов ВУЗов путем использования информационных и телекоммуникационных технологий.

Bendes Y. P. Implemenation of information and telecommunication technologies in the system of assessment of learning outcomes

The paper describes a model of raising the efficiency of evaluation of the results of studying physics of high school and university students by means of information and telecommunication technologies.

Сучасна парадигма системи освіти, зокрема системи оцінювання, втілена в особистісно орієнтованому та компетентнісному підходах (К. О. Баханов, Н. М. Бібік, В. С. Власов, Б. С. Гершунський, О. М. Гончарова, С. Д. Каракозов, О. І. Локшина, Г. С. Луньова, О. В. Овчарук, Л. І. Парашенко, Дж. Равен, С. А. Раков, Л. В. Сохань, А. В. Хуторський, С. Є. Шишов та ін.).

В українській педагогіці триває осмислення та уточнення поняття "компетентність". Компетентність – спеціально структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, що їх набувають у процесі навчання; вони дають людині змогу визначати, тобто ідентифікувати й розв'язувати, незалежно від контексту (ситуації) проблеми, характерні для певної сфери діяльності [1, с. 17]. Компетентність – це констеляція здібностей, навичок, умінь, знань, яка уможливає для суб'єкта результативну діяльність, тобто оптимальнішу форму використання часу порівняно з не- чи малокомпетентними особистостями [2, с. 6].

Процес набуття компетентностей потребує його адекватного оцінювання. Компетентність як багатоелементний об'єкт є основою методичної системи оцінювання рівня навчальних досягнень. Останню складають п'ять компонентів: цілі, зміст, засоби, методи та форми оцінювання.

Ураховуючи ідеї особистісно орієнтованої та компетентнісної освіти, можна виділити *основні цілі оцінювання* результатів навчання фізики старшокласників та студентів молодших курсів ВНЗ:

1. Мотивування шляхом визначення прогресу й успіхів. Демонстрація учням (студентам) траєкторії їх успішності та потенціалу для підвищення рівня індивідуальних навчальних досягнень.

2. Визначення здібностей кожного учня (студента) і потенційних досягнень на їх основі.

3. Планування навчальної діяльності. Наявність чітких, прозорих і зрозумілих критеріїв оцінювання навчання, систематичне ознайомлення з ними учнів (студентів) допомагає правильно спланувати навчальну діяльність кожної особи, котра навчається: визначити досягнуті цілі й наступні кроки у навчанні.

4. З'ясування питань курсу фізики, при вивченні яких у учнів (студентів) виникають проблеми. Надання допомоги задля усунення прогалин, виправлення помилок і підвищення рівня навчальних досягнень.

Бендес Юрій Петрович, кандидат фіз.-мат. наук, доцент, докторант кафедри теорії та методики навчання фізики й астрономії НПУ імені М. П. Драгоманова.

5. Розвиток критичного мислення старшокласників (студентів).

6. Навчання форм і методів самооцінювання та взаємооцінювання.

7. Поліпшення якості підготовлених учителем (викладачем) методичних і дидактичних матеріалів.

Засобами оцінювання є його критерії, що забезпечують прозорість цього процесу. Брак конкретних критеріїв оцінювання призводить до необґрунтованості та суб'єктивності оцінки, підриваючи довіру до процесу навчання. Тому пріоритетними напрямками педагогічної діяльності мають стати: реалізація індивідуального та диференційованого підходів до навчання й оцінювання кожних теми і заняття шкільного й університетського курсів фізики; упровадження надійних, ефективних і вичерпних критеріїв оцінювання результатів навчальної діяльності учня (студента) [3].

Сучасний розвиток інформаційних технологій та телекомунікацій (IT & T-технологій) вимагає від освітян створення релевантної системи оцінювання, яка активізує засвоєння знань із різних джерел інформації та передбачає нові форми використання часу учнем (студентом) [4, 5]. Організувати доступ до навчально-методичного контенту в умовах сучасного рівня інформатизації доцільно шляхом публікації його на освітньому сайті. Як приклад такого підходу, що реалізований автором для студентів молодших курсів напрямку підготовки "Телекомунікації" Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка, можна навести розміщення критеріїв оцінювання на сайті www.efizika.org.ua.

IT & T-технології мають вирішальну роль у формуванні суспільства й культури, а також розвитку бізнесу та економіки. Учні – майбутні студенти-телекомунікаційники – є потенційною робочою силою галузі; від рівня сформованості їх компетентностей залежить розвиток суспільства. Тому реалізовані при підготовці майбутніх фахівців телекомунікаційної галузі підходи з використанням IT & T-технологій доцільно впроваджувати у практику навчання учнів старших класів.

Варто використовувати систему обов'язкових та варіативних методів оцінювання, що повною мірою дають педагогові можливість оцінити різні складові змісту навчання фізики. Університетська навчальна програма з цієї дисципліни розбита на модулі, що об'єднують різні види навчальних занять (лекції, самостійні та практичні заняття, лабораторні й контрольні роботи) і різноманітні методи контролю (складання й захист опорного, індуктивного, порівняльного та дедуктивного конспектів; написання і захист рефе-

ратів; розв'язування та складання задач; тестування; виконання індивідуальних завдань; експрес-опитування; фізичний диктант; виконання, захист і модернізація лабораторних робіт; контрольна гра; складання кросвордів; виконання, аналіз та захист результатів контрольних робіт; колоквиум; виготовлення дидактичного матеріалу; розроблення навчальних комп'ютерних програм; складання тестів) [6].

Оскільки інформаційні технології навчання ґрунтуються на нових підходах щодо подання інформації та її перевірки, необхідні об'єктивні методи вимірювання знань, до яких належить тестування, зокрема комп'ютерне – найбільш незалежний та інформативний метод вимірювання успішності навчання. Його застосування скорочує витрати часу на проведення й обробку результатів тестування, виключає суб'єктивний фактор.

Однією з ефективних технологій при реалізації кредитно-модульної системи навчання у ВНЗ є використання опорних конспектів. Матеріал, що викладається на лекціях, згодом опрацьовується студентами самостійно, шляхом встановлення логічних зв'язків між окремими частинами теми та їх графічного подання, як правило, у Microsoft Office Visio.

Організація роботи з опорним конспектом здебільшого дублює методику В. Ф. Шаталова, проте застосування опорних конспектів, що розробляються особисто студентами, допомагає уникнути недоліків технології вчителя-новатора, на яких наголошували О. І. Бугайов та Л. М. Фрідман, щодо застосування асоціативної теорії пам'яті до вивчення фізики на основі опорних сигналів [7]. Залежність процесів пам'яті від характеристик матеріалу, який запам'ятовується, розкриває асоціативна теорія, що покладає в основу запам'ятовування та відтворення фактів ланцюжок кількох типів (асоціація за схожістю, суміжністю, контрастом) з уже наявним у пам'яті матеріалом. Матеріал кодується за допомогою системи знаків, схем, рисунків на власний розсуд студента. Отже, опорний конспект – графічно подана схема матеріалу модуля, контент якого об'єднаний логікою співвідношень. В опорному конспекті бажано означити ключові поняття теми та виділити його ядро – основне поняття чи закон, яке пов'язує всі питання (або закони) теми.

Опорні конспекти залежно від способу організації взаємозв'язку між контентом поділяють на дедуктивні, індуктивні, порівняльні, узагальнювальні. У логіці використовуються два загальні методи отримання висновків: дедукція та індукція.

Дедуктивний опорний конспект заснований на дедукції, у ньому окремі положення логічно виводяться із загальних положень (аксіом, постулатів, законів). Індуктивний опорний конспект базований на індукції, у ньому загальні положення постають із окремих положень. Визначення й опис аналогій між фізичними явищами і процесами різної природи (механічні та електромагнітні коливання, послідовне і паралельне з'єднання пружин, резисторів, конденсаторів) зручно здійснювати за допомогою порівняльного опорного конспекту. Опрацюванню навчального матеріалу змістовного модуля, теми, розділу сприятиме узагальнювальний опорний конспект, де відображено логічні зв'язки значної кількості освітнього контенту.

Телекомунікаційні технології – запорука підвищення ефективності процесу оцінювання.

Перспективним є використання платформи мікроблогів Twitter у перебігу оцінювання.

Наприклад, об'єднання повідомлень різних авторів у єдине смислове ціле шляхом створення спеціальної мітки у твіттах Хештегу (англ. Hashtag) дає змогу в хронологічному порядку відтворити всі актуальні повідомлення. Хештег уможлиблює проводити опитування, вікторини, контрольні ігри, готувати реферати тощо.

Ефективним є створення мікроблогу відомого вченого минулого чи певної фізичної теорії з метою перевірки студентами рівня знань основних ідей та положень.

Застосування системи оцінювання, що широко використовує інформаційні технології, допомагає реалізувати принципи систематичності, індивідуалізації, варіативності, гуманізації, демократизації, гнучкості навчання, підвищуючи його ефективність.

Використання педагогом у навчальному процесі лише загальноприйнятих методів оцінювання призводить до того, що учні (студенти) не володіють формами рефлексії і звикають до зовнішнього фактора оцінювання в навчанні й житті. Нові інформаційні педагогічні технології (портфоліо, мікроблоги та мережеві щоденники (блоги), сприяють розвитку самооцінювання тих, хто навчається.

Самооцінювання забезпечує внутрішній зворотний зв'язок – отримання учнями (студентами) даних про свої навчальні

досягнення та труднощі, які виникли при виконанні навчальних завдань.

Організація й оцінювання результатів навчання фізики починається з чіткого усвідомлення педагогом бажаного рівня навчальних досягнень учнів (студентів), що передбачає необхідність реалізації особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів і широкого впровадження ІТ & Т-технологій. Означені підходи полягають у зміщенні уваги з накопичення та оцінювання нормативно визначених знань, умінь і навичок на формування й розвиток в учнів (студентів) здатності практично діяти та оцінювати результати своїх дій, застосовувати власний досвід у ситуаціях професійної діяльності й соціальної практики, що гарантуватиме високу готовність випускника школи і ВНЗ до успішної діяльності в різних сферах.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: КІС., 2004. – 112 с.*
2. Клепко С. Ф. "Компетенція освіти": обмеження і перспективи / *Постметодика. – 2005. – № 2. – С. 2–8.*
3. Alexander, R. J. *Education for All, the Quality Imperative and the Problem of Pedagogy. – Режим доступу: http://www.create-ipc.org/pdf_documents/PTA20.pdf.*
4. Sztejnberg A. *Podstawy komunikacji społecznej w edukacji / Aleksander Sztejnberg. – Wrocław: wyd. Astrum, 2006. – 160 st.*
5. Plebanska Marlena. *E – learning. Tajniki edukacji na odlegloso / Plebanska Marlena. – Warszawa: wyd. C.H. Beck, 2011. – 236 st.*
6. Бендес Ю. П. Використання інформаційних технологій у процесі навчання фізики в технічних навчальних закладах: [монографія] / Ю. П. Бендес. – Полтава: Видавець Шевченко Р. В., 2011. – 345 с.
7. Фридман Л. М. *Педагогический опыт глазами психолога / Л. М. Фридман. – М.: Просвещение, 1987. – 224 с.*

Цитувати: Бендес Ю. П. Упровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій у систему оцінювання результатів навчання / Ю. П. Бендес. – *Постметодика. – 2012. – № 1. – С. 26–28.*

© Ю. П. Бендес, 2012. Стаття надійшла в редакцію 2.04.2012 ■

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОГО НЕЗАЛЕЖНОГО ОЦІНЮВАННЯ З ФІЗИКИ ТА ЙОГО НАСЛІДКИ (на прикладі Полтавської області)

Л. П. Давиденко, М. О. Безнігаєв

Досліджено якість складання тестів із предмета "Фізика" у 2008 – 2011 рр. випускниками шкіл у Полтавській області

Встановлено, що серед випускників різних типів навчальних закладів Полтавщини найкращі показники досягнень зовнішнього незалежного оцінювання – в учнів гімназій і ліцеїв області.

Давыденко Л. П., Безнигаев М.О. Внедрение внешнего независимого оценивания с физики и его последствия (на примере Полтавской области)

Представлены результаты исследования в Полтаве и Полтавской области качества написания выпускниками общеобразовательных школ, лицеев, гимназий тестов по предмету "Физика" в 2008 – 2011 гг.

Сделан вывод, что в указанный период среди выпускников разных типов учебных заведений Полтавской области наилучшие показатели внешнего независимого тестирования имеют ученики гимназий и лицеев.

Davydenko L. P., Beznihayev M. O. Implementation of external assessment in physics and its implications (at the basis Poltava region outcomes).

Paper presents research of the results passing the test in subject "Physics" in 2008 - 2011 in Poltava town as well as Poltava region by high schools, lyceums, and gymnasiums graduates.

It is concluded that in this period best results were shown by students of lyceums and gymnasiums.

Вступ. Одним із найбільш ефективних шляхів розв'язання проблеми корупції у ВНЗ та якісного оцінювання знань майбутнього студента є складання тесту з профільного предмета. Саме тому 2008 р. в Україні введено обов'язкове складання єдиного екзамену – зовнішнього незалежного оцінювання.

Відповідно до чинного законодавства зовнішнє незалежне оцінювання навчальних досягнень випускників загальноосвітніх навчальних закладів, які виявили бажання стати студентами вищих навчальних закладів, запроваджено в Україні з метою створення умов для реалізації конституційного права громадян на рівний доступ до вищої освіти; визначення рівня навчальних досягнень вступників у ВНЗ, формування на цій основі порівняльної шкали результатів учасників ЗНО, що дає змогу вищим навчальним закладам провести якісний відбір абітурієнтів; усунення психоемоційних і розумових переважань випускників шкіл тощо.

Проблеми запровадження зовнішнього незалежного тестування відображені в наукових працях Л. Білої [1; 2], О. Перехейди [3], Н. Байдацької [4,] Л. Караваєвої [5], В. Пономаренка [6] та ін.

Метою статті є аналіз результатів тестування з фізики у Полтаві та Полтавській області на основі статистичних даних про його складання учнями ліцеїв, гімназій та ЗОШ I–III ст. у 2008 – 2011 рр.

Виклад основного матеріалу. За офіційними даними Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, проведення у 2008 р. ЗНО навчальних досягнень випускників ЗНЗ, які виявили бажання стати студентами вищих закладів освіти, здійснювалося на основі методологічних та організаційно-технологічних засад, напрацьованих в Україні впродовж останніх десятиліть.

Першу спробу запровадження зовнішнього оцінювання знань випускників ЗНЗ в Україні зроблено 1993 р. Через низку об'єктивних і суб'єктивних чинників вона не виявилася вдалою. 1999 р. з ініціативи Києво-Могилянської академії, Київського національного університету імені Т. Шевченка, Львівського національного університету імені І. Франка, Харківського національного університету імені В. Каразіна Міжнародним фондом "Відродження" започатковано проект "Незалежне тестування", що передбачав

Давиденко Людмила Павлівна, кандидат хімічних наук, доцент кафедри фізики Полтавського національного університету імені Юрія Кондратюка.

Безнігаєв Микита Олегович, студент II курсу будівельного факультету Полтавського національного університету імені Юрія Кондратюка.

опрацювання методології вступу до ВНЗ на основі стандартизованого тестування абітурієнтів. Метою цього проекту спочатку було подолання корупції під час вступної кампанії. Проте згодом проект набув педагогічного змісту, зокрема в аспекті незалежного оцінювання навчальних досягнень учнів, на підставі якого можна здійснювати їх державну атестацію і відбір для подальшого навчання у вищій школі.

Після підписання Міжнародним фондом "Відродження" угоди про співпрацю з Міносвіти та АПН України (2001) проєкт МФВ "Незалежне тестування" набув статусу пілотного експерименту з розроблення та апробації тестових технологій для незалежного зовнішнього оцінювання навчальних досягнень, що можуть бути покладені в основу сертифікації учнів та їх відбору для продовження навчання у ВНЗ. Із цією метою створено Центр тестових технологій, працівники якого упродовж 2001 – 2005 рр. здійснювали підготовку матеріалів, необхідних для проведення незалежного оцінювання якості знань випускників ЗНЗ. Водночас діяв пілотний експеримент з апробації методології та технологій ЗНО, що став підґрунтям для масового запровадження останнього в Україні. Досвід експериментальної роботи дав підстави Міністерству освіти і науки України в липні 2007 р. прийняти рішення про охоплення зовнішнім оцінюванням у 2008 р. всіх випускників ЗНЗ, які виявили бажання стати студентами вищих закладів освіти.

ЗНО – 2008. Зовнішнє незалежне оцінювання з фізики проводилося у письмовій формі 26 травня 2008 р. за участю 32 592 осіб (71 % загальної кількості зареєстрованих для зовнішнього оцінювання із цього предмета).

На виконання тестових завдань відводилося 150 хв. Кожен учасник отримав індивідуальний комплект тестових матеріалів (тестовий зошит і бланк відповідей). Тестові завдання було складено відповідно до Програми зовнішнього незалежного оцінювання 2008 р. з фізики, затвердженої Міністерством освіти і науки України (лист від 28.11.2007 р. за № 1/11-8534). Тест із фізики включав завдання: з вибором однієї правильної відповіді; на встановлення відповідності (логічні пари); відкритої форми з короткою відповіддю.

Представимо аналіз результатів ЗНО з фізики учнів ліцеїв, гімназій та загальноосвітніх шкіл I–III ст. Полтавської області, починаючи з 2008 р. (рис. 1 – 4, дані у відсотках).

У 2008 р. під час проведення ЗНО з фізики у тестуванні взяли участь 594 випускники (статистичні дані офіційного порталу Українського центру оцінювання якості освіти).

На основі графічних даних (рис. 1) можна сказати, що 2008 р. випускники ЗОШ тести з фізики склали найгірше. Від 136 до 150 балів набрали понад 35 % загальної кількості цих учасників. Проте декілька осіб відмінно склали тести (200 балів). Найкраще впоралися з екзаменом, як свідчить статистика, випускники ліцеїв (середній бал 173 – 183), загальна кількість таких учасників понад 35 %. Із-поміж випускників гімназій більше ніж 25 % осіб отримали 184 – 190 балів, що є позитивним результатом. Загалом у 2008 р. гімназії та ліцеї підтвердили високий рівень і престижність таких типів навчальних закладів. На якість фізичної освіти в ЗОШ негативно вплинула нестача практичних та індивідуальних годин на заняття вчителя з учнем.

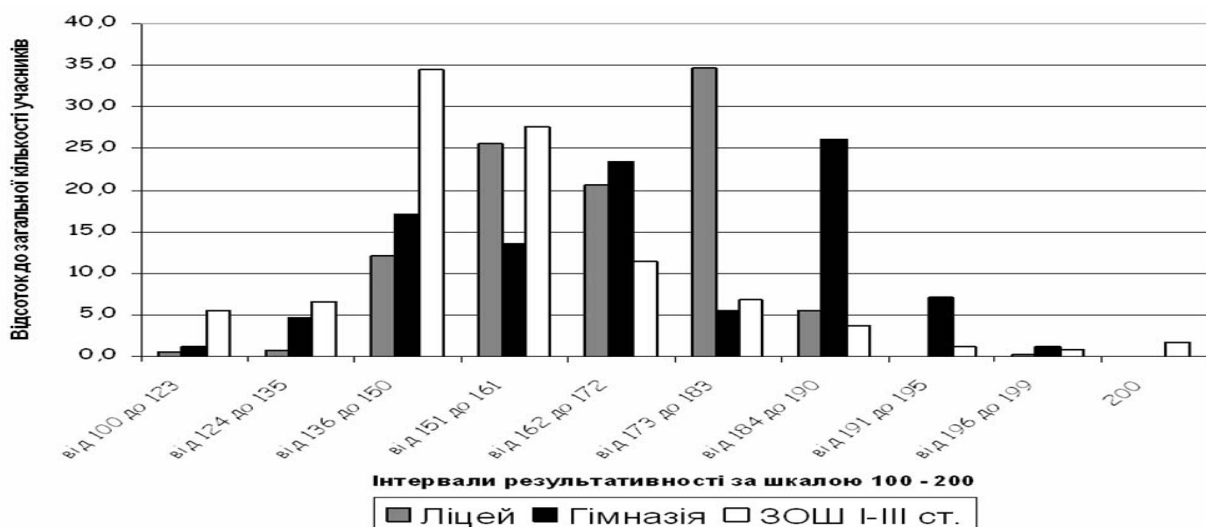

Рис. 1. Результати ЗНО з фізики випускників ліцеїв, гімназій та ЗОШ Полтавської області у 2008 р.

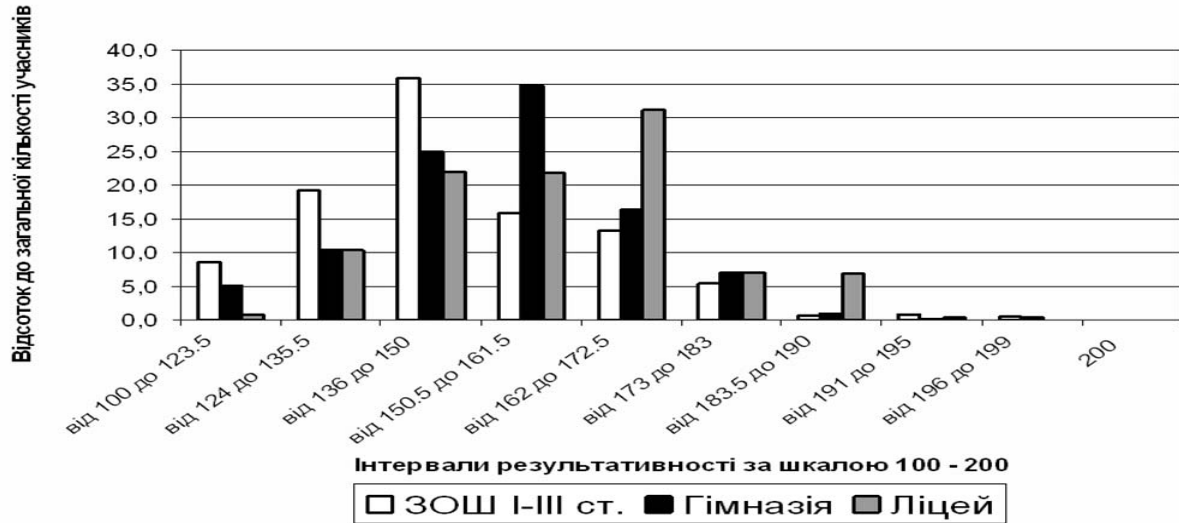

Рис. 2. Результати ЗНО з фізики випускників ліцеїв, гімназій та ЗОШ I – III ст. Полтавської області у 2009 р.

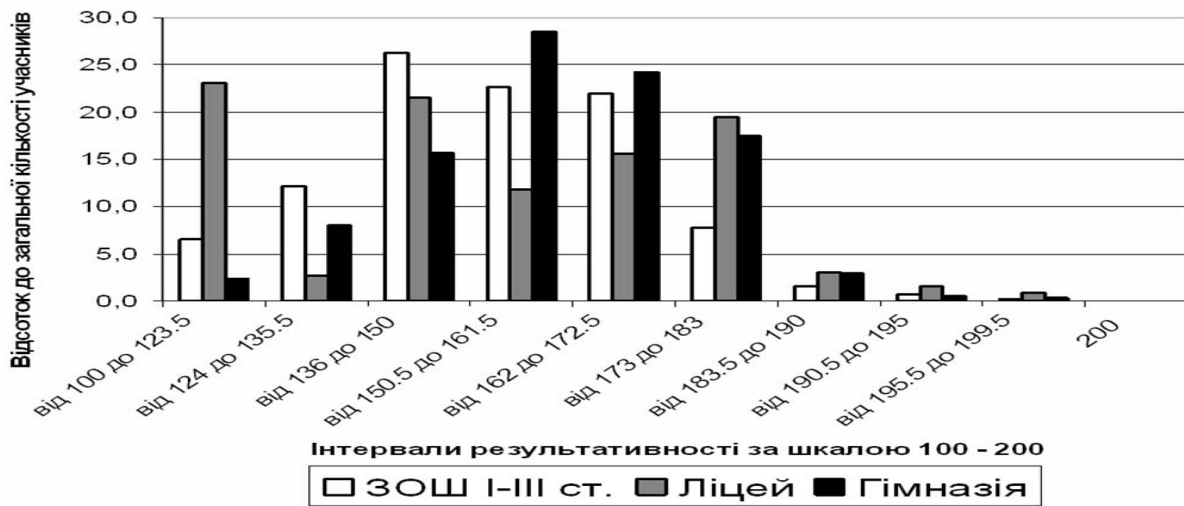

Рис. 3. Результати ЗНО з фізики випускників ліцеїв, гімназій та ЗОШ I – III ст. Полтавської області у 2010 р.

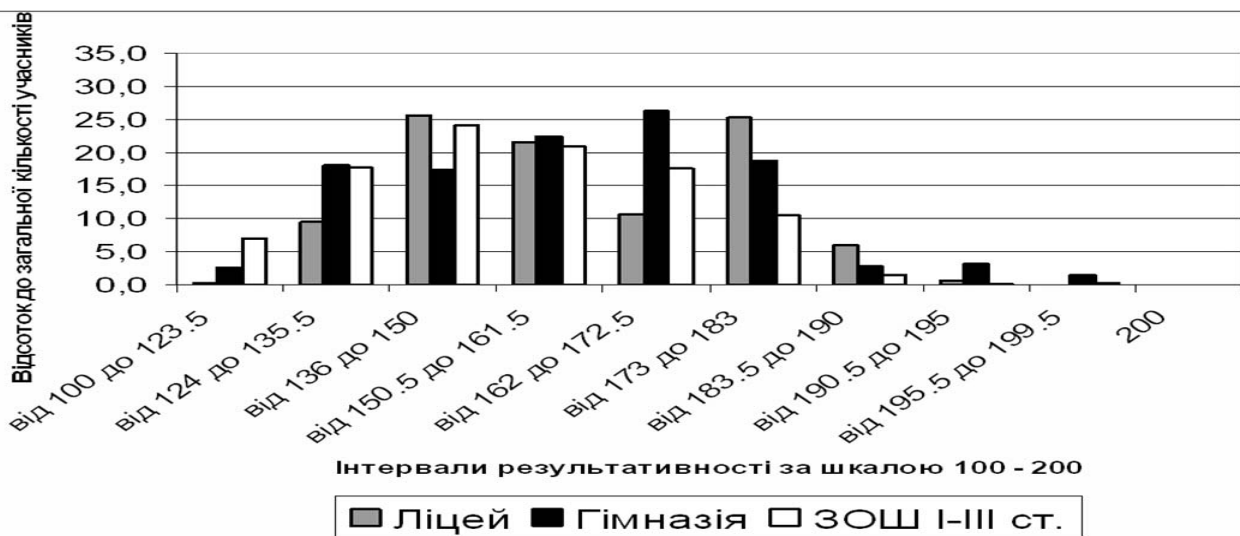

Рис. 4. Результати ЗНО з фізики випускників ліцеїв, гімназій та ЗОШ I – III ст. Полтавської області у 2011 р.

ЗНО – 2009. На рис. 2 представлена аналогічна динаміка результатів тестування з фізики у 2009 р., у якому взяли участь 924 випускники.

Порівняно з 2008 р., у 2009 р. рівень випускників ЗОШ лишився на тому ж рівні, а випускники ліцеїв і гімназій у 2009 р. склали тести гірше.

Середній бал 35 % випускників гімназій – у межах 150 – 161, понад 30 % учнів ліцеїв – 162 – 172 балів.

ЗНО – 2010, 2011. На ЗНО – 2010 р. (рис. 3) спостерігалось підвищення рівня підготовки учнів ЗОШ, понад 20 % яких мають 136 – 150 балів та понад 20 % – 173 – 183 бали. Серед 927 випускників, котрі взяли участь у тестуванні, рівень учнів гімназій порівняно з 2009 р. не поліпшився, а рівень випускників ліцеїв помітно погіршився. У гімназіях середній бал понад 25 % учасників – від 162 до 172. Понад 25 % учнів ліцею мають тести, оцінені 136 – 150 балами. На думку фахівців, це пов'язано з тим, що 2010 р. утримувався ажіотаж щодо економічних та юридичних спеціальностей, а такий екзамен, як фізика, був потрібен тільки при вступі на технічні спеціальності. Можливо, значна частина учнів, які склали тест із фізики, вважала його "резервним" або показала не найкращі результати через нестачу годин на підготовку.

У 2011 р. під час проведення тестування з фізики у Полтавській області в ЗНО взяли участь 1 398 осіб, тобто порівняно з минулими роками було зареєстровано найбільше учнів, які виявили бажання скласти тест із фізики, незважаючи на найменшу, проти попередніх років, кількість випускників. Це свідчить про підвищення інтересу абітурієнтів до математичних наук і бажання багатьох із них навчатися на інженерних напрямках. 2011 р. рівень випускників ЗОШ значно покращився порівняно з минулими роками: результати тестування 25 % учнів ЗОШ оцінено 173 – 190 балами. Середній бал учнів гімназій став помітно кращим – зокрема, понад 25 % мають 162 – 172 бали. Рівень випускників ліцеїв знизився: понад 22 % учнів склали тести з оцінкою від 136 до 150 балів.

Висновки. На підставі проведеного аналізу можна зробити висновок, що серед випускників різних типів навчальних закладів Полтавської області, які склали ЗНО з фізики протягом 2008 – 2011 рр., найкращий бал мають учні гімназій

і ліцеїв: понад 23 % випускників гімназій склали тести у межах 162 – 172 балів; більше ніж 17 % учнів ліцеїв – у межах 173 – 183 балів. Рівень ЗОШ I–III ст. досить низький: середній бал випускників шкіл 136 – 150, але при цьому найкращий бал тестування (200 балів) за всі роки отримували лише випускники середніх загальноосвітніх шкіл.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біла Л. В. Стандартизоване тестування як один із інструментів підвищення якості оцінювання / Л. В. Біла // Таврійський вісник освіти. – 2011. – № 3. – С. 38–41.
2. Біла Л. В. Зовнішнє незалежне оцінювання – найдієвіша реформа в освіті України за роки незалежності / Л. В. Біла // Таврійський вісник освіти. – 2011. – № 1. – С. 28–32.
3. Перехейда О. Моніторинговий супровід якості освіти в гімназії / О. Перехейда // Директор шк., ліцею, гімназії. – 2010. – № 1. – С. 64–70.
4. Байдацька Н. М. Параметри, показники й рівні ефективності моніторингу якості навчальних досягнень студентів / Н. М. Байдацька // Освіта Донбасу. – 2006. – № 3–4. – С. 18–23.
5. Караваєва Л. В. Моніторинг результатів єдиного державного екзамена як інформаційна основа системи управління качеством образования / Л. В. Караваєва // Высш. образование сегодня. – 2006. – № 10. – С. 30–33.
6. Пономаренко В. С. Зовнішнє тестування абітурієнтів і якість освіти / В. С. Пономаренко // Вісник. Тестування і моніторинг в освіті. – 2005. – № 1. – С. 26–28.
7. Мінаєв Ю. П. Технологізація процесу формування вміння розв'язувати фізичні задачі / Ю. П. Мінаєв // Фізика та астрономія в школі. – 2004. – № 2. – С. 25–30.
8. Альошина М. О. Фізика : Типові тестові завдання : збірник / М. О. Альошина. – Харків : Факт, 2008. – 88 с. – (Серія журналу "Вісник ТІМО").
9. Вісник ТІМО ("Тестування, інновації, моніторинг в освіті"). – 2008. – № 7–8.
10. Український центр оцінювання якості освіти. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://testportal.gov.ua/>.
11. Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні: Указ Президента України № 244 від 20 березня 2008 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [<http://www.president.gov.ua/documents/7618.html>].
13. Стандарти та норми забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти // Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу. Документи і матеріали. – Ч. 3. / за ред. С. М. Ніколаєнка. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка. – 2006. – С. 83–109.

Цитування: Давиденко Л. П. Запровадження зовнішнього незалежного оцінювання з фізики та його наслідки (на прикладі Полтавської області) / Л. П. Давиденко, М. О. Безнігаєв. – Постметодика. – 2012. – № 1. – С. 29–32.

© Л. П. Давиденко, М. О. Безнігаєв, 2012. Стаття надійшла в редакцію 26.04.2012 ■

ЕКОНОМІЧНІ ПИТАННЯ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ЕКОНОМІЧНОЇ І СОЦІАЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ УКРАЇНИ

А. А. Шуканова

Розглядається зміст економічних питань у шкільному курсі економічної і соціальної географії України. Надано методичні рекомендації до їх вивчення за тематичними блоками відповідно до програмних тем курсу географії.

Шуканова А. А. Экономические вопросы в школьном курсе экономической и социальной географии Украины

Рассматривается содержание экономических вопросов в школьном курсе экономической и социальной географии Украины. Представлены методические рекомендации к их изучению по тематическим блокам в соответствии с программными темами курса географии.

Shukanova A. A. Teaching Economy in the school course of Economic and Social Geography of Ukraine

The article deals with the content of the sub-subject economy issues in the teaching course of Economic and Social Geography of Ukraine. The author gives the methodological recommendations for studying them by thematic blocks in accordance with program subjects of the geography course.

Процеси ринкової трансформації сформуливали потребу в розширенні економічного світогляду громадян шляхом їх економічної освіти. Це викликало появу нового шкільного предмета "Основи економіки", що був уперше включений в інваріантну складову типових навчальних планів 10 років тому (із 2001 – 2002 н. р.). Проте мала кількість годин на вивчення економіки (1 год на тиждень у випускному 11 класі) і те, що із цього предмета не передбачене ЗНО, робить доцільним формування економічних знань на уроках з інших предметів. Незважаючи на те, що згідно із Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти економіка віднесена до освітньої галузі "Суспільствознавство", за наявної структури шкільної освіти саме географії як складовій освітньої галузі "Природознавство" відводиться роль початкового етапу формування економічних знань школярів, а це зумовлює необхідність розроблення відповідної методики вивчення економічних положень та включення їх у систему післядипломної педагогічної освіти вчителів географії.

Одним із перших питань про необхідність опанування економічних знань у процесі навчання географії було поставлено М. М. Баранським [1] і надалі розвинуто у працях А. В. Даринського, М. К. Ковалевської, М. М. Панчешникової та інших учених-методистів. Сучасні зарубіжні дослідники зазначають: "Економічна географія зосереджується на просторових вимірах економічної діяльності" [2, с. 50]. Тому, на наш погляд, очевидно є неможливість

вивчення учнями просторових аспектів явищ без розуміння їх сутності, тобто змісту власне економічної діяльності.

Метою статті є розроблення змісту економічних питань із метою їх вивчення в курсі економічної і соціальної географії України (9 кл.) у межах відповідних тематичних блоків, узгоджених із чинними програмами з географії [7].

Ринок праці та зайнятість. Важливо, щоб учні усвідомили: в умовах ринкової економіки доходи особи визначаються вартістю економічних ресурсів, якими вона володіє і які продає на ринку. Єдиний економічний ресурс, що його має кожен, – це праця, а заробітна плата є ціною послуги праці. Відтак усе, що покращує фізичні й інтелектуальні здібності людини, економісти вважають інвестиціями в людський капітал, які підвищують продуктивність праці і повертаються більшими доходами для конкретної людини та суспільства загалом.

При вивченні проблематики трудової зайнятості населення необхідно пояснити учням розбіжності у трактуванні окремих понять, з одного боку, вітчизняними законами й національною статистикою, з іншого – згідно з прийнятими у світі підходами за методологією МОП (Міжнародної Організації Праці). Зокрема, замість терміна "трудова ресурси" вживанішою дефініцією є "економічно активне населення", до складу якого включають і зайнятих економічною діяльністю людей, і безробітних.

Звіти про офіційний рівень безробіття укладаються відповідно до Закону України

"Про зайнятість населення" і враховують лише громадян працездатного віку, котрі зареєстровані службою зайнятості. Фахівці МОП безробітними вважають осіб віком 15 – 70 років, зареєстрованих і незареєстрованих службою зайнятості, які шукають роботу або намагаються організувати власну справу, що пояснює суттєві розбіжності у показниках безробіття в Україні (за офіційною статистикою і методологією МОП). Основна причина звільнень працівників і зростання рівня безробіття – структурна перебудова економіки: припинення діяльності підприємств, продукція яких не має збуту або виявляється не конкурентоздатною, перехід до інших форм власності.

Вартим розгляду є проблемне питання: "Чому у високорозвинених країнах з ефективною ринковою економікою держава може і повинна підтримувати збиткові виробництва – вугільні шахти, фермерів і навіть автомобільні заводи?" (державна підтримка доцільна тоді, коли метою є збереження робочих місць, продовольчої чи енергетичної безпеки країни, а не економічна ефективність).

Проблема взаємодії природи та суспільства. Природними називають ресурси, що їх людина бере у процесі виробництва з природи. Для усвідомлення дефініції "природні ресурси" учням пропонується порівняти пісок на березі річки і в кар'єрі, використання уранових руд у наш час і у XIX ст. Ставиться проблемне питання: "На карті корисних копалин бачимо, що Україна багата на руди кольорових металів, зокрема золота, алюмінію, міді, поліметали. Чому тоді на карті кольорової металургії не знаходимо в цих місцях виробництва міді, золота, глинозему?". (Корисні копалини є, але не розробляються. Географія добування залежить від суспільних потреб, можливостей і стратегії освоєння мінеральних ресурсів, рівня розвитку науки і техніки). Для побудови перспективних зв'язків географії зі шкільним курсом економіки вчитель звертає увагу учнів, що економісти часто замість терміна "природні ресурси" використовують синонімічний "земля".

При розгляді питання про зміни природних умов і ресурсів під впливом господарської діяльності людини формується уявлення учнів про те, що взаємодія суспільства і природи – процес постійного усунення суперечностей між необхідністю використовувати й охороняти природні ресурси. Економічна сутність екологічної кризи означає, що соціально-економічний розвиток суспільства не відповідає еколого-ресурсним можливостям навколишнього середовища, унаслідок чого руйнується система життєзабезпечення. Стратегія ресурсно-екологічної безпеки розвитку країни органічно пов'язана з ідеями та принципами сталого розвитку, ухваленими Конференцією ООН із навколишнього середовища і ста-

лого розвитку в Ріо-де-Жанейро (1992 р.) та Всесвітнім самітом зі сталого розвитку в Йоганнесбурзі (2002 р.).

Працюючи з атласом і текстом підручника, учні визначають риси сучасного природокористування та порівнюють останні з висновками вчених Національної академії наук України, які в Концепції переходу нашої держави до сталого розвитку передусім наголошують на таких аспектах залучення ресурсних чинників: екологічно не припустимі та економічно не доцільні обсяги використання природних ресурсів, некомплексність використання природних ресурсів, недостатнє впровадження ресурсозберігальних технологій.

Національна економічна система (національний господарський комплекс). Учням знайоме загальнонаукове поняття "система" (або "комплекс"), тому доцільно провести аналогію між природним комплексом і національною економічною системою. "Відповідниками" природних компонентів є основні суб'єкти господарювання: домогосподарства, підприємства, держава. Якщо природні компоненти пов'язані обміном речовини, енергії та інформації, то в економічній системі суб'єкти господарювання поєднані потоками виробничих ресурсів, товарів і послуг в обмін на гроші. На емпіричному рівні учні, як правило, ототожнюють підприємство лише з виробництвом товарів, тому завдання вчителя – розширити розуміння школярами поняття "підприємство" як організації, що виробляє послуги (наприклад, автотранспортне підприємство). Поняття "домогосподарство" – принципово нове і важливе, позначає одну з основних одиниць економічної статистики. Воно близьке за змістом до звичного учням терміна "сімейне господарство": люди, пов'язані родинними зв'язками, мають спільні доходи і спільно їх використовують. Проте економічна сутність домогосподарств полягає в тому, що вони є власниками і постачальниками всіх економічних ресурсів (землі, праці, капіталу, здатності до підприємництва). Домогосподарства, продаючи ресурси для виробництва продуктів (товарів і послуг), отримують доходи, які потім витрачають на купівлю цих же товарів і послуг. Завдяки кругообігу ресурсів, продуктів і доходів забезпечується функціонування економіки як єдиної системи (доцільно провести аналогію з кругообігом води у природі).

В Україні упродовж короткого часу (кінець 80-х – 90-ті рр. XX ст.) здійснено перехід від планової (командної) до ринкової економіки. У перехідному періоді вирішуються завдання: роздержавлення економіки, приватизація, створення ринкової інфраструктури, структурна перебудова економіки. 2005 р. Україна отримала статус країни з ринковою економікою. Цікавість учнів викликає виконання творчого домаш-

нього завдання – написання есе на тему "Вплив структурної перебудови економіки України на мою родину та найближче просторове оточення", у якому пропонується описати, під впливом яких чинників дорослі члени родини змінювали місце роботи, куди були вкладені приватизаційні сертифікати, порівнюється розвиток сфери послуг у мікрорайоні (селі), де проживає школяр, на сучасному етапі і 15 років тому.

Господарство. Господарування означає організовану продуктивну діяльність людей для задоволення потреб. Економіка у значенні "господарство" розглядається як система всіх установ, підприємств і методів, за допомогою яких люди створюють товари й надають послуги. В економічній географії господарство – сукупність територіально взаємопов'язаних галузей матеріального виробництва і невиробничої сфери. Важливо, щоб учні сприймали структуру господарства країни як ціле.

Перед формуванням поняття "продуктивність" потрібно переконатися, що всі учні під поняттям "продукт" розуміють результат виробництва. Продуктивність – відношення реального обсягу виробництва до кількості використаних ресурсів. Аналізуючи динаміку ВВП як показника результатів господарської діяльності, учні формулюють висновок: економіка України мала спад виробництва у 90-х роках і поступово зростала на поч. XXI ст. Масштаби спаду вчитель ілюструє цифрами: 1998 р. обсяг ВВП становив трохи більше ніж 40 % порівняно з рівнем 1990 р.; від цього часу починається поступове зростання економіки й у 2002 р. обсяг ВВП досяг рівня половини 1990 р.; середньорічне збільшення ВВП в нашій країні у 2000 – 2005 рр. становило 7,4 % (аналогічний показник щодо європейської економіки не перевищував 2,6 %), проте у 2009 р. реальний ВВП впав майже на 15 %, а у 2010 р. знову зріс на 4,2 %. У 2011 р. зростання економіки становило майже 5 %, але цього замало, щоб компенсувати падіння попередніх років.

Зміни в галузевій структурі господарства (за вартістю виробленої продукції) аналізуються в контексті того, як ринок розподіляє обмежені ресурси. Формуються оцінні економічні знання: зростання ВВП відбувалося завдяки виготовленню матеріалоємної, енерговитратної продукції, що є безперспективним.

Виробництво. Поняття "виробництво" розглядається в широкому розумінні: створення продуктів (товарів і послуг) для задоволення потреб. Процес виробництва є результатом взаємодії факторів (ресурсів) виробництва. Історично вирізняють такі технологічні способи виробництва: ремісничі (інструментальна) технологія, машинне виробництво, сучасне автоматизоване виробництво. Зростанню ефективності виробни-

цтва сприяють різні форми його організації. Щоб переконати учнів у правильності цього твердження, доцільно провести навчальний експеримент, під час якого моделюється процес виробництва вітальних листівок ("валентинок"). На першому етапі кожен учень виготовляє листівки індивідуально, використовуючи папір і ручку. Для цього аркуш згортається навпіл, зайві краї обриваються, щоб форма листівки була схожа на серце, наноситься напис "Вітаю". На другому етапі учні роблять інвестиції в засоби виробництва і їм дозволяється використовувати ножиці, олівці, лінійки. На третьому етапі формуються бригади із 4-х учнів, які виготовляють листівки, використовуючи поділ праці. У процесі аналізу розраховується та порівнюється продуктивність праці на кожному з етапів, вводяться поняття "концентрація" і "спеціалізація". Учні пропонують варіанти підвищення ефективності виробництва: продати зайве обладнання, що простоює (вводиться поняття "рентабельність"), налагодити випуск новорічних конфетті з відходів (пояснюється поняття "комбінування"), використати принтер для написів (опрацьовуються терміни "інвестиції" і "капітал") тощо.

Показниками ефективності виробництва є прибутковість і рентабельність, а шляхами їх підвищення – урахування взаємозалежності між обсягами виробництва і витратами; чинників розміщення та ступеня сучасності форм організації виробництва, менеджменту; розширення ринків збуту продукції тощо. Підприємства розрізняють за формами власності (приватні, колективні, державні); масштабом діяльності (малі, середні, великі); сферами діяльності (виробничі, комерційні, посередницькі, фінансові). Згідно з Господарським кодексом, малими є підприємства, кількість працівників яких упродовж року не перевищувала 50 осіб, а обсяг валового доходу – не більше ніж 0,5 млн євро. Середні – це підприємства з кількістю найнятих до 1 000 осіб і валовим доходом на рік до 5 млн євро. Досліджуючи структуру зайнятості батьків класу, учні визначають роль малих підприємств у розв'язанні проблеми безробіття, порівнюють структуру зайнятості в нашій країні і розвинених європейських державах, де близько 60 % населення працюють у малих, 25 % – середніх, 15 % – великих підприємствах. В економіці України кількість малих підприємств постійно зростає, але зайнято на них лише близько 14 % усіх працівників (2005 р.).

Економісти розглядають підприємництво як особливий вид господарської діяльності. Відповідно до законодавства підприємством вважається самостійна, на власний ризик, ініціативна, продуктивна господарська діяльність, спрямована на отримання прибутку. За галузями діяльності

підприємницьку діяльність поділяють на виробничу і посередницьку (комерційна, страхова, фінансова, консультаційна тощо). Комерційна діяльність (від лат. commercium – торгівля) – один із видів торговельно-посередницької діяльності, пов'язаний із реалізацією товарів. Учні наводять приклади підприємств, що займаються підприємницькою діяльністю. Із учнями варто розглянути проблемне питання: "Чому комерція для багатьох вітчизняних підприємців є привабливішою, ніж виробнича діяльність?".

Промисловість як сфера матеріального виробництва. Промисловість України – це складний комплекс із близько 300 галузей. У процесі навчання географії конкретизуються економічні закономірності організації діяльності галузей, ефективності їх розташування, проблеми розвитку. Зокрема, при вивченні паливної промисловості увага учнів привертається до енергобезпеки країни: останніми роками частка української нафти в загальному обсязі її переробки становить 15 %, а 85 % "чорного золота" для переробки отримують з одного джерела – Російської Федерації, що є потенційно небезпечним (оптимальний обсяг поставки з одного джерела не має перевищувати 30 %). Використовуючи карту "Паливна промисловість світу", школярі пропонують способи розв'язання проблеми створення нових шляхів для транспортування в Україну азербайджанської, казахстанської, іранської нафти тощо. При вивченні теми "Металургійна промисловість" пропонується "економічна загадка": "Чорна металургія України виробляє понад п'яту частину промислової продукції і дає понад третину всього прибутку від експорту товарів. Чому тоді економісти вважають важливою умовою виходу з кризи зменшення питомої ваги галузей металургійного комплексу?".

Сільське господарство. Залежно від особливостей господарювання, у сільському господарстві виділяють дрібнотоварний сектор, що обслуговує власні потреби родини, та високотоварний, де продукція вирощується на продаж. Ефективність роботи на землі значною мірою визначають аграрні відносини (форми землеволодіння та землекористування, характер чинних у країні законів про землю) та агропромислова інтеграція (процес посилення зв'язків між виробництвом сільськогосподарської сировини, її зберіганням, транспортуванням, переробкою та споживанням кінцевої продукції). Аграрно-промисловий комплекс (АПК) – це форма вираження агропромислової інтеграції.

Інфраструктура економіки. Сукупність підприємств, що обслуговують виробництво, становить виробничу інфраструктуру. У соціальній інфраструктурі створюються соціальні (особисті) послуги. З метою закріплення знань про види інфраструктури учням пропонується розподілити людей

певних професій за галузями інфраструктури: лікар, банкір, страховий агент, учитель, водій, брокер, оптовий торговець, професійний спортсмен, художник, покоївка, спеціаліст з ІТ. В умовах ринкової економіки виникає потреба в діяльності ринкових установ, що пов'язані з функціонуванням певних ринків, – ринкової інфраструктури. Учитель пояснює, що товарні біржі обслуговують ринки товарів і природних ресурсів, фондові біржі – ринок цінних паперів, банки – ринок грошей і капіталів, фінансово-кредитні посередники – ринок капіталів і цінних паперів, служби зайнятості – ринок праці. Бажаним при вивченні цієї теми є відвідування однієї з ринкових установ. На основі аналізу зростання кількості бірж, банків розширюються уявлення учнів про можливості і сфери майбутнього працевлаштування.

Територіальний поділ праці та економічне районування. Під час вивчення програмного IV розділу "Територіальний поділ України" увага учнів звертається на те, що основою формування економічних районів є територіальний поділ праці. Це зумовлює виробничу спеціалізацію окремих територій і розвиток міжрайонної кооперації. Використовуючи проблемний виклад навчального матеріалу, при вивченні мережі економічних районів учитель формує в учнів методологічні знання, зокрема початкові уявлення про методику визначення загальної спеціалізації економічного району. Для цього доцільне запитання: "За якими ознаками можна визначити, що та чи інша галузь є галуззю спеціалізації?" (продукція вивозиться за межі району). Далі учні роблять припущення, що потреби у всіх видах продукції в кожному з районів приблизно однакові у розрахунку на душу населення. Якщо в районі виробництво на душу населення того чи іншого продукту більше, ніж у середньому по країні, можна вважати, що частина продукції з нього вивозиться, тобто район спеціалізується на виробництві цього продукту. Пропонується проаналізувати статистичні дані (табл. 1).

Розрахований учнями за даними табл. 1 коефіцієнт душевого виробництва порівнюється з одиницею. Формулюються висновки, що відповідають емпіричним уявленням школярів: яскраво виражену спеціалізацію на індустріальних галузях мають Донецький, Північно-Східний і Придніпровський, а на сільському господарстві – Центральний, Подільський і Північно-Східний економічний райони. Радимо розглянути з учнями проблемне питання: "Чим пояснити низькі коефіцієнти душевого виробництва в Столичному й Карпатському районах?" (спеціалізуються на галузях сфери послуг – державне управління, фінансова, комерційна діяльність, рекреація тощо).

Україна і світове господарство. Національні економіки сучасних країн перетво-

рилися на елементи світової системи господарювання та пов'язані міжнародними економічними відносинами. Міжнародний поділ праці зумовлений нерівномірним розподілом між країнами економічних ресурсів. Історично склалися протилежні системи зовнішньоторговельної політики держави: протекціонізм і лібералізм. У сучасному світі переважає тенденція до лібералізації. Для зовнішньої торгівлі важливе значення має конкурентоспроможність товарів, що продаються на світовому ринку. Конкурентоспроможність товару ґрунтується на порівнянні його сукупних характеристик із товарами-конкурентами за ступенем задоволення конкретних потреб споживача і ціною.

Одна з нагальних проблем соціально-економічного розвитку України – забезпечення конкурентоспроможності національного господарства. Для підтвердження сказаного вчитель наводить факти: згідно з індексом конкурентоспроможності у 2005 р. Україна посіла 84 місце серед 117 держав (останнє з-поміж країн Європи), а у 2009 р. – 82 серед 133 країн. Фактори, що негативно впливають на рейтинг країни за індексом конкурентоспроможності економіки: політична нестабільність (16,5 %), корупція (10,3 %), урядова нестабільність (9,8 %), неефективна державна бюрократія (8,2 %) (за оцінкою Світового економічного форуму) [3, с. 34].

Аналізуючи наведену в атласі структуру експорту України, учні визначають найбільш конкурентоспроможний товар нашої держави – чорні метали (40 % експорту) і висувають припущення про те, на чому ґрунтується його конкурентоспроможність (багатство й унікальне поєднання мінеральних ресурсів, менш суворі вимоги екологічного законодавства (порівняно з розвиненими країнами), наявність капіталу (заводи, що залишилися у спадок від СРСР), сприятлива (висока) кон'юнктура світових цін на метал тощо).

Розглядається проблемне питання: "Які мотиви спонукають інтегрування України у світову економіку?" (невисокий технологічний рівень виробництва – необхідність науково-технічного співробітництва, нераціональна структура виробництва – потреба в залученні іноземних інвестицій, обмеженість сировинних ресурсів – необхідність зовнішньої торгівлі тощо).

Формування понять означеної теми пов'язується з історією походження термінів: експорт (від англ. *exporto* – вивозу), імпорт (від англ. *import* – увезення), сальдо (від. італ. *saldo* – розрахунок), протекціонізм (від лат. *protectio* – прикриття, захист), лібералізація (від лат. *liberalis* – вільний).

Регіональна економічна інтеграція та глобалізація економіки. При формуванні поняття "інтеграція" встановлюються його ієрархічні відносини з поняттям "інтернаціоналізація". Інтеграція вважається початковою формою інтернаціоналізації, а глобалізація – продовження процесу інтернаціоналізації на сучасному етапі. Інтернаціоналізація (від англ. *inter* – між-, взаємо-) фіксує появу тенденції до міжнародної взаємодії і взаємопроникнення економічних зв'язків і відносин. Тому інтернаціоналізація розглядається як родове поняття відносно інтеграції та глобалізації. На державному рівні визначено проєвропейський вектор економічної інтеграції України, проте в суспільстві є різні погляди з цього приводу, і думки учнів можуть розділитися. З метою розвитку критичного мислення школярів учитель пропонує їм на основі аналізу даних Держкомстату і карти атласу "Зовнішні економічні зв'язки" самостійно визначити найважливіші експортні ринки України і наших стратегічних торговельних партнерів. Наприклад, у структурі зовнішньоторговельного обороту частка країн СНД становила 39,5 %, європейських держав – 33,5 %, а США – 2,4 %. Частка ЄС у зовнішній тор-

Таблиця 1

Загальна спеціалізація економічних районів України

Економічний район	Частка в населенні	Частка в обсязі продукції:		Коефіцієнт душевого виробництва*	
		промислової	сільсько-господарської	промислового	сільсько-господарського
1. Донецький	15,2 %	21,0 %	8,0 %	1,4	0,5
2. Придніпровський	11,3 %	18,0 %	10,0 %	1,6	0,9
3. Північно-Східний	12,0 %	14,0 %	14,0 %	1,2	1,2
4. Столичний	14,6 %	13,0 %	15,0 %	0,9	1,0
5. Центральний	5,2 %	4,0 %	9,0 %	0,8	1,7
6. Подільський	8,8 %	6,0 %	13,5 %	0,7	1,5
7. Карпатський	13,4 %	9,0 %	10,0 %	0,7	0,7
8. Північно-Західний	4,5 %	3,0 %	5,0 %	0,7	1,1
9. Причорноморський	15,0 %	12,0 %	17,0 %	0,8	1,1

*Примітка: коефіцієнти розраховують учні.

гівлі України коливається від 31 % до 35 %, тоді як частка України в товарообігу Євро-союзу – не більш як 0,4 % (дані Держкомстату, 2005 р.). Проблемне питання: "Які економічні чинники зумовлюють те, що на сході України більшість громадян є прихильниками інтеграції з Росією, а на заході – з країнами ЄС? Вкажіть аргументи обох сторін".

Феномен глобалізації почав виявлятися з другої половини ХХ ст., потужно впливаючи на всі аспекти життєдіяльності (політику, економіку, культуру) залучених до цього процесу спільнот. При окресленні поняття "глобалізація" використовуються підходи: культурологічний – глобалізація розглядається в широкому цивілізаційному контексті; економічний – інтернаціоналізація господарювання, транснаціоналізація і універсалізація; екологічний – екологічна справедливість, нерівномірність розподілу і використання природних ресурсів; цивілізаційний – віддзеркалення конфлікту між модерном та постмодерном, Заходом і Сходом. Для засвоєння учням пропонується комплексний підхід до визначення глобалізації, відповідно до якого остання – це "...процес ослаблення традиційних, територіальних, соціокультурних, державно-політичних, економічних бар'єрів, що ізолюють народи один від одного і, водночас, оберігають їх від нерегульованих зовнішніх впливів" (підкреслено мною. – А. Ш.) [4, с. 15]. Русійськими силами глобалізації економісти вважають появу наддержавних структур, що ефективно оперують у глобальному просторі – транснаціональних корпорацій (ТНК) та міжнародних організацій. Тому у зміст цієї теми необхідно включити розгляд діяльності СОТ, яка сприяє лібералізації зовнішньоторговельних відносин. Вступ України в цю організацію має неоднозначні наслідки через низьку конкурентоспроможність вітчизняного виробника. До позитивних наслідків належать розширення ринків збуту готової продукції, захист країни від антидемпінгових розслідувань, покращення інвестиційного клімату, подальша реструктуризація різних секторів економіки. Наслідки діяльності ТНК в Україні також однозначно оцінити неможливо. Позитивними чинниками є притік інвестицій, збільшення кількості робочих місць, зростання рівня оплати праці, надходження податків, розвиток інфраструктури, підвищення рівня національного виробництва, яке змушене конкурувати з ТНК. Негативні явища, що супроводжують діяльність ТНК в Україні: монополізація ТНК окремих галузей; формування не притаманної укра-

їнцям культури споживання; інвестиції, що переважно не пов'язані з високими технологіями та не сприяють розвитку інноваційної системи України. За географічною ознакою панують американські корпорації, у галузевій структурі на першому місці – харчова промисловість, далі – сільське господарство, телекомунікації, машинобудування [5].

Учні об'єднуються в групи для виконання домашнього завдання з дослідження діяльності ТНК на українському ринку в одній із галузей: харчова промисловість, нафтогазова галузь, побутова хімія і фармацевтика, автомобілебудування, сфера послуг (торгівля, банки, мобільний зв'язок). На наступному уроці з теми Ш.16 "Україна і світове господарство. Зовнішні економічні зв'язки України" групи звітують про виконану роботу, формулюючи загальний висновок: ТНК в Україні діють давно (з початку 90-х рр. ХХ ст.) і успішно, функціонують у більшості галузей економіки, становлячи конкуренцію українським підприємствам.

Отже, представлені в цій статті методичні рекомендації допоможуть учителям зорієнтуватися, які саме питання економічної теорії доцільно розглядати на уроках географії в 9 класі відповідно до програмних тем курсу "Економічна і соціальна географія України" та сприятимуть побудові перспективних міжпредметних зв'язків між освітніми галузями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранский Н. Н. *Методика преподавания экономической географии* / Николай Николаевич Баранский; изд. подгот. Л. М. Панчешниковой. – [2-е изд., перераб.] – М.: Просвещение, 1990. – 303 с.
2. Блій Г. *Географія: світи, регіони, концепти* / Г. де Блій, Пітер Муллер; [пер. з англ.; передмова та розділ "Україна" О. Шаблія]. – К.: Либідь, 2004. – 740 с.
3. Кармазін В. А. *Стабільний розвиток економіки – запорука технологічного прориву України* / В. А. Кармазін, Ю. М. Огієнко // *Економічний вісник НТУУ "КПІ"*. – 2010 (7). – С. 33–36.
4. Лукашевич В. М. *Глобалістика: навчальний посібник* / Віталій Матвійович Лукашевич. – Львів: Новий Світ-2000, 2005. – 440 с.
5. Маруняк Є. О. *Глобалізація та її вплив на розвиток регіонів України: монографія* / Євгенія Олександрівна Маруняк. – К.: Реферат, 2007. – 224 с.
6. Петросян К. Ц. *Вопросы экономики в школьном курсе географии: кн. для учителя* / К. Ц. Петросян. – М.: Просвещение, 1986. – 63 с.
7. *Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Географія, 6 – 10 класи. Економіка, 11 клас.* – К.: Перун, 2006. – 96 с.
8. Шуканова А. А. *Проектування змісту і методики формування економічних знань в шкільних курсах географії* / А. А. Шуканова // *Імідж сучасного педагога.* – 2008. – № 7–8 (86–87). – С. 105–109.

Цитувати: Шуканова А. А. Економічні питання в шкільному курсі економічної і соціальної географії України / А. А. Шуканова // *Постметодика.* – 2012. – № 1. – С. 33 – 38.

© А. А. Шуканова, 2012. Стаття надійшла в редакцію 13.02.2012 ■

ЗВ'ЯЗОК МОДЕЛЕЙ УПРАВЛІННЯ ЗАГАЛЬНОЮ СЕРЕДНЬОЮ ОСВІТОЮ З РІВНЕМ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

О. В. Пастовенський

Досліджено діапазони впливу громадських чинників на освітні системи та зв'язки означених чинників із моделями управління загальною середньою освітою. Проаналізовано поняття соціального капіталу, розглянуто варіанти його структури. Обґрунтовано, що розвиток моделей управління загальною середньою освітою пов'язаний із рівнем соціального капіталу.

Ключові слова: громадські чинники, діапазони впливу на систему управління освітою, модель управління загальною середньою освітою, соціальний капітал, структура соціального капіталу.

Пастовенський А. В. Связь моделей управления общим средним образованием с уровнем социального капитала

Исследованы диапазоны влияния общественных факторов на образовательные системы и связи обозначенных факторов с моделями управления общим средним образованием. Проанализировано понятие социального капитала, рассмотрены варианты его структуры. Обосновано, что развитие моделей управления общим средним образованием связано с уровнем социального капитала.

Ключевые слова: общественные факторы, диапазоны влияния на систему управления образованием, модель управления общим средним образованием, социальный капитал, структура социального капитала.

Pastovensky O. V. The Correlation of Secondary Education Management Models with the Level of Social Capital

The diapasons of influence of public factors on the educational systems and their correlation with secondary education management models are investigated in the article. The concept of social capital is analysed; the variants of its structure are considered. The conclusion is made, that the development of secondary education management models is connected with the level of social capital.

Keywords: public factors, the diapasons of influence of public factors on the educational management system, the model of secondary education management, social capital, social capital structure.

Процеси демократизації соціальних систем ведуть до необхідності перебудови освітньої галузі, пошуку нових, відкритих і демократичних моделей управління загальною середньою освітою (ЗСО), забезпечення органічного поєднання засобів державного впливу з громадським управлінням.

Питання розвитку загальної середньої освіти на основі оптимального поєднання державних і громадських чинників в управлінні галуззю досліджували Дж. Ст. Мілль, Д. Дьюї, Д. Конант, Р. Вестбрук, Е. Гутман, Е. Ентвістл, Т. Найт, А. Нейл, М. Барбер, В. Грабовський, І. Довбиш, Г. Єльнікова, О. Зайченко, Ю. Кавун, Л. Калініна, М. Комарницький, С. Корольок, Г. Костюк, В. Князев, О. Марчак та ін.

Вивченню соціальних систем, зокрема соціального капіталу, присвятили свої

праці П. Бурдье, М. Вулкок, Дж. Коулман, А. Портес, Р. Патнам, Ф. Сабатіні, Ф. Фукуяма, Е. Гугнін, А. Колодій, Ю. Привалов, О. Рогожин, Ю. Савко, В. Степаненко, В. Чепак та ін.

Однак дотепер ще недостатньо повно досліджено взаємозв'язок освітніх систем і соціального капіталу. Метою статті є проаналізувати зв'язок моделей управління загальною середньою освітою з рівнем соціального капіталу.

Спробуймо дещо детальніше дослідити громадські чинники в управлінні освітою, під якими будемо розуміти визначені законодавством права, компетенції, обов'язки органів місцевого самоврядування, професійних асоціацій педагогів, органів учнівського та батьківського самоуправління всіх рівнів, громадських організацій, що стосуються функціонування й розвитку системи освіти.

Таблиця 1

Діапазони впливу громадських чинників на систему управління загальною середньою освітою

Діапазони впливу громадських чинників на управління ЗСО	Умовні позначення	Відсоток впливу громадських чинників на управління ЗСО	Модель управління загальною середньою освітою	Умовні позначення
1. Діапазон мінімального впливу	min	0 – 5 %	Державна	Д
		5 – 10 %	Перехідна від державної до державно-громадської	Пд→д-г
2. Діапазон міноритарного впливу	mnr	5 – 10 %	Державно-громадська	Д-Г
		10 – 45 %		
3. Діапазон паритетного впливу	prt	45 – 55 %	Перехідна від державно-громадської до громадсько- державної	Пд-г→г-д
4. Діапазон домінантного впливу	dmn	55 – 90 %	Громадсько-державна	Г-Д
		90 – 95 %	Перехідна від громадсько-державної до громадської	Пг-д→г
5. Діапазон максимального впливу	max	90 – 95 %	Громадська	Г
		95 – 100 %		

Для цього окреслимо діапазони впливу громадських чинників (у відсотках порівняно з державними) на систему управління загальною середньою освітою таким чином:

- ♦ діапазон *мінімального* впливу громадських чинників (позначимо min). У цьому діапазоні громадськість практично не впливає на навчально-виховний процес. Лише близько 5 – 10 % управлінських рішень приймається і реалізується з урахуванням думки громадськості;

- ♦ діапазон *міноритарного* впливу громадських чинників (позначимо mnr). У названому діапазоні держава має переважний вплив на прийняття рішень. Водночас громадськість у межах, визначених державою, через конференції, ради школи, піклувальні ради, батьківські комітети, інші громадські організації впливає на прийняття від 5 % до 45 % рішень щодо напрямів розвитку освіти;

- ♦ діапазон *паритетного* впливу гро-

мадських чинників (позначимо prt). У цьому діапазоні держава і громадськість – рівноправні партнери. Близько половини (45 – 55 %) управлінських рішень приймається громадою. Цей етап є перехідним від державно-громадської до громадсько-державної моделі управління загальною середньою освітою;

- ♦ діапазон *домінантного* впливу громадських чинників (позначимо dmn). У такому діапазоні управління загальною середньою освітою дедалі більше переходить до структур громадянського суспільства – добровільно утворених об'єднань, асоціацій, організацій громадян, що впроваджують освітню політику на основі демократичних процедур само- і співуправління. На цьому етапі від 55 до 95 % управлінських рішень приймається громадою;

- ♦ діапазон *максимального* впливу громадських чинників (позначимо max). Це – діапазон найвищого впливу громади на

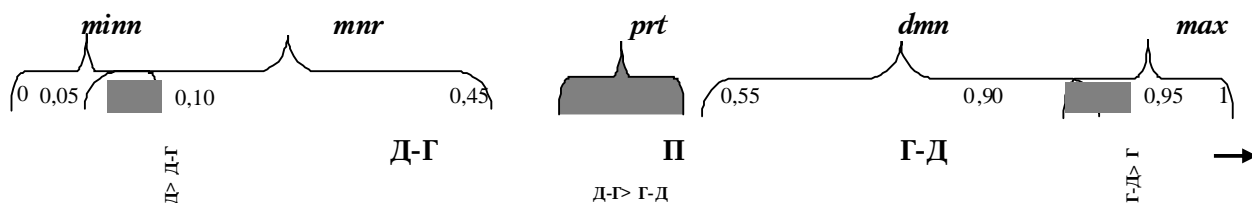

Рис. 1. Зв'язок діапазонів впливу громадських чинників із моделями управління загальною середньою освітою

освітню політику. Безперечно, навіть у цьому разі держава має певний вплив на управління загальною середньою освітою в регіонах, однак обсяг управлінських рішень, що приймається громадськістю, перевищує 90 %.

Зрозуміло, що показники, які розмежовують діапазони впливу громадських чинників, до певної міри є умовними, але такий підхід дає змогу краще аналізувати тенденції розвитку системи управління загальною середньою освітою (табл. 1).

Схему зв'язку діапазонів впливу громадських чинників із моделями управління загальною середньою освітою представлено на рис.1, де встановлені нами вище процентні показники меж діапазонів подані в числовому вигляді (0; 0,05; 0,10; 0,45; 0,55; 0,90; 0,95; 1).

Як бачимо, для розвитку системи управління загальною середньою освітою від державної до державно-громадської, громадсько-державної, громадської моделей необхідно забезпечити зростання впливу на управлінські процеси громадських організацій, зокрема об'єднань педагогів, батьків, учнів, творчих спілок, благодійних фондів, громадсько-патріотичних об'єднань тощо, які створюються еволюційним шляхом, є стабільними, незалежними від бюрократичних впливів і глибоко зацікавлені в результатах навчання і виховання.

Саме дієва мережа громадських організацій зможе забезпечити зростання рівня і якості загальної середньої освіти.

Зазначимо, що соціальні мережі тісно пов'язані з поняттям соціального капіталу. Американський учений Ф. Фукуяма підкреслює особливе значення соціального капіталу і його продукту – суспільної довіри – для розвитку посткомуністичних держав, зокрема України [1]. Тому розгляньмо це поняття детальніше.

Як відомо, поняття соціального капіталу вперше ґрунтовно проаналізував французький економіст П. Бурдьє, який визначив його як сукупність актуальних або потенційних ресурсів, для яких властиві міцні мережі зв'язків, більш-менш інституціоналізовані відносини взаємного знайомства та визнання [2, с. 66].

Р. Патном визначає соціальний капітал як соціальну організацію, мережу, норми поведінки та довіри, що полегшують координацію дій та співпрацю задля спільної користі. За Р. Патномом, соціальний капітал складається з таких компонентів: моральні принципи і норми, соціальні цінності (зокрема довіра), соціальна інфраструктура (насамперед, добровільні асоціації) [3] (див. рис. 2).

Рис. 2. Структура соціального капіталу (за Р. Патномом)

Дж. Коулмен підкреслив, що соціальний капітал – це будь-який вияв неформальної соціальної організації, що виступає як продуктивний ресурс для одного або більше акторів [4]. А. Бова визначив такі складові соціального капіталу: членство в громадських і політичних організаціях; довіра до формальних і неформальних зв'язків [5]. А. Колодій вважає, що компонентами соціального капіталу є мережа горизонтальних зв'язків між рівними і вільними індивідами; норми взаємності й довіри; навички колективних дій; почуття участі в громадських справах, обов'язку та відповідальності перед іншими людьми [6].

Ю. Савко виділяє три найважливіші структурні компоненти соціального капіталу: соціальні стосунки, завдяки яким індивіди можуть мати доступ до ресурсів їх партнерів по спілкуванню; обсяг і якість доступних ресурсів партнера по спілкуванню; стосунки взаємності обміну [7].

Виходячи з наведеного вище, можна зробити висновок, що для зростання рівня соціального капіталу, без чого неможливі соціальна довіра та динамічний розвиток держави, необхідно забезпечити розширення й активізацію соціальних мереж, зростання участі громадськості в суспільному житті країни.

Зрозуміло, що освітні системи не ізолювані від структур громадянського суспільства. Як підтверджує досвід, серед соціальних мереж – невід'ємного компонента структури соціального капіталу – одними з найдієвіших є освітні мережі, зокрема об'єднання педагогів, батьків, громадських організацій (асоціації педагогів, батьків, піклувальні ради, благодійні фонди, групи експертів тощо), без яких, своєю чергою, утруднений розвиток громадсько-державного управління освітою.

Справедливе і зворотне твердження – розвиток громадсько-державного управління загальною середньою освітою забезпечує підвищення рівня соціального капіталу, оскільки сприяє розгортанню соціальних мереж, активізації участі громадян у суспільних процесах і формуванню у молодого покоління демократичних традицій.

Історія підтверджує: неможливо знайти приклади існування демократично-ліберальної школи в тоталітарній державі, і навпаки – у ліберально-демократичній державі освітньої системи, організованої за принципом "піраміди", залежної від однієї особи – міністра освіти чи іншого керівника [8].

Спеціалісти Світового банку наводять дані, згідно з якими виявляється, що школи ефективніше працюють, коли батьки та місцеві жителі активно допомагають освітянам. У таких випадках учителі працюють більш самовіддано, учні показують кращі знання [9].

На думку Р. Патнема, соціальний капітал значною мірою визначає сферу виховання дітей. Довіра, мережі, норми взаємності в сім'ї, школі, групі, серед сусідів й у місцевому співтоваристві чинять да-

лекосяжний вплив на можливості і життєвий вибір дітей, їх поведінку та успіхи в навчанні [3].

Отже, розвиток громадських чинників в управлінні загальною середньою освітою пов'язаний із рівнем соціального капіталу.

Для визначення рівня соціального капіталу проводилися дослідження громадської думки щодо різних видів довіри, членства в торговельних об'єднаннях, клубів або релігійних організаціях, поширення кредитних кооперативів (у країнах, що розвиваються), особливостей громадського і сімейного життя, зокрема відносин між дітьми і батьками, сумісного мешкання дітей із їх літніми батьками, постійності місця проживання, активності виборців, кола читачів і відвідування релігійних шкіл тощо [3, с. 25–26].

Зокрема, фахівці Світового банку запропонували для вимірювання рівня соціального капіталу здійснити дослідження щодо визначення рівня розвитку громадських асоціацій і мереж, довіри й солідарності, колективних дій та співпраці, інформації і комунікацій, соціальної єдності та включення, громадської діяльності [9].

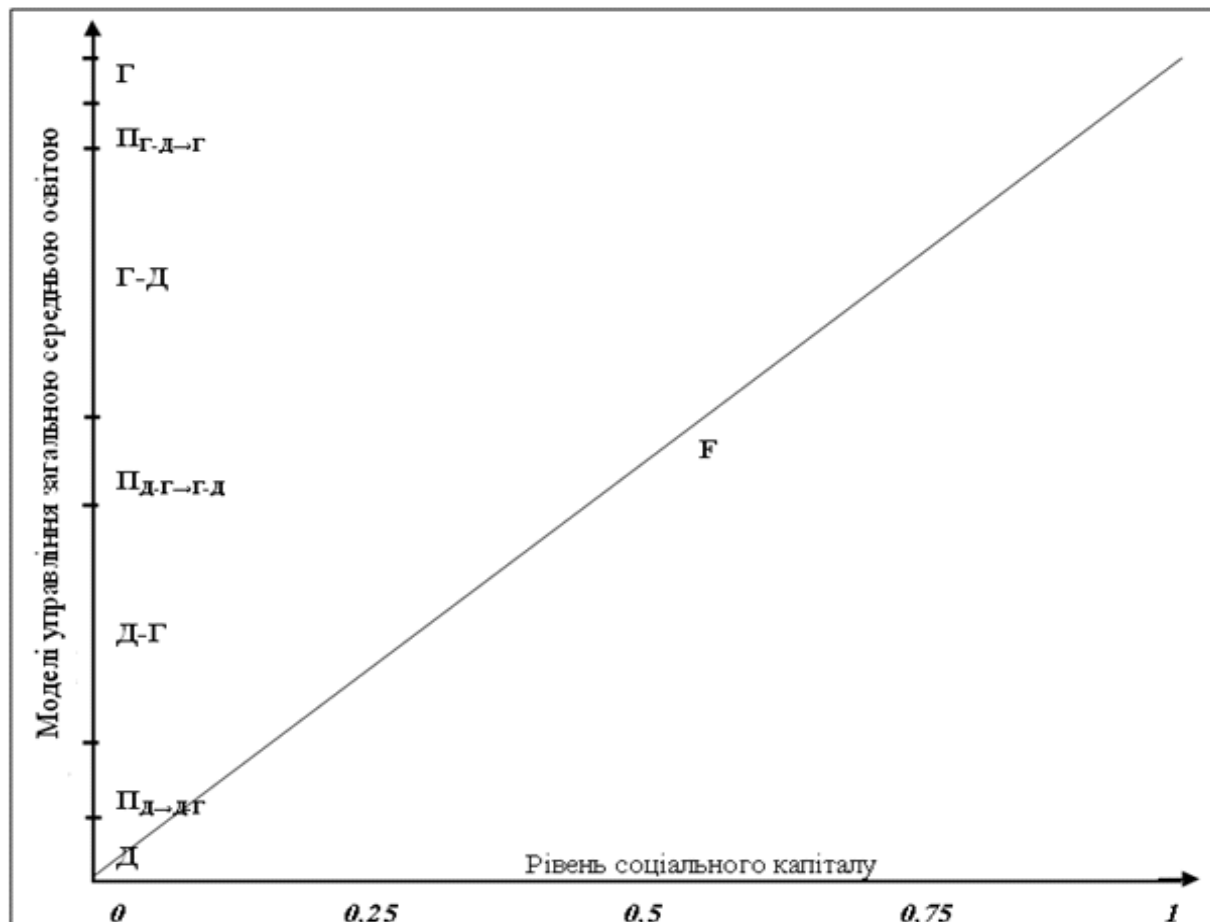

Рис. 3. Зв'язок моделей управління загальною середньою освітою з рівнем соціального капіталу

Однак нас більше цікавлять тенденції розвитку соціального капіталу та їх зв'язок із громадською активністю в управлінні освітніми системами, ніж конкретні методики його визначення. Інтегрально ці показники можна подати в числовому вигляді в одиничному діапазоні від 0 до 1, яким відповідають мінімальний і максимальний рівні соціального капіталу.

Мінімальним показникам рівня соціального капіталу з низьким ступенем розвитку соціальних, зокрема освітніх, мереж і активності громадськості відповідає державна модель управління загальною середньою освітою. Із збільшенням впливу громадських чинників на управління соціальними, зокрема освітніми, системами і розвитком мереж зростає рівень соціального капіталу, і моделі управління загальною середньою освітою розвиваються від державної до державно-громадської та громадсько-державної. Максимальним показником рівня соціального капіталу з високим ступенем розвитку соціальних, включно з освітніми, мереж і активності громадськості відповідає громадська модель управління загальною середньою освітою (рис. 3).

Отже, розвиток моделей управління загальною середньою освітою від державної до державно-громадської, громадсько-державної і громадської нерозривно пов'язаний із рівнем соціального капіталу, дієвістю соціальних, зокрема освітніх, мереж, активністю громадських організацій у суспільному житті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фукуяма Ф. Що таке соціальний капітал? / Ф. Фукуяма // День. – 2006. – 17 жовтня. – № 177. – С. 4.
2. Бурдье П. Форми капіталу / П. Бурдье // Экономическая социология. – 2002. – № 5. – Т. 3. – С. 60–74.
3. Патнем Р., Леонарді Р., Нанетті Р. Й. Творення демократії. Традиції громадської активності в сучасній Італії / пер. з англ. В. Ющенко / Р. Патнем, Р. Леонарді, Р. Й. Нанетті. – К.: Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2001. – 302 с.
4. Coleman J. *Foundations of Social Theory* / J. Coleman. – Cambridge (MA), 1990. – P. 307.
5. Бова А. Соціальний капітал в Україні: досвід емпіричного дослідження / А. Бова // Економічний часопис – XXI. – 2003. – № 5. – С. 46–50.

6. Колодій А. Сутність громадянського суспільства і механізми його впливу на політику [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://political-studies.com/?p=148>.

7. Савко Ю. Громадянське суспільство, соціальний капітал і політична участь [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.franko.lviv.ua/faculty/Phil/Visnyk/Visnyk4/Politologija/Savko.htm>.

8. Дзвінчук Д. І. Сучасні тенденції розвитку та управління освітою: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філософ. наук: спец. 09.00.10 "Філософія освіти" / Д. І. Дзвінчук. – К., 2007. – 38 с.

9. Grootaert C., Narayan D., Jones V. N., Woolcock M. *Measuring social capital: an integrated questionnaire (World Bank working paper; no. 18)* [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://www.acdivoca.org/acdivoca/Amapbds.nsf/26e7005b12eaab498525738e006e9b90/2f9ba2c1cbea811b85256e7f006fcbf2/\\$FILE/WB%20Integrated%20Ques%20on%20SC.pdf](http://www.acdivoca.org/acdivoca/Amapbds.nsf/26e7005b12eaab498525738e006e9b90/2f9ba2c1cbea811b85256e7f006fcbf2/$FILE/WB%20Integrated%20Ques%20on%20SC.pdf).

Цитувати: Пастовенський О. В. Зв'язок моделей управління загальною середньою освітою з рівнем соціального капіталу / О. В. Пастовенський // Постметодика. – 2012. – № 1. – С. 39–43.

© О. В. Пастовенський, 2012. Стаття надійшла в редакцію 24.04.2012 ■

РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ П. ЮРКЕВИЧА В ДИДАКТИЦІ П. КАПТЕРЄВА

Л. В. Герасименко

У статті здійснено порівняльний аналіз дидактичних ідей П. Юркевича і П. Каптерєва. З'ясовано основні відмінності їхніх поглядів у питаннях принципів навчання, змісту навчання, методів та навчальних інтересів. Виявлено джерела виникнення та розвитку дидактичних ідей зазначених педагогів у контексті педагогічної думки середини XIX століття.

Ключові слова: саморозвиток, самоосвіта, принципи навчання, зміст навчання, методи навчання, генетична форма навчання, інтерес.

Герасименко Л. В. Развитие педагогических идей П. Юркевича в дидактике П. Каптерева

В статье проведён сравнительный анализ дидактических идей П. Юркевича и П. Каптерева. Выяснены основные различия их взглядов в вопросах принципов обучения, содержания обучения, методов и учебных интересов. Выявлены источники возникновения и развития дидактических идей указанных педагогов в контексте педагогической мысли середины XIX века.

Ключевые слова: саморазвитие, самообразование, принципы обучения, содержание обучения, методы обучения, генетическая форма обучения, интерес.

Gerasimenko L. Development of teaching ideas by P. Yurkevich in didactic method by P. Kapterev

The comparative analysis of P. Yurkevich and P. Kapterev teaching ideas has been carried out in this article. The basic differences of their opinion in issues of training philosophy, syllabus, teaching methods and educational interests have been explained. The sources of emergence and development of said educators' teaching ideas in the context of teachers' thinking from the middle of the 19 century have been disclosed.

Keywords: self-development, self-education, training philosophy, syllabus, teaching methods, genetic educational form, interest.

Постановка проблеми. Відповіді на сучасні актуальні питання потребують об'єктивної оцінки історичних реалій, вдумливого осмислення минулого, неупередженого вивчення історичних коренів ідей і концепцій, що сприяє збагаченню теорії і практики навчання в сучасних умовах.

Визначними постатями XIX століття: психологами, педагогами, які являли собою цілу епоху в історії вітчизняної педагогічної думки – були науковці П. Юркевич та П. Каптерєв. Обидва – випускники духовних академій, П. Юркевич – Київської, П. Каптерєв – Московської. Обидва у свій час, відмовившись від духовного сану, обрали викладацьку діяльність, вважалися, за спогадами їхніх учнів, найталановитішими викладачами, справжніми педагогами-науковцями. Як П. Юркевич, так і П. Каптерєв намагалися свої практичні здобутки, свій педагогічний досвід представити у вигляді стрункої теорії навчання, що ґрунтувалася на антропологічних та психологічних засадах.

Тісний зв'язок філософії П. Юркевича з християнською релігією та гострі висловлювання П. Каптерєва щодо нової Радянської влади зумовили те, що науковий

спадок зазначених учених незаслужено було забуто на початку XX століття. Тільки 70-ті рр. минулого століття сприяли поверненню імен і праць видатних педагогів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науці погляди П. Юркевича вивчалися в дисертаційних дослідженнях Т. Бухвалової, Л. Кудрик, С. Кузміної, О. Левченкової, Т. Любан, Л. Федорової та інших. С. Зайцева аналізувала проблеми педагогічної психології, розробленням яких займався вчений: психологічні аспекти організації навчання, питання психології виховання та психологічного обґрунтування методів впливу на дитину. І. Юрас зробила ґрунтовний аналіз педагогічного доробку П. Юркевича.

Огляд проблем, що розглядалися П. Каптерєвим: автономність педагогічного процесу, визначення умов організації освітнього процесу, особливості розумового й морального розвитку, педагогічний метод, його форми, зміст і методи сімейного виховання, вимоги до шкільного вчителя та ін. – представлено у публікаціях А. Гольдіної та П. Лебедева.

Детальний ґрунтовний аналіз дидактичних ідей П. Каптерєва зроблено в дисерта-

Герасименко Лариса Віталіївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціально-політичних наук Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського, докторантка Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

ційних дослідженнях З. Тамбієвої, яка доводить розвивальну спрямованість теорії навчання вченого; Ж. Філіпова вивчала основи дидактичної концепції П. Каптерєва у порівнянні з дидактикою К. Ушинського. Вивчення культурно-антропологічної основи сімейного виховання провела Т. Філановська. Внесок вченого в розвиток вікової та педагогічної психології дослідила Ю. Козлова. Антрополого-гуманістичне спрямування наукового доробку вченого відзначають І. Андрєєва, С. Єгорова, О. Міщенко; цілісний аналіз педагогічного спадку здійснила Л. Заварзіна.

Усвідомлення значущості наукового доробку П. Каптерєва і П. Юркевича, схожість їхніх поглядів, спадковість педагогічних ідей і відсутність в Україні ґрунтовних праць, які б аналізували дидактичну теорію П. Каптерєва в контексті розвитку вітчизняної педагогічної думки XIX століття й обумовило вибір теми статті. Метою даної роботи є порівняльний аналіз дидактичних ідей П. Юркевича та П. Каптерєва, встановлення взаємозв'язку між ними та з'ясування витоків педагогічних поглядів науковців із позиції розвитку педагогіки XIX століття.

Виклад основного матеріалу. Аналіз праць І. Андрєєвої, С. Єгорова, С. Кузміної, О. Міщенко, О. Левченкової, Т. Любан, Т. Петруніної, Л. Федорової дає можливість встановити антропологічне підґрунтя наукових теорій П. Юркевича та П. Каптерєва. Обидва вчені визнають людину найдосконалішою істотою на Землі, яскравою індивідуальністю, що прагне поліпшення. Однак філософсько-антропологічна концепція П. Юркевича ґрунтується на християнських уявленнях про людину як триєдину сутність: дух – душа й тіло; дух, що є частиною Бога, підпорядковує тіло й душу і не підлягає вивченню. З позиції філософії П. Юркевича, наука не здатна осягнути, зрозуміти, обґрунтувати духовні прояви, а тому фізіологія та психологія не мають причинної сутності й не можуть пояснювати ті процеси, що відбуваються на рівні духу. Але тілесна сутність (темперамент) і душевна (здатність до пізнання, переживання, бажання й воля), за П. Юркевичем, повинні вивчатися наукою, а отримані результати враховуватися у процесі саморозвитку та вдосконалення людини.

На відміну від педагога-мислителя П. Юркевича П. Каптерєв, підтримуючи погляди М. Пирогова, П. Редкіна, К. Ушинського, трактує людську природу як цілісний організм, який є єдністю психологічних, біологічних і соціокультурних особливостей та потребує всебічного вивчення. Основною становлення особистості у процесі засвоєння соціокультурного досвіду, як уважає вчений, є її розвиток і саморозвиток, у процесі якого вона підносить

свої позитивні якості й долає негативні за допомогою педагога. Отже, ідея вдосконалення й саморозвитку особистості згідно зі своєю природою спільна для обох учених.

Пріоритетним у розвитку для П. Юркевича є основне покликання людини до істини, добра, краси. На основі цього вчений формулює ідею щодо єдності навчання та виховання, які повинні сприяти вдосконаленню особистості, розвитку її розуму, волі та почуттів. Думки П. Юркевича ґрунтуються на працях І. Гербарта, ідеях виховального навчання М. Весселя, М. Пирогова та К. Ушинського. Так, М. Пирогов у статті "Думки й зауваження про проект статуту училищ, які входять до складу відомства Міністерства народної освіти" (1859) відзначає, що в науці міститься виховна сила, а тому вчитель є найвпливовішим вихователем [6]. М. Вессель, продовжуючи цю думку у своїй праці "Про основні положення педагогіки" (1865), зауважує, що навчання тільки у поєднанні з навколишнім середовищем може забезпечити виховання моральної, гармонійно розвиненої особистості [1]. П. Юркевич, розвиваючи думку попередників, відзначає, що знання "не тільки світло, але й саме життя" [7, с. 233]. З них народжуються почуття, формується характер, тому вчитель повинен піклуватися не тільки про розвиток мислення учня, але і його серця. В умовах дисципліни школярі привчаються до самоконтролю, розвивають свою волю та рішучість.

Отже, повідомляючи нові знання, вчитель прагне не тільки навчити учня будьчого, але й пробудити в його серці найкращі й найсильніші почуття. "Пізнання і любов" – найкраще, що можна передати людині [7]. З почуттям любові тісно пов'язані почуття обов'язку та людської гідності. Тому вчинки й діяльність повинні підпорядковуватися загальному благу.

Хоча ідея виховального навчання була не нова в науці, П. Каптерєв розвинув і доповнив її, що увійшло в теорію цілісного педагогічного процесу як єдність навчання та виховання. Навчання, на думку вченого, це безпосереднє виховання розуму й опосередковане виховання людини, сприяння у формуванні її світогляду, розвитку морально-духовних якостей. Один із недоліків тогочасної освіти П. Каптерєв вбачає в її спрямованості на підготовку учнів до майбутньої професії. Рання спеціалізація, на думку вченого, губить таланти й не сприяє розвитку загальної культури людини. "Такий спеціаліст легко перетворюється на вузького ремісника" [4, с. 84]. Спираючись на погляди М. Весселя, М. Пирогова, К. Ушинського, П. Юркевича, педагог акцентує увагу на необхідності зв'язку між розумовим розвитком і моральним вихованням, вважаючи пріоритетним моральність. "Знання – річ приємна, але людина,

яка тільки пізнає, а не робить добра людям, нікуди не годиться, якщо її знання не слугують, хоча б опосередковано, зменшенню страждань інших" [4, с. 79]. Але якщо в концепції виховального навчання П. Юркевича вчитель спонукає дітей до загальному розвитку, то П. Каптерев уважає справу морального й інтелектуального вдосконалення справою самоосвіти. Аналіз праць ученого дозволяє розглядати самоосвіту як природну, достатньо сильну потребу, якій не слід заважати. Дитина, на думку педагога, з усього розмаїття світу навіть несвідомо вибирає тільки те, що їй подобається, що відповідає її вродженим задаткам [4]. Цим самим учений наполягає на створенні умов для вільного саморозвитку, згідно з самою природою особистості. Педагог же, як уважає П. Каптерев, тільки допомагає учневі краще усвідомити негативні риси, порівнюючи себе з ідеалом, та виправити їх. Таким чином, на відміну від П. Юркевича, П. Каптерев будує струнку теорію педагогічного процесу як саморозвитку особистості під керівництвом учителя в умовах навчання та виховання.

Метою навчання і П. Юркевич, і П. Каптерев уважають рівномірний гармонійний розвиток усіх сил дитини, розвиток її здібностей у тій мірі, що властива їй від природи. Така спрямованість актуалізує питання глибокого знання та врахування особливостей дітей. П. Юркевич визначає особливості дитячого віку у працях "Читання про виховання" (1865), "Загальна педагогіка..." (1869), П. Каптерев висвітлює це питання у фундаментальних працях "Педагогічна психологія" (1897), "Дидактичні нариси" (1885) та інших статтях у періодичних виданнях того часу. За кілька десятиліть, що розділяли наукову творчість педагогів, значного розвитку здобула психологія, зокрема питання щодо з'ясування особливостей дитячої природи та її врахування в організації навчальної діяльності.

Як відомо, ці питання досліджували ще Д. Локк, Г. Гельвецій, які вважали, що всі люди від природи однакові ("Людина буває тим, що робить з неї виховання"), тобто вирішальне значення має соціальний фактор розвитку. Т. Гоббс, Гекслі теж підтверджували панівне значення соціально-культурного фактору, доводячи, що недосконалість дитячої природи зумовлено недостатністю цивілізаційного впливу на неї. Ж.-Ж. Руссо був упевнений, що дитина – це досконале створіння, яке не потребує ніякої корекції, підкреслюючи тим самим пріоритет біологічного фактору у формуванні особистості дитини.

Антропологічна спрямованість поглядів П. Юркевича, П. Каптерева зумовлює визнання ними як соціальних, так і біологічних факторів впливу на дитячий розвиток.

Аналіз праць учених дає можливість констатувати, що дитячий вік розглядався ними як особливий, що має свої переваги й недоліки, які обумовлювали специфічність цього періоду. Так, властивостями дитячого віку є домінування образів над думками (П. Юркевич), відсутність здатності до абстрагування (П. Каптерев), допитливість і інтерес (П. Юркевич), нездатність до самоконтролю, низький рівень розвитку волі (П. Юркевич), слабка воля, недостатня наполегливість (П. Каптерев), надавання переваги новому разючому над істинним, естетичним, добрим (П. Юркевич), швидке перемикання з одного виду діяльності на інший, нездатність тривалий час фіксувати увагу (П. Каптерев). Важливою якістю дітей П. Юркевич відзначав домінування сором'язливості над сумлінням, а П. Каптерев підкреслював непосидючість, рухливість дітей, нездатність до систематичних розмірених рухів.

Отже, спостережливість і глибоке знання психології дозволило науковцям визначити загальні характеристики дітей, які повинні складати основу правильного навчання, що сприяє вдосконаленню й розвитку учнів. "Діяти на вихованця як на одиницю в масі, загальними заходами неможливо", – зауважує П. Юркевич [7, с. 67]. У вчителя, на думку мислителя, повинно бути "художнє око", щоб бачити цілісну індивідуальність дитини, а не окремі її риси. П. Юркевич, як і його попередник М. Пирогов у "Питаннях життя" (1856), закликає педагогів і батьків "...переміститися в серце вихованця, відтворити живо всі його стани, побудувати та перевірити всі особливості його почуттів і прагнень і пожити в тому світі, в якому живе вихованець" [6, с. 67].

Визнаючи необхідність врахування індивідуально-психічних властивостей дітей, П. Каптерев наполягає на необхідності глибокого, досконалого вивчення дитячої природи за допомогою спеціально розроблених методів: "...перед учителем сидять не пучки відомих знань, а живі люди, та й сам учитель не є ходяча граматики чи історія, а також жива, цілісна особистість" [2, с. 547].

Бажання максимально пристосувати навчання до особливостей природи дитини привело вчених до необхідності врахування відмінностей між розвитком хлопчиків і дівчаток. На відміну від М. Весселя, який переконливо стверджував, що чоловіки й жінки мають від природи однакові "здібності", а всю різницю обумовлено лише взаємовідносинами між ними, П. Юркевич розкрив психологічні особливості представників різної статі [1]. Учений не дає педагогічних рекомендацій щодо навчання хлопчиків і дівчаток. Це питання знайшло подальше розроблення у працях П. Каптерева. Так, у "Дидактичних нарисах", розкриваючи можливості зміни освітнього

процесу, враховуючи психофізіологічні особливості статі, вчений формулює низку педагогічних рекомендацій щодо навчання жінок:

- вивчати більш "благочестиві дисципліни" (антропологія, філологія, історія, закон Божий);

- впроваджувати додаткові курси, які сприяють вдосконаленню й поширенню знань, оскільки "Надмірна зосередженість розуму на предметах одноманітних..., що зумовлюють однобічність і абстрактність, абсолютно недоцільна у жіночій школі" [2, с. 407];

- сприяти розвитку жіночої творчості, яка, на думку П. Каптерева, є недосконалою й недостатньою;

- розвивати й виховувати вищі почуття, без яких не може бути для жінки натхненої роботи, тому що почуття рухають жінкою й найголовніше завдання вчителя "виховати жіночі почуття та зробити їх шляхетними, широкими, позбавленими егоїстичних елементів..." [2, с. 408].

З таким підходом до організації навчання не погоджувався П. Лесгафт, уважаючи, що розрізнення чоловічої і жіночої освіти абсолютно не узгоджується з поняттям про людську особистість і принижує жіночу гідність. "У справі виховання всі повинні бути рівні, для всіх повинна існувати одна мета – розвинути людину у повному сенсі цього слова – людину, яка розуміє, любить і таку, що вміє поважати іншого" [5, с. 374]. У праці "Антропологія і педагогіка" (1889) П. Лесгафт надає пріоритетного значення умовам виховання хлопчиків і дівчаток, наголошуючи на тому, що від природи їхні здібності однакові. Така полемічність щодо врахування індивідуально-психічних властивостей учнів, обумовлених статтю, була закономірною й визначалася рівнем розвитку психологічної науки XIX століття, відсутністю ґрунтовних праць із цього питання.

Отже, П. Юркевич і П. Каптерев одностайні в обґрунтуванні принципу природовідповідності як основи навчання у школі. Тяжіння до природи, прагнення максимально адаптувати умови навчання до вікових й індивідуально-психічних властивостей учнів сприяли обґрунтуванню ідеї П. Каптерева щодо природності навчання, природного методу, яким він вважає наочний метод навчання.

Як і Я. Коменський, Г. Песталоцці, М. Пирогов та К. Ушинський, П. Юркевич і П. Каптерев великого значення приділяли наочності. Так, П. Юркевич, усвідомлюючи тісний зв'язок між різними пізнавальними процесами, сформулював "загальний закон педагогічної методики": *спостереження й мислення, споглядання та роздуми, пригадування й логічна діяльність розуму – повинні йти рука до руки нерозривно, вказуючи одне одному міру та час ви-*

користання" [7]. Наочність у контексті дидактики П. Юркевича виходить за межі принципу й розглядається ним не тільки як загальна вимога, а ще й як спеціально-педагогічний метод, який сприяє свідомому сприйняттю та засвоєнню знань.

Поділяючи думку вченого щодо єдності та взаємообумовленості психічних процесів, які найповніше виявляються в наочному навчанні, П. Каптерев серед його особливостей визначає узгодженість із розвитком окремої особистості і з розвитком науки (від спостережень до абстрактних законів і понять). Наочність у дидактиці П. Каптерева не мета, а засіб розвитку учня. Учений вважає примітивним і неправильним розгляд наочності як зовнішнього ілюстрування: показ картинок, малюнків, схем чи дослідів. Відмінним від П. Юркевича є виділення П. Каптеревим *істотної властивості наочного навчання – елементарності, яка на його думку, полягає у виділенні складових елементів поняття чи факту для кращого спостереження, чуттєвого сприйняття та подальших узагальнювальних висновків і абстрагувань*. "Елементарне навчання наочне за сутністю, наочне психологічно, внутрішньо; зміст науки в ньому розбито на елементи, поєднання яких і вивчається послідовно ... тут засвоєння відбувається в порядку, що відповідає природному розвитку розуму" [2, с.534]. У теорії навчання П. Каптерева принципи логічної послідовності навчального матеріалу, системності змісту навчання, спадковості знань ("розумова наочність, або по пам'яті"), на відміну від П. Юркевича та інших педагогів, є похідними наочності.

Отже, увібравши науковий досвід попередників, учений по-новому використовує ідею наочності. Окрім організації навчання на основі образів, розвитку вроджених нахилів та здатності до спостереження, наочність, на його думку, сприяє кращому усвідомленню наукових фактів, розумінню абстрактних понять, підсилює почуття особистості, особистісної належності знань, безпосередньо сприяє розвитку мислення дитини та її самодіяльності [7].

Надзвичайно важливі в навчанні, на думку П. Юркевича і П. Каптерева, розумова активність, свідомість діяльності учнів, їхня самостійність, які тому й обґрунтовуються ними як основоположні принципи. Але способи їх реалізації у практиці навчання науковці пропонують різні.

Діти на уроці повинні *активно працювати, думати, відповідаючи на запитання вчителя, виконуючи справи та розв'язуючи задачі*, вважає П. Юркевич. Окрім зазначених прийомів навчання, допомагає активізувати діяльність учнів, на думку вченого, здорове суперництво, змагання, але так, щоб не породити в дитині егоїзм і прагнення за будь-що бути першим. Зма-

гання повинна спонукати допитливість дитини, її безкорислива любов до знань.

Таким чином, набуті знання мають входити у свідомість дитини, ставати її надбанням, що забезпечує їхнє легке і швидке відтворення. Цьому, на думку П. Юркевича, сприяють повторення, запитання, вправа та задачі, що спонукають розумову самодіяльність дітей, яка розкривається у прагненні "...рухатися від думок, через думки, до думок і яка не потребує сторонньої підтримки" [7, с. 300]. Розвиток мислення вимагає концентрації уваги на сутності речей, поєднання думок із позиції причинно-наслідкових зв'язків, усвідомленого пригадуванням.

Так, розв'язуючи задачі, учень залишений на самого себе і свої думки, він не очікує допомоги й застережень з боку вчителя. Розв'язання задач дає можливість з'ясувати реальний рівень знань і можливостей дітей. Отже, головним П. Юркевич вважає не механічне відтворення почутого від учителя чи прочитаного, а здатність самостійно використовувати теорію на практиці. *Це формує в дитини впевненість у власних силах та вміння думати, тобто розвиває мислення.*

Ідея розвивального навчання знайшла своє подальше втілення й у працях П. Каптерева. Підхоплюючи ідею П. Юркевича щодо необхідності формування активних гнучких знань, П. Каптерев пропонує генетичну форму навчання, що походить із теорії природного (наочного) навчання та вимагає, щоб учень бачив, як утворюються знання, як вони розвиваються та формулюються. Віддаючи данину шани сократівському методу, педагог наполягає на організації самостійної дослідної діяльності учнів, яка б забезпечувала здобуття нових знань. "Вона нічого не дає учню без власних зусиль; за цією формою знання слід брати, так би мовити, з бою. ... Евристична форма вносить у школу дух життя, дух праці й діяльності" [2, с. 577]. Цей метод, на думку вченого, абсолютно задовольняє вимоги щодо самодіяльності учнів та їхньої активної розумової праці. Таким чином, підтримуючи П. Юркевича у визнанні необхідності активної діяльності учнів на уроці, П. Каптерев пропонує форми і методи, які дають більше свободи учням і є більш дієвими, ніж відповіді на запитання вчителя або розв'язування задач. Основна відмінність методики П. Каптерева – надання більшої свободи учням, заохочення їхньої ініціативності та самостійності.

Прагнення створити умови для саморозвитку учнів порушують питання їхніх інтересів у навчанні. Інтерес до навчання, на думку провідних педагогів ХІХ століття, підсилюється врахуванням бажань дитини. Однак, аналізуючи досвід такого навчання, П. Юркевич називає його утопією, адже задоволення – мінливе, а працювати над

власним удосконаленням слід постійно: "Задоволення – це попутний вітер. Але коли настає штиль, сила волі повинна бути двигуном. Цей корінь навчання буває гірким і солодким, але завжди здоровий і міцний" [8, с.163]. Тому П. Юркевич наполягає на необхідності виховувати волю й рішучість у процесі навчання.

На відміну від П. Юркевича, П. Каптерев наполягає на вивченні інтересів дітей і створенні умов для їх реалізації у педагогічному процесі. П. Каптерев глибоко вивчав праці І. Гербарта, Е. Клапареда, Л. Надя, які розглядали питання інтересу та його впливу на діяльність. Це дозволило вченому визначити поняття, види та засоби розвитку інтересів у дітей. Для П. Каптерева інтерес – "...прагнення до певної діяльності. За своєю природою він динамічний, активний, відсутність діяльності та інтерес – повна суперечність" [2, с. 510]. Отже, інтерес спонукає активність, самостійність, задоволення від роботи та захоплення нею. Тому думки П. Юркевича щодо нестійкості інтересу, його пасивності, з позиції дидактики П. Каптерева, є необґрунтованими.

П. Каптерев вважає інтерес основою розвитку прихованих здібностей і таланту людини. Зацікавленість дитини у певній сфері науки сприяє поглибленню знань, бажанню наполегливо працювати, вивчати додаткову інформацію, що, на думку вченого, є надзвичайно корисним: "З тих учнів, що роблять тільки те, що визначено програмою і шкільною владою, і далі не рухаються ні на крок; які з усіх предметів навчаються майже прекрасно, пізніше рідко виходить щось значне; видатні діячі науки в різних галузях виходять із тих школярів, у яких були свої найулюбленіші заняття" [4, с.74].

Утворенню стійких інтересів, на думку П. Каптерева, сприяють такі засоби:

- відповідність навчального матеріалу віковим і вродженим задаткам, нахилам дітей;
- змістовність і наочність навчальних предметів, "які дають розуму світло і бадьорість, та привабливі зовні..." [2, с. 514];
- спонукання учнів до самодіяльності, їхня участь у дискусіях, дослідах, експериментуванні на уроці;
- організація гуртків і факультативних курсів за вибором учнів, відповідно до їхніх захоплень.

Таким чином, на відміну від П. Юркевича, П. Каптерев вважає інтерес стійкою спонукою, яка активізує навчальну діяльність дітей та сприяє розвитку їхніх вроджених нахилів і здібностей. Тому саме інтерес у дидактиці вченого становить основу формування активності та самостійності учнів.

Із питанням розвитку інтересів школярів тісно пов'язано питання змісту освіти.

Воно бурхливо обговорювалося у XIX столітті. М. Вессель, М. Пирогов, М. Демков та інші вчені наголошували на надмірному обсязі навчальних предметів, що не відповідали природі дитини, переобтяжували учнів, викликаючи втому й незадовільне засвоєння навчальної інформації. П. Юркевич теж торкається цього питання, наполягаючи на прискіпливому доборі змісту навчальних дисциплін. Постійним обов'язком учителя вчений вважає охорону дітей від думок, почуттів, прагнень і взагалі від форм морально-духовного життя дорослої людини. "Науки повинні зробити дітей мудрими, але шкідливо, якщо при цьому роблять їх старими" [7, с. 53]. Основними критеріями добору змісту освіти вважає: відповідність природі дитини, індивідуалізацію навчання, якість наукових знань, їхню структуру й "педагогічне опрацювання". Визначаючи зазначені принципи вибору змісту навчального матеріалу, П. Каптерев доповнює їх вимогою враховувати особливості регіону, в якому розташовано навчальні заклади, що сприятиме кращій адаптації дитини до школи; демонструвати взаємозв'язок між навчальними дисциплінами, сприяти духовному розвитку учнів, їхній самоосвіті та "пробудженню бажання до розумової діяльності" [3, с.10]. Педагог, для якого саморозвиток і вдосконалення особистості є метою педагогічного процесу, висуває ідею біфуркації – диференціації і профілізації навчання у старших класах, відповідно до здібностей і можливостей дітей. "З біфуркацією школа стає гнучкішою, деяким чином пристосовується до розумових здібностей учнів, але ще далека від того, щоб повністю реалізувати всі їхні потреби" [3, с.10]. Уперше вупедагогічній науці П. Каптерев запропонував реальні способи задоволення і реалізації потреб і інтересів учнів, які б не руйнували загальної логіки системи освіти.

Розуміючи, що біфуркації не зможуть реалізувати потреби усіх учнів, вчений пропонує ввести факультативні заняття, що дають свободу вибору учням предметів, завдань різного рівня складності й сприяють задоволенню і поглибленню їхніх потреб та інтересів. Широке використання факультативних занять, на думку П. Каптерева, зумовлює необхідність зменшення кількості навчальних дисциплін і збільшення часу на самопідготовку й можливість займатися улюбленими предметами.

Отже, всі компоненти дидактичної концепції П. Каптерева: зміст освіти, методи навчання і форми навчальної діяльності – спрямовано на реалізацію ідеї розвивального навчання. Теорія навчання вченого,

на відміну від П. Юркевича та інших педагогів XIX століття, має свою специфічну особливість: значна увага приділяється особистісній свободі, самоосвіті й саморозвитку учнів.

Висновок. Таким чином, педагогіка П. Юркевича мала значний вплив на формування дидактичних ідей П. Каптерева, що прослідковується у визнанні обома вченими необхідності вивчення дитячої природи; у спадковості ідей виховального й розвивального навчання. Антропологічна спрямованість педагогів та їхнє глибоке знання психології дозволили їм визначити дидактичні принципи і правила, що знайшли відбиття у змісті освіти та методах навчання, спрямованих на саморозвиток і вдосконалення особистості задля блага всього людства. Однак відмінність дидактичних поглядів П. Каптерева полягає в наданні більшої свободи вихованцям, створенні умов для їхньої активності, саморозвитку, самоосвіти, що проявлялося в обґрунтуванні необхідності введення біфуркацій, факультативних занять, гуртків, використання альтернативних методів і форм навчальної діяльності.

Ідеї виховального й розвивального навчання, індивідуалізації виховного впливу та навчальної взаємодії, наочне навчання знайшли подальше опрацювання в педагогічних теоріях В. Вахтерова, П. Лесгафта, С. Миропольського, І. Сікорського та інших учених XIX і XX століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вессель Н.Х. Об основных положениях педагогики / Н. Х. Вессель // Педагогические сочинения / Николай Христофорович Вессель. – М., 1959. – С. 163–209.
2. Каптерев П. Ф. Избранные педагогические сочинения / Петр Федорович Каптерев; под ред. А. М. Арсеньева. – М. : Педагогика, 1982. – 704 с.
3. Каптерев П.Ф. Наша будущая средняя школа / П. Ф. Каптерев // Образование. – 1901. – №11. – С.1–22.
4. Каптерев П. Ф. О саморазвитки и самовоспитании / П. Ф. Каптерев // Педагогика. – 1999. – № 7. – С. 73–84.
5. Лесгафт П. Ф. Антропология и педагогика // Избранные педагогические сочинения / Петр Францевич Лесгафт. – М. : Педагогика, 1988. – С. 366–375.
6. Пирогов Н.И. Избранные педагогические сочинения / Николай Иванович Пирогов. – М., 1985. – 496 с.
7. Юркевич П. Д. Курс общей педагогики с приложениями / Памфил Данилович Юркевич. – М., 1869. – 404 с.
8. Юркевич П. Д. Чтения о воспитании / Памфил Данилович Юркевич. – М., 1865. – 268 с.

Цитувати: Герасименко Л. В. Розвиток педагогічних ідей П. Юркевича в дидактиці П. Каптерева / Л. В. Герасименко. – Постметодика. – 2012. – № 1. – С. 44 – 49.

© Л. В. Герасименко, 2012. Стаття надійшла в редакцію 2.04.2012 ■

СТАН ВИКЛАДАННЯ І РІВЕНЬ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ ІЗ ГЕОГРАФІЇ ТА ЕКОНОМІКИ В ШИШАЦЬКОМУ РАЙОНІ ПОЛТАВЩИНИ У 2011 Р.

Л. А. Шкоденко

Проаналізовано роботу районного методичного кабінету, учителів географії й економіки ЗНЗ Шишацького району Полтавської області у 2011 р. і зроблено висновок щодо стану викладання та рівня навчальних досягнень учнів із географії й економіки.

Шкоденко Л.А. Состояние преподавания и уровень учебных достижений учащихся по географии и экономике в Шишацком районе Полтавщины в 2011 г.

Проанализирована работа районного методического кабинета, учителей географии и экономики ОУЗ Шишацкого района Полтавской области в 2011 г. и сделан вывод о состоянии преподавания и уровне учебных достижений учащихся по географии и экономики.

Shkodenko L. A. State of teaching and level of pupil's progress in geography and economics in Shyshaky district of Poltava region in 2011.

The operation of the District Curriculum Office, teachers of geography and economy at schools of Shyshatsky district, Poltava region, in 2011 is analyzed and a conclusion on the status of teaching and level of educational achievements in geography and economics is made.

Напрями і завдання дослідження стану викладання й рівня навчальних досягнень учнів із географії та економіки. Відповідно до плану роботи Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського на 2011 р. та з метою підвищення професійної майстерності, мотивації педагогів до саморозвитку і творчості, отримання об'єктивної інформації про рівень навчальних досягнень учнів ЗНЗ та їх відповідність вимогам Державного стандарту базової і повної середньої освіти в Шишацькому районі, протягом лютого–жовтня 2011 р. здійснено вивчення стану викладання й рівня навчальних досягнень учнів із географії та економіки. Згідно з наказом ПОППО від 28.03.2011 р. № 93 "Про вивчення стану викладання та рівня навчальних досягнень учнів із базових дисциплін", проаналізовано роботу районного відділу освіти та методичного кабінету, учителів географії й економіки району за напрямками: навчально-методичне та кадрове забезпечення шкільної географічної і економічної освіти; якісний склад учителів та їх фахова підготовка; рівень знань учнів з означених предметів; наявність підручників із географії та економіки в школах району; методична допомога вчителям географії і економіки.

На початку дослідження поставлено завдання: з'ясувати відповідність знань, умінь і навичок учнів вимогам навчальних програм; отримати об'єктивну інформацію про рівень навчальних досягнень із географії учнів ЗНЗ району; визначити ступінь дотримання критеріїв оцінювання досягнень учнів; відстежити динаміку якості навчальності учнів із географії, враховуючи аналіз результатів дослідження та порівняння з оцінкою за I семестр; дослідити чинники (суб'єктивні й об'єктивні), що впливають на якість шкільної географічної та економічної освіти в районі.

Навчальне середовище в Шишацькому районі для вивчення географії. У Шишацькому районі працюють 15 навчальних закладів, із них ЗОШ I–III ст. – 10; ЗОШ I–II ст. – 3; ЗОШ I ст. – 2, загальна кількість учнів становить 1 959 осіб, учителів – 328 особи. На початок 2010 – 2011 н. р. у навчальних закладах Шишацького району наявні 2 кабінети географії (Шишацька спеціалізована школа імені В. І. Вернадського, Яреськівська ЗОШ I–III ст.), матеріально-технічне забезпечення яких орієнтовно становить 30 %. Комбіновані кабінети (історія – географія) мають чотири школи: Великобузівська ЗОШ I–III ст., Ковалівська ЗОШ I–III ст., Великоперевізька

ЗОШ І–ІІ ст., Ковердинобалківська ЗОШ І–ІІ ст. Є школи, де кабінету географії немає, лише географічний куточок. Це Сагайдацька ЗОШ І–ІІІ ст., Жоржівська ЗОШ І–ІІІ ст., Воскобійницька ЗОШ І–ІІІ ст., Баранівська ЗОШ І–ІІ ст. Географічний майданчик є тільки в Сагайдацькій школі. У трьох школах встановлено мультимедійні проектори (Шишацька, Сагайдацька і Яреськівська), крім того, Яреськівську ЗОШ І–ІІІ ст. імені Ф. П. Борідька обладнано інтерактивною дошкою. Усі 10 шкіл І–ІІІ ст. мають комп'ютерні класи.

Учителі географії району використовують у навчально-виховному процесі екологічні стежини Шишацької спеціалізованої школи ім. В. І. Вернадського та Яреськів-

ської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів ім. Ф. П. Борідька, музей В. І. Вернадського, який функціонує в Шишацькій спеціалізованій школі ім. В. І. Вернадського, та території й об'єкти природно-заповідного фонду місцевого значення (пам'ятки природи, заказники, урочища). Таким чином учителі опановують різні форми і методи діяльності, які можна використати при організації роботи з дітьми серед природи.

Кадрове забезпечення шкільної географічної освіти. За станом на 1 січня 2011 р. у ЗНЗ Шишацького району працює 20 учителів географії, із них жінок – 15 осіб, чоловіків – 5. У табл. 1 подано кількісний та якісний склад педагогів названої категорії.

Таблиця 1

Склад педагогічних працівників Шишацького району, котрі викладають географію (2010 – 2011 н. р.) й економіку (2011 – 2012 н. р.)

Назва показника	Географія		Економіка	
	Усього	%	Усього	%
1. Кількість штатних одиниць	20	100	11	100
2. Кількість працівників	20	100	11	100
із них у віці: до 30 років	1	5	0	0
31 – 45 років	10	50	7	64
46 – 55 років	5	25	2	18
56 – 60 років	4	20	1	9
Більше ніж 60 років	0	0	1	9
3. Кількість працівників, які мають вищу освіту	20	100	11	100
4. Кількість працівників, які мають кваліфікаційні категорії, педагогічні звання:				
«учитель-методист»	0	0	1	9
«старший учитель»	0	0	0	0
«спеціаліст вищої категорії»	4	20	2	18
«спеціаліст першої категорії»	11	55	7	64
«спеціаліст другої категорії»	3	15	2	18
«спеціаліст»	2	10	0	0
5. Кількість педагогічних працівників, які мають нагороду:				
«Відмінник освіти»	1	5	0	0
грамоти МОН	1	5	0	0
Інші	3	15	1	9

Таблиця 2

Спеціальності (за дипломом) учителів географії Шишацького району

Спеціальність	Кількість учителів
1. Географія	3
2. Географія і біологія	4
3. Історія і географія	4
4. Географія і трудове навчання	1
5. Історія	1
6. Історія і правознавство	1
7. Історія і суспільствознавство	3
8. Загальнотехнічні дисципліни і фізкультура	1
9. Хімія і біологія	1
10. Українська мова і література, німецька мова	1
Усього	20

Із 20 учителів географії тільки 4 (20 %) мають вищу кваліфікаційну категорію. Більша частина учителів (55 %) має I категорію. У районі жодному вчителю географії не присвоєні педагогічні звання "старший учитель" чи "учитель-методист". Усі вчителі Шишащини, котрі викладають географію, мають вищу освіту за спеціальностями, перелік яких наведено в табл. 2.

Із таблиці 2 видно, що з-поміж 20 учителів району лише 12 (60 %) мають спеціальність "географія". Практично всі вчителі географії (19) мають педагогічний стаж понад 10 років (табл. 3).

Проблема, яка стосується кадрового забезпечення навчального предмета "географія", полягає в тому, що 19 учителів географії району мають навантаження з інших предметів, серед яких – історія, правознавство, людина та суспільство, етика, астрономія, хімія, трудове навчання, економіка, основи здоров'я, образотворче мистецтво, біологія, фізкультура, природознавство, іноземна мова, художня культура. Значна кількість предметів, які викладають учителі (в основному по 3–4 предмета у 14 вчителів району), впливає на якість шкільної географічної освіти.

Кадрове забезпечення шкільної економічної освіти. За станом на 1 вересня 2011 р. в ЗНЗ Шишацького району працюють 11 учителів економіки, із них жінок –

7, чоловіків – 4. У табл. 1 подано кількісний та якісний склад педагогів району, котрі викладають цей предмет.

Із 11 учителів економіки тільки 2 (18 %) мають вищу кваліфікаційну категорію. Більша частина педагогів (64 %) має I категорію. У районі жодному вчителю економіки не присвоєно педагогічне звання "старший учитель". Один учитель, котрий викладає економіку, має звання "учитель-методист". Усі вчителі економіки району мають вищу освіту за спеціальностями, перелік яких наведено в табл. 4. У ЗНЗ Шишацького району економіку викладають в основному ті вчителі, що мають спеціальність "географія".

Усі вчителі, які викладають економіку (11), мають педагогічний стаж понад 10 років (табл. 5).

Економіка як базова дисципліна із 2010–2011 н. р. вивчається в 11 класі усіх профілів (окрім економічного) на рівні стандарту, академічному рівні (1 година на тиждень). Тому спостерігається донавантаження вчителів-предметників годинами економіки, а також плінність кадрів. Тож постає питання про готовність педагогів до викладання цього шкільного предмета (чи наявні в них посвідчення, що засвідчують факт проходження курсів підвищення кваліфікації вчителів економі-

Таблиця 3

Розподіл учителів географії Шишацького району за педагогічним стажем

Педагогічний стаж	Кількість учителів
До 3 років	1
3 – 10 років	0
11 – 25 років	11
Понад 25 років	8
Усього	20

Таблиця 4

Спеціальності (за дипломом) учителів економіки Шишацького району

Спеціальність	Кількість учителів
1. Географія	4
2. Географія, біологія	3
3. Історія	3
4. Фізика, математика	1
Усього	11

Таблиця 5

Розподіл учителів економіки Шишацького району за педагогічним стажем

Педагогічний стаж	Кількість учителів
До 3 років	0
3 – 10 років	0
11 – 25 років	7
Понад 25 років	4
Усього	11

ки?). До речі, ця проблема стосується всіх районів Полтавської області.

Шляхи підвищення кваліфікації учителів географії та економіки Шишацького району. Удосконалення фахової кваліфікації педагогів району здійснюється шляхом проходження курсів підвищення кваліфікації на базі ПОППО; участі в роботі шкільних і районного методоб'єднань учителів географії та економіки, проведення засідань педагогічної майстерні вчителя географії та економіки Яреськівської ЗОШ І–ІІІ ст. Шишацького району Л. О. Сироти; організації самоосвіти; взаємовідвідування відкритих уроків; участі в районних (обласних) конкурсах, турнірах, ярмарках педагогічних технологій.

Усі вчителі вчасно проходять курси підвищення кваліфікації у ПОППО згідно з планом роботи відділу освіти Шишацької РДА. Кожен учитель географії та економіки має тему для самоосвіти. Результати самоосвіти вчителів географії та економіки району фіксуються у професійних папках педагогів.

Методична робота з кадрами в Шишацькому районі будується на діагностичній основі, диференційовано з урахуванням запитів кожного педагога. Вибір оптимального варіанта методичної роботи передбачає всебічне вивчення особи та напрямку діяльності ЗНЗ. Ця робота проводиться методистом РМК П. В. Глобою.

Стан викладання географії в Шишацькому районі. Відповідно до плану роботи методичного кабінету відділу освіти Шишацької РДА, в лютому 2010 р. фахівцями РМК вивчено стан викладання та рівень навчальних досягнень учнів із географії в школах району. Узагальнення матеріалів здійснено на підставі відвідування окремих уроків, зрізу знань учнів 9 класів, аналізу документації вчителів і керівників шкіл, діалогу з учнями та вчителями, загального огляду шкіл і кабінетів. Питання розглядалося на раді РМК (протокол № 3 від 31 березня 2010 р.). Висновки й рекомендації зафіксовані в довідці начальнику відділу освіти Шишацької РДА.

Учителям шкіл рекомендовано: спрямувати зусилля на дооформлення кабінетів географії, географічних майданчиків, поживати роботу останніх; більше працювати з картами та статистичними даними, використовувати інноваційні технології; більше уваги приділяти здібним та обдарованим учням, підготовці їх до участі в олімпіадах, конкурсах, МАН.

Адміністраціям шкіл рекомендовано: сприяти матеріально-технічному забезпеченню процесу викладання географії, обладнанню кабінетів і географічних майданчиків, використанню комп'ютерних технологій.

Відповідно до плану роботи методичного кабінету відділу освіти Шишацької РДА, в лютому 2007 р. вивчено стан викладання та рівень навчальних досягнень учнів з економіки. Висновки й рекомендації

зафіксовані в довідці начальнику відділу освіти Шишацької РДА.

Адміністраціям шкіл рекомендовано: запровадити збільшення кількості годин на вивчення економіки (факультативно, починаючи з 8 класу) за рахунок шкільного компонента; створити кабінети (куточки) економічної освіти в школі, допомогти вчителям у забезпеченні їх методичними і матеріально-технічними засобами навчання; сприяти підготовці учнів до районного і обласного етапів учнівської олімпіади з економіки.

Учителям рекомендовано: накопичувати матеріали для створення кабінетів (куточків) економічної освіти; при вивченні економіки більше уваги звертати на рівень сформованості в учнів умінь і навичок практичного застосування знань, використовувати сучасні статистичні дані; готувати учнів до участі в районному і обласному етапах учнівської олімпіади, активно брати в них участь.

Керівником районного методичного об'єднання вчителів географії є Лідія Олександрівна Сирота, учитель географії Яреськівської ЗОШ І–ІІІ ст. Активно беруть участь у роботі засідань РМО з географії Ю. І. Книш (Шишацька спеціалізована школа імені В. І. Вернадського), В. М. Демочко (Ковалівська ЗОШ І–ІІІ ст.), В. Г. Веклич (Михайликівська ЗОШ І–ІІІ ст.). Методичне об'єднання працює над загальною проблемою вчителів району "Удосконалення фахової компетентності вчителя шляхом упровадження ефективних педагогічних технологій із метою підвищення якості навчально-виховного процесу та розвитку творчої особистості учня в умовах реалізації особистісно зорієнтованого підходу до навчання та виховання школярів", що є логічним продовженням єдиної науково-методичної проблеми ЗНЗ району, що виконувалася впродовж п'яти попередніх років: "Особистісно орієнтований підхід до навчання та виховання школярів –

Візне засідання методоб'єднання вчителів географії Шишацького району на екологічній стежині "Бутова гора". с. Яреськи, 2010 р.

необхідна умова розвитку механізму само-реалізації дитини”.

Робота вчителів над означеною проблемою ведеться на діагностичній основі. Перелік питань для організації роботи над науково-методичною проблемою:

- ♦ володіння суттю понять "педагогічна технологія", "навчальна технологія", "виховна технологія";

- ♦ уміння добирати ефективні педагогічні технології при підготовці уроку; впровадження компетентнісного підходу при організації навчально-виховного процесу на уроках;

- ♦ розвиток творчої особистості учня; володіння технологіями формування загальнонавчальних умінь і навичок;

- ♦ застосування технологій диференційованого навчання; володіння технологією організації самостійної роботи учнів;

- ♦ застосування інтерактивних та ігрових навчальних технологій; вибір типу уроку відповідно до його змісту;

- ♦ активізація розумової діяльності учнів; робота зі здібними й обдарованими учнями, використання дидактичного та демонстраційного матеріалу на уроці;

- ♦ володіння методикою опитування учнів; організація роботи з підручником; упровадження інформаційно-комунікаційних технологій;

- ♦ володіння критеріями оцінювання знань, умінь і навичок учнів; запобігання перевантаженню учнів на уроках;

- ♦ реалізація виховної мети на уроці; розвиток пізнавальної активності школярів; позакласна робота з фаху;

- ♦ застосування технології організації проектної діяльності;

- ♦ використання краєзнавчого матеріалу;

- ♦ уміння здійснювати самоаналіз уроку.

Кожного року опрацьовується 4 – 5 питань цього переліку. А також розглядаються питання вивчення географії в школах району, проводиться обговорення нормативних документів, методичних рекомендацій МОНМСУ, ПОППО, навчальних програм, підручників. У 2009 – 2010 н. р. на методичному об'єднанні вчителів географії розглянуто питання: "Використання інтерактивних методів навчання на уроках географії"; "Екологічне виховання на уроках географії"; "Краєзнавчий підхід до викладання географії". Під час виїзного засідання методоб'єднання на базі Ярьєвської ЗОШ І–ІІІ ст. учасники на екологічній стежині відвідали урок-казку "Лісова пригода, або ключі від урочища Кукошеве" (учитель Л. О. Сирота). 19 жовтня 2010 р. в рамках роботи педагогічної майстерні

"Нетрадиційні форми проведення уроків – ефективний засіб інноваційного навчання географії" Л. О. Сирота провела відкритий урок на екологічній стежині "Бутова гора" "Роль В. І. Вернадського у вивченні природи та господарства України" (8 клас); 4 листопада 2011 р. учитель Шишацької спеціалізованої школи імені В. І. Вернадського Ю. І. Книш провела урок-тренінг "Визначення напрямків на місцевості. Орієнтування на місцевості. Поняття про азимут" (6 клас), учитель Ковалівської ЗОШ І–ІІІ ст. В. М. Демочко презентував тему "Використання інтерактивних методів навчання на уроках географії".

У школах району працюють методичні об'єднання (кафедри) природничих наук. Проаналізовано документацію кафедри природничих наук із 2008 по 2011 рр. Шишацької спеціалізованої школи. Виявлено, що ведеться планування роботи кафедри на навчальний рік, оформлені протоколи засідань. Протягом 2010 – 2011 н. р. проведено три засідання, на яких розглянуто питання "Використання інтерактивних технологій на уроках географії"; "Активізація розумової діяльності учнів на уроках географії"; "Застосування технологій диференційованого навчання", "Екологічне виховання учнів". Учителями географії школи (Ю. І. Книш, О. М. Мурашко) представлені розробки проведених ними інтелектуальної гри "Подорож у дивосвіт", інтегрованого уроку "Найбільший оптиміст століття" (за участю вчителів зарубіжної літератури, іноземної мови та географії), інтелектуально-пізнавальних ігор "Глобус" і "Найрозумніший".

Досвід роботи вчителя географії Ю. І. Книш узагальнено у методичних посібниках: "Тиждень природничих наук" (2010), "Географічні ігри та ігрові моменти на уроках географії" (2011).

Ефективною формою підвищення фахового рівня учителів географії та економіки є їх участь у роботі педагогічної майстерні вчителя Ярьєвської ЗОШ І–ІІІ ст. імені Ф. П. Борідька Л. О. Сироти "Нетрадиційні форми проведення уроків – ефективний засіб інноваційного навчання географії" (майстерня діє з вересня 2010 р.). Досі працювала методична майстерня вчителя Шишацької обласної гімназії-інтернату для обдарованих дітей М. Ф. Чумака "Використання опорних логічних конспектів при викладанні географії".

Вивчення стану викладання географії в ЗНЗ району адміністрації шкіл проводять відповідно до графіка, про що свідчать протоколи педрад¹ та накази². Учителі у сво-

¹ Жоржівська ЗОШ І – ІІІ ст. – № 1 від 15.01.2010 р.; Ковалівська ЗОШ І – ІІІ ст. – № 2 від 30.12.2009 р.; Великобузьська ЗОШ І – ІІІ ст. – № 4 від 26.03.2009 р.; Шишацька спеціалізована школа імені В. І. Вернадського – № 7 від 29.02.2008 р.; Гоголівська ЗОШ І – ІІІ ст. – № 1 від 28.12.2007 р.

² Жоржівська ЗОШ І – ІІІ ст. – № 9 від 25.01.2010 р.; Воскобійницька ЗОШ І – ІІІ ст. – № 26 від 12.03.2008 р.; Гоголівська ЗОШ І – ІІІ ст. – № 8 від 10.01.2008 р.; Великоперевізька ЗОШ І – ІІ ст. – № 81 від 15.12.2006 р.; Баранівська ЗОШ І – ІІ ст. – № 71 від 17.11.2006 р. тощо.

ій роботі використовують елементи методики логічних опорних схем В. Ф. Шаталова: Н. І. Зозуля, В. Г. Нестеренко, Л. О. Сирота (Яреськівська ЗОШ І–ІІІ ст.); В. Г. Веклич (Михайликівська ЗОШ І–ІІІ ст.); В. М. Демочко (Ковалівська ЗОШ І–ІІІ ст.); С. В. Ляшенко (Сагайдацька ЗОШ І–ІІІ ст.); Т. Г. Руденко і М. І. Переяслівська (Баранівська та Великоперевізька ЗОШ І–І ст.); елементи методики диференційованого навчання – К. М. Копиця (Сагайдацька ЗОШ І–ІІІ ст.); елементи проблемного навчання – К. М. Сулим (Воскобійницька ЗОШ І–ІІІ ст.).

Учителі району беруть участь у районних, обласних ярмарках педагогічних технологій "Творчі сходинки освітян Полтавщини" (дослідження "Історико-краєзнавчий нарис "Великий Перевіз. Сторінки історії", 150 с. – учитель географії Великоперевізької ЗОШ І–ІІ ст. М. І. Переяславська; методичні посібники: "Географічні ігри та ігрові моменти на уроках географії" – учитель географії Шишацької спеціалізованої школи імені В. І. Вернадського Ю. І. Книш). На предметних тижнях проводяться виховні заходи, ігри, конкурси географічної тематики: брейн-ринг, КВК, конкурс "Печера скарбів" (Шишацька спеціалізована школа імені В. І. Вернадського).

У 2006 р. вчителі географії брали участь у І (районному) турі Всеукраїнського конкурсу "Учитель року". Л. О. Сирота, вчитель Яреськівської ЗОШ І–ІІІ ст., стала учасником відбіркового етапу ІІ (обласного) туру Всеукраїнського конкурсу "Учитель року – 2006" у номінації "Географія". Районний конкурс "Учитель року – 2010" у номінації "Географія" не проводився.

Вивчення географії та економіки в навчальних закладах району здійснюється відповідно до Програми для ЗНЗ "Географія. Економіка. 6 – 11 класи" (К. : "Перун", 2005), Програми для ЗНЗ "Економіка, 11 кл. Рівень стандарту, академічний рівень" (Київ, 2010 р.) та за підручниками і навчальними посібниками, рекомендованими Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України для використання у 2011 – 2012 н. р. Навчальні заклади району забезпечені підручниками з географії на 100 %, з економіки – на 26 % (причина: зменшення бюджету державного замовлення на підручники). Підручники з економіки розподілені між усіма ЗНЗ І–ІІІ ст. Учителі економіки та учні користуються електронними версіями підручників. Для підготовки до уроків учителі використовують навчально-методичні посібники, а також педагогічний програмний засіб "Інтегрований електронний комплекс "Економіка. 10 (11) клас".

Географія та економіка в старшій школі Шишацького району вивчається на рівні

стандарту та академічному рівні. У навчальних закладах Шишацьчини в рамках природничо-математичного напрямку географічний та економічний профілі не запроваджено. Але в ході дослідження виявлено, що у двох школах району викладаються курси за вибором із географії: Пришибська ЗОШ І – ІІІ ст.: 8 клас – курс за вибором "Краєзнавство"; 10 клас – предмет за вибором "Політична географія"; Шишацька спеціалізована школа імені В. І. Вернадського: 11-Б – курс за вибором "Географія з основами демографії".

Відвідано та проаналізовано: урок-подорож "Навколо світу" у 6 кл. Яреськівської ЗОШ І – ІІІ ст. імені Ф. П. Борідька, учитель Л. О. Сирота; підсумковий урок "Фізико-географічне районування України" у 8 кл. Шишацької спеціалізованої школи імені В. І. Вернадського, учитель Ю. І. Книш; урок "Територіальне розмаїття природи, економіки і населення – передумова територіального поділу України" у 9 кл. Жоржівської ЗОШ І–ІІІ ст., учитель Т. М. Хоролець; урок "Країни Африки, Австралії та Океанії. Загальний огляд. Характеристика населення" у 10 кл. Пришибської ЗОШ І–ІІІ ст., учитель А. І. Омеляненко. Уроки вирізняються конкретністю мети, продуманістю кожного етапу, чіткістю, організованістю. Методи навчання відповідають віковим особливостям дітей і рівню їх підготовки. Велику увагу вчителі приділяють розвитку практичних умінь і навичок при роботі з географічною картою та контурними картами. Систематично й послідовно педагоги формують в учнів інтерес до географії, стійке позитивне ставлення до навчання, створюють умови для творчого засвоєння знань.

У ході дослідження Полтавським ОППО здійснено перевірку стану документації: паспорта кабінету географії; сторінок класного журналу "Географія", "Основи економіки". Ведення шкільної документації у переважній більшості закладів освіти відбувається на належному рівні. Основні зауваження стосуються запису та оцінювання практичних робіт, своєчасного виставлення поточних і тематичних оцінок, запису та обсягу домашніх завдань

Рівень навчальних досягнень учнів Шишацького району із географії. У травні 2011 р. у навчальних закладах району ПОППО вивчено стан виконання навчальних програм із географії, дотримання державних вимог до змісту й обсягу навчального матеріалу, перевірено рівень навчальних досягнень учнів із географії. У всіх школах І–ІІ, І–ІІІ ст. району проведено контрольну роботу у 8-х класах, де навчається 197 учнів (роботу писали 174 учні). Отримані результати були порівняні із семестровою оцінкою (табл. 6).

Аналіз робіт засвідчує, що більшість учнів засвоїли матеріал на середньому та

достатньому рівнях. Загальна тенденція така: зниження частки учнів, які продемонстрували початковий і достатній рівні при збільшенні кількості учнів із середнім і високим рівнем знань. Переважно семестрова оцінка збігається із оцінкою за контрольну роботу. Це свідчить про відповідність завдань, які пропонують учителі, критеріям оцінювання навчальних досягнень учнів. Успішність становить 70 %, а якість знань загалом перевищує 16 %.

Завдання контрольної роботи стосувалися практично всього курсу "Фізична географія України". Аналіз контрольних робіт засвідчив, що школярами виконані основні вимоги програми з географії для 8 кл. Учні володіють понятійним апаратом, засвоюють необхідну географічну номенклатуру, вміють складати порівняльні характеристики, розв'язувати задачі.

Найбільше помилок школярів припустилися при виконанні тестових завдань на встановлення відповідності та визначення правильної послідовності. В учнів виникли труднощі із завданнями контрольної роботи, що стосувалися тем: "Тектонічна, геологічна будова України", "Клімат України", "Розташування території України відносно годинних поясів". Учителем географії при вивченні цих тем з учнями рекомендовано: забезпечити доступність форм, методів і засобів навчання, що використовуються на уроці; дібрати (розробити) й реалізувати диференційований навчальний матеріал із метою усунення прогалин

Діти працюють у мікрогрупах на уроці Ю. І. Книш, учителя географії Шишацької спеціалізованої школи імені В. І. Вернадського, 2011 р.

у знаннях учнів; дібрати доступний та оптимальний зміст і обсяг домашнього завдання; визначити та використати комплекс принципів навчання, що сприяють доступності засвоєння учнями навчального матеріалу.

Метою діяльності вчителя географії та економіки в напрямі розвитку обдарованості є виявлення талановитих дітей, які цікавляться географією (економікою), підготовка їх до участі у предметних інтелектуальних змаганнях, створення умов для максимального розкриття їх творчого потенціалу. Тому педагоги району залучають

Таблиця 6

Рівні навчальних досягнень із географії учнів 8 класів Шишацького району станом на травень 2011 р.

Рівень навчальних досягнень учнів	Семестрова оцінка		Контрольна робота		Кількість учнів, що були відсутні на контрольній роботі
	Кількість учнів	%	Кількість учнів	%	
Початковий	15	7,6	5	2,9	4
Середній	61	31,0	64	36,8	10
Достатній	93	47,2	79	45,4	9
Високий	28	14,2	26	14,9	0
Усього:	197	100,0	174	100,0	23

Таблиця 7

Кількість учнів Шишацького району – учасників Всеукраїнських учнівських олімпіад із географії та економіки

Етапи олімпіади	I етап		II етап		III етап		IV етап	
	2009 – 2010	2010 – 2011	2009 – 2010	2010 – 2011	2009 – 2010	2010 – 2011	2009 – 2010	2010 – 2011
	н. р.	н. р.	н. р.	н. р.	н. р.	н. р.	н. р.	н. р.
Кількість учасників (географія)	190	248	14	24	0	2	0	0
Кількість учасників (економіка)	76	0	6	0	2	0	0	0

своїх вихованців до участі у позакласних заходах із географії та економіки: Всеукраїнських учнівських олімпіад; Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН.

Участь району у Всеукраїнських учнівських олімпіадах із географії та економіки у 2009 – 2010 та 2010 – 2011 н.р. відображено в табл. 7.

У III (обласному) етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади з географії у 2009 – 2010 н.р. район участі не брав, а у 2010 – 2011 н.р. було лише 2 учасники (8, 9 кл.). В обласному етапі олімпіади Рудик Діана, учениця 9 кл. Яреськівської ЗОШ I – III ст. імені Ф. П. Борідька (учитель Л. О. Сирота), здобула третє місце. Низькою є активність району щодо участі у Всеукраїнській учнівській олімпіаді з економіки.

Висновки та рекомендації. Учителі Шишацького району – фахівці справи, мають гарну теоретичну підготовку, знайомі з вимогами до шкільних програм і методикою викладання географії та економіки. Вони забезпечують засвоєння учнями основних географічних та економічних понять і об'єктів, визначених шкільною програмою, спонукають до формування в дітей практичних умінь і навичок. На уроках використовуються сучасні форми, методи навчання, що активізують розумову діяльність учнів, сприяють підвищенню в них інтересу до вивчення предметів, розвитку аналітичного та творчого мислення.

При вивченні географії й економіки вчителі залучають школярів до опрацювання додаткових джерел, складання плану відповіді, написання доповідей, роботи з настінними картами, атласами та контурними картами. Велика увага приділяється самоосвітній діяльності учнів, умінню самостійно здобувати знання.

На основі вищевказаного рекомендуємо районному методичному кабінету сприяти запровадженню в ЗНЗ району опанування географії та економіки на профільному рівні; надавати учням можливість здійснювати якісну підготовку до державної підсумкової атестації та ЗНО з географії за допомогою системи вивчення відповідних курсів за вибором; стимулювати вчителів, які використовують інноваційні технології; модернізувати матеріально-технічне і навчально-методичне забезпечення викладання географії та економіки; сприяти проходженню курсів підвищення кваліфікації вчителів географії й економіки педагогічними працівниками, які не є фахівцями.

Районному методичному об'єднанню вчителів географії (економіки): вивчати, узагальнювати і впроваджувати в навчально-виховний процес передовий педагогіч-

*Сирота Л.О., учитель географії
Яреськівської ЗОШ I – III ст.
ім. Ф. П. Борідька, проводить урок у 6 класі
із використанням інтерактивної дошки,
2011 р.*

ний досвід учителів географії та економіки; активізувати роботу з обдарованими учнями в ЗНЗ шляхом участі дітей у позакласних заходах із географії та економіки; модернізувати та вдосконалювати матеріально-технічну базу, поповнювати кабінети географії навчальними посібниками, методичними розробками; активізувати видавничу діяльність учителів.

Учителям географії та економіки: удосконалювати фаховий і методичний рівні у міжкурсовий період шляхом самоосвіти; використовувати інноваційні технології у процесі навчання географії та економіки; при організації навчального процесу надавати перевагу сучасним засобам навчання; здійснювати оцінювання результатів навчальної діяльності учнів відповідно до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 13.04.2011 р. № 329 "Про затвердження Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти"; далі працювати над формуванням в учнів навичок самоосвітньої діяльності.

Цитувати: Шкоденко Л. А. Стан викладання і рівень навчальних досягнень учнів із географії та економіки в Шишацькому районі у 2011 р. / Л. А. Шкоденко // Постметодика. – 2012. – № 1. – С. 50–57.

© Л. А. Шкоденко, 2012. Стаття надійшла в редакцію 20.03.2012 ■

УДК 37.091.12:005.962.131

ПОЛТАВСЬКОГО ВЧИТЕЛЯ Г. ПАВЕЛКА НАГОРОДИЛИ ПРЕМІЄЮ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Повідомляється про педагогічний досвід учителя ЗОШ І–ІІІ ст. № 18 м. Полтави Г. Г. Павелка – лауреата Премії Верховної Ради України у 2011 році.

Сообщается о педагогическом опыте учителя общеобразовательной школы № 18 г. Полтавы Г. Г. Павелко – лауреата Премии Верховной Рады Украины в 2011 году.

Paper describes pedagogical experience of teacher of Poltava school N 18 and Laureate of the Award of Verkhovna Rada of Ukraine in 2011, Gennadiy Pavelko.

Геннадій Григорович Павелко із 1991 р. викладає історію у Полтавській загальноосвітній школі І–ІІІ ст. № 18. Має вищу кваліфікаційну категорію та звання "Учитель-методист". Щоб прищепити школярам навички самостійного мислення, проводить найрізноманітніші типи уроків, приділяючи особливу увагу випереджальному навчанню, застосуванню інформаційно-комунікаційних і проектних технологій, інтерактивних методів, зокрема, дискусій. Є автором електронного посібника з історії для 6 класу.

Уроки Г. Г. Павелка – емоційні, цікаві, змістовні, спонукають учнів до творчості, самостійної роботи, забезпечуючи їх високий рівень знань з історії та географії. Геннадій Григорович – переможець міського і призер обласного конкурсу "Учитель року – 2006". Щедро ділиться своїм досвідом із колегами на міських та обласних семінарах, використовуючи тренінгові методи навчання.

Під керівництвом учителя з 1991 р. у Полтавській школі № 18 працює туристсько-краєзнавчий клуб "Горизонт". Численні матеріали, відеофільми, слайди, зібрані гуртківцями під час екскурсій, походів рідним краєм (Кримом, Карпатами), педагог ефективно застосовує на уроках. Геннадій Григорович – автор методичних посібників із туристсько-краєзнавчої тематики "Туризм і краєзнавство в школі", "Історія туристського руху на Полтавщині" та ін.

Вихованці Г. Г. Павелка беруть активну участь в археологічних експедиціях: розкопках курганів скіфського часу в околицях с. Шевченки; скіфських поховань у смт. Шишаки; археологічних розвідках у Новосанжарському та Котелевському районах; займаються науково-дослідницькою роботою, є неодноразовими переможцями і призерами міських та обласних конкурсів Малої академії наук (секція "Археологія"), олімпіад з історії та географії і Всеукраїнських історико-краєзнавчих експедицій.

Команда гуртківців під керівництвом Геннадія Григоровича не раз перемагала або була призером міських і обласних зльотів туристів-краєзнавців.

2011 року за високий професіоналізм та наполегливу працю на освітянській ниві Павелко Геннадій Григорович отримав Диплом лауреата щорічної Премії Верховної Ради України. Нагороду присвоїли під час урочистого засідання в Києві. Відзнакою педагог був ушанований серед 17 крапчих представників загальної середньої освіти нашої держави. Під час зустрічі в Комітеті Верховної Ради України з питань науки і освіти Голова Комітету Максим Луцький щиро привітав лауреатів Премії: "У цей святковий і пам'ятний для Вас день від імені Верховної Ради України і від себе особисто дозвольте сердечно привітати Вас із високою нагородою. Щиро бажаю Вам, дорогі лауреати, міцного здоров'я, добра і щастя, злагоди і благополуччя у Ваших сім'ях, оптимізму у пошуках та впевненості в завтрашньому дні, творчої наснаги у здійсненні усіх Ваших задумів на благо вітчизняної освіти, на благо України".

ДОВІДКОВО. Премію Верховної Ради України педагогічним працівникам засновано 1 січня 2007 р. з метою піднесення ролі та авторитету педагога в суспільстві, заохочення педагогічних працівників до творчої, результативної праці. Щорічно присуджується 30 Премій. Розмір Премії Верховної Ради України педагогічним працівникам загальноосвітніх, професійно-технічних, дошкільних і позашкільних навчальних закладів становить 20 тисяч гривень.

Підготувала О. Стоцька за повідомленнями міського методичного кабінету Управління освіти Полтавського виконавчого комітету Полтавської міської ради, сайту zakon3.rada.gov.ua/laws/show/131-16_search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2010_12_23/T060131.html

Цитувати: Полтавського вчителя Г. Павелка нагородили Премією Верховної Ради України / О. В. Стоцька // Постметодика. – 2012. – № 1. – С. 58.

© О. В. Стоцька, 2012. Стаття надійшла в редакцію 04.04.12 ■

У редакцію надійшли нові книги

Самооцінювання в школі / [Баумгартнер-Шаффер М., Буднік Е., Фіалковська А. та ін.] ; за ред. Е. Толвінської-Круліковської. – Польська переклала Олена Гарцула. – Львів : Літопис, 2011. – 186 с.

УДК 37.091.279.7

ПОРАДНИК ІЗ САМООЦІНЮВАННЯ В ШКОЛІ ВІД ПОЛЬСЬКИХ АВТОРІВ

Книга вводить читача у європейський контекст проблеми оцінювання в освіті, зокрема зставлено швейцарський, польський і український досвід із цієї теми.

Автори обґрунтовують власну концепцію оцінювання й описують різні його види, знайомлять із властивостями й методологією оцінювання як дослідження, радять, як правильно дїбрати і використати різновиди інструментів оцінювання, забезпечити передачу зворотної інформації, підготувати звіт, виміряти якість освіти й відобразити результати дослідження графічними методами тощо.

Читаючи сторінки цієї книги, знаходиш відповідь на головне запитання: "Навіщо школі самооцінювання?". Автори пропонують розглядати самооцінювання як інструмент організаційного розвитку. Кожна школа "хоче – мусить – може" розвиватися, а значить, змінюватися у позитивний спосіб. Це загальне твердження ("розвиток = позитивна зміна") сьогодні має конкретну інтерпретацію: хочемо змінювати школу так, щоб удосконалити якість освітніх послуг. Але це насамперед вимагає узгодження, про яку якість ідеться. Є істотна різниця між якістю, котру розуміють як високий рівень, та якістю, котру розуміють як забезпечення потреб. Не завжди задоволення та захоплення споживача є тотожним до задоволення його потреб – чи учні, втомлені вправами, що вдосконалюють їхнє знання таблиць множення, є завжди задоволеними? Чи може їхнє незадоволення свідчить про оцінку якості уроку? Чи ще більше – про якість роботи вчителя? Саме цей poradnik розглядає взаємну залежність таких ключових понять як: розвиток – якість – зміна – у їхньому стосунку з оцінюванням.

Також польські колеги наголошують на тому, що ніякі зміни не мають ані сенсу, ані перспективи, якщо не відомо на яких цінностях вони ґрунтуються. Фахівці виокремлюють чотири основні суспільні цінності, урівноважування яких визначає перспективи освітньої системи на десятиріччя вперед: рівність (equity), ефективність (efficiency), досконалість (excellence) та вибір (choice) – саме на їх підставі вирішують основні проблеми сучасної освіти.

Значна увага у poradniku приділяється організації та менеджменту процесу оцінювання, підготовці кадрів. Велика роль покладається на директора, який ініціює проведення самооцінювання та вмє долати опір, що може виникнути в колективі стосовно його здійснення. Для цього пропонується використовувати "Картку початку: Чи може мені допомогти самооцінювання?" (інструмент, який діагностує досвід учителів у сфері оцінювання) і дозволяє їм визначити, в якій фазі оцінювання перебуває школа.

У додатках наведено ознайомчий матеріал про оцінювання для педагогічної ради, таблиці обміну зворотною інформацією, зразки угод між школою та зовнішнім радником (працівником Центру вдосконалення вчителів середніх шкіл Республіки Польща).

Автори виразно підкреслюють своє глибоке переконання щодо необхідності використати у шкільному житті практики оцінювання у всіх його аспектах і вимірах – "не тому, що це модно, не тому, що цього вимагає закон про освіту (у Польщі. – Ред.). Будь-яка мода минає, закон змінюється. Пропонована книга – це знання і досвід інших, що показують, наскільки важливе рефлексійне, професійне визначення цінності всіх дій, а також те, що справжнє вдосконалення без нього не є можливим".

Книга видана в рамках проекту "Лідери освітніх ініціатив", фінансованого з коштів польської закордонної допомоги за посередництва МЗС Республіки Польща у 2009 – 2011 рр., що мав на меті створення в школах України проектів упровадження змін, пов'язаних із поліпшенням якості роботи, проведення самооцінювальної діяльності навчальних закладів. Науковий редактор українського видання – кандидат біологічних наук, директор Львівського ОШПО Роман Шиян.

Матеріали з реалізації на Полтавщині українсько-польського проекту "Лідери освітніх ініціатив" розміщені на сайті: <http://www.liv.lviv.ua/>
О. В. Стоцька, І. О. Калініченко

Цитувати: *Порадник із самооцінювання в школі від польських авторів* / О. В. Стоцька, І. О. Калініченко // *Постметодика*. – 2012. – № 1. – С. 59.
© О. В. Стоцька, І. О. Калініченко 2012. Стаття надійшла в редакцію 02.02.12 ■

Від редакції "ПМ": Московська вчителька Інна Завалишина власним коштом видала книгу "Ненавиджу школу" з метою розкрити очі на те, що відбувається з їхніми дітьми в школах і дитсадочках. Книга викликала шквал обговорень. Публікуємо уривки з неї...

УДК 37.091.279.7

"ОЦЕНКА – ЭТО ВО МНОГОМ ПРИХОТЬ УЧИТЕЛЕЙ"

И. И. Завалишина

Розділ із книги "Ненавиджу школу" подає роздуми російської вчительки про сутність оцінки в сучасній школі, моральні аспекти оцінювання знань дітей.

Глава из книги "Ненавизу школу" представляет размышления российской учительницы о сущности оценки в современной школе, нравственные аспекты оценивания знаний детей.

Head of the book "I hate school" presents reflections about the nature of the Russian teacher evaluation in the modern school, the moral aspects of assessment of children.

... Учителя ставят детям оценки, как бог или черт на душу положит, и это нормальная для них практика. Поэтому оценка не является и не может являться в данной системе объективным показателем уровня знаний и умений учеников. Так чем же тогда зачастую является оценка на самом деле?

1) Субъективным отношением учителя к работе и личности того или иного ученика.
2) Оценка была и остается оружием учителя, т.е. средством достижения личных целей учителя. И месть несговорчивому ученику здесь не на последнем месте.

Если есть ученики, которые не нравятся учителю, чем-то ему неприятны, неудобны, например, задают лишние, т.е. неудобные для учителя вопросы на уроке или грубо разговаривают, или родители этого ученика отказались сдать определенную сумму денег на определенные нужды учителя, – то учитель может мстить и воздействовать на поведение таких учеников плохой оценкой. И это делается на каждом шагу. Или это же самое оружие используется в обратных целях, когда учитель знает, что у ученика богатенькие родители, потенциальные спонсоры школы, класса и самого учителя, – тогда учитель не стесняется завесить такому ученику оценки, дабы порадовать родителей, расположить к себе и раскрутить на ремонт, технику, новый себе письменный стол и т.п.

Не стоит недооценивать способности этого оружия – оценки, оно, как видите, многофункционально и действует и в моральных, и в материальных аспектах. А еще зачастую учитель занижает оценки ученикам, дабы создать потребность родителей отдать свое чадо на дополнительные платные занятия с этим учителем.

Придя работать в государственную школу, я столкнулась с одним учеником, который постоянно говорил мне, что я хочу "за-

валить" его и занижаю ему оценки. Зная себя насквозь и то, что такими вещами не занимаюсь, я никак до поры до времени не могла понять, почему он так уверен в том, что я его "заваливаю". Пока не увидела, что это делают другие учителя. Видимо, испытывав это на себе не раз от других учителей, он поэтому и меня подозревал в том же. Потом со временем я ему доказала, что отношусь к нему не хуже, чем к другим ученикам, при этом, обратите внимание на эту деталь, не завывая ему оценки (за год работы он как начал с тройки, так ею и закончил). Оценка у него осталась та же, а его мнение о ней и обо мне как учителя изменилось. К своей радости я обнаружила, что мне не нужно пользоваться оценкой как оружием для достижения своих целей. В моем учительском арсенале есть много других хороших средств: внимательное отношение, честность, искренность, понимание, творческий подход в работе, доброе слово...

А еще оценка для учителя – это показатель его личного престижа. Считается, что у хорошего учителя не должно быть троек. Что же делают "заслуженные, многоопытные" учителя – они намеренно поголовно завывают своим подопечным оценки, создавая мыльный пузырь своей педагогической гордости, дескать, вот как я их всех (даже самых слабых) хорошо обучила. Вранье. Я всегда видела беспробудных троечников, превращаемых ими в хорошистов и даже отличников. Я же двоим из моей группы поставила тройки по результатам года. Что тут началось! Ко мне прибежали разъяренные родители: "Как тройка, откуда тройка, а по другим предметам хорошие оценки, значит, вы виноваты. Вы не научили!". Мне, как всегда, помешало хорошее воспитание – я не смогла сказать правду: "Вы же знаете, что те оценки завышенные, нарисованные для красоты и престижа училки".

Нет, и я могу немного завысить оценку там, где это необходимо ребенку, где это, скажем, поможет ему поверить в себя, но не для себя, любимой.

Оценки и то, как они выставляются, было первым сильнейшим омерзением при знакомстве с госшколой. В частности, когда я узнала о том, что многие и многие учителя боятся скандальных родителей и, дабы избежать скандалов, разборок, завышают оценки своим ученикам. Я не идеализирую советскую систему образования, потому что знаю, что и в ней было достаточно лицемерия: и оценки занижали, и завышали кому когда надо, и обижали учеников, – но теперь эта система стала более лицемерной.

Объясню почему. Раньше, если ребенок учился по предмету на "два", то ему и ставили "два", а теперь, когда такой же ребенок учится на "два", ему ставят "три", и только "три". Сегодня двойки – нежелательные друзья, даже угроза уже для самой школы, для ее престижа, а значит, для вопроса родительской-спонсорской подкормки (и личного обогащения ее руководства). Подкормки, которая в вопросе выбора между каким-то там учеником-двоечником и, допустим, личным благосостоянием директора понятно в какую сторону склонит чашу весов. А ведь *дети часто замечают, когда некоторым их одноклассникам завышают оценки, и теряют уважение и к учителю, и к школе в целом, и впоследствии, к самой оценке своих действий как таковой – оценке тебя людьми, с одной стороны, и твоей оценки окружающих – с другой, к доверию, к порядочности и т.д.*

Оценка как инструмент может применяться учителем и в другом направлении, в решении других собственных задач и интересов. Например, как я уже говорила, в качестве репрессивного инструмента. Я, будучи хорошисткой в школе и всегда переживая за свои оценки, была удивлена, став учителем и узнав о том, что многие ученики сегодняшней средней школы совершенно спокойно относятся к своим тройкам в четвертям и за год, они не расстраиваются, "не парятся". Почему? Да потому, что знают, что оценка – это во многом прихоть учителя. *Испытав несколько раз несправедливость (на себе или видя это по отношению к другим, к товарищу), они потихоньку привыкли к этой системе необъективности в оценке их деятельности, и так как не могли изменить это, то стали относиться к этому "философски", т.е. равнодушно.* Мне пришлось много постараться, чтобы объяснить детям, почему они получили такие, а не другие отметки, но я уверена, что не все из них мне поверили искренне, а именно – я обнаружила тот факт, что дети не доверяют учителям, совсем.

А еще в школах практикуется целое искусство, мастерство, которому не учат в пе-

дузах и колледжах – это мастерство, как они сами это называют, "опустить неудобного ученика". Я не сразу узнала об этом, потому что сама никогда такого не делала и не смогла бы, даже если бы захотела. Я могу отругать за что-то, повысить голос, даже отчитать за хамское поведение или систематическую неготовность к уроку, но унижать одних детей на виду у других, перед другими я не умею. А потом узнаю от других учителей, что это очень действенное средство влияния на неугодных учеников. Как это делается? Например, при всех, т.е., при одноклассниках, заговорить об известных слабых местах данного ученика, т.е. поставить его в неловкое положение перед другими, среди которых есть и лица противоположного пола, с которыми у подростков непростые отношения. Любой нормальный человек, не имеющий педагогического образования и вообще к этой сфере не имеющий никакого профессионального отношения, скажет, что подобная тактика учителя неэтична, это подло, а потому абсолютно недопустимо по отношению к ребенку. А вот дипломированные педагоги не то что не считают это зазорным, а считают это настоящим мастерством. Кричать – это не круто в учительской среде, а вот опустить ученичка перед всем классом, спокойным голосом и с улыбкой на лице – это высший пилотаж.

Если ребенок понял, что ему несправедливо занизили оценку, а любимчику учителя, наоборот, несправедливо завысили ее, и это оказался неробкий малый, решившийся открыто заявить об этой несправедливости на уроке, – что делает учитель? Предлагает ученику обсудить этот вопрос после урока? Или сразу на уроке дает исчерпывающее объяснение ребенку? Нет, никакого обсуждения этого вопроса не будет: ни на уроке, ни после. Будет вот что: перед всем классом учитель скажет что-нибудь такое, что настроит других учеников против выразившего недовольство: например, "Мы что, тут всем классом будем терять время от урока на твои капризы", и другие ученики сами зашикают на него, покрутят у виска, обзовут как-нибудь – таких в среде детей всегда достаточно, и неудивительно – какие учителя, воспитатели – такие и ученики. Что посеешь, то и пожнешь. Что в них, детей, сеют, то и взролеет. То есть руками самих учеников учитель мастерски решает задачу отделаться от ответа за несправедливую оценку: ведь в такой ситуации бедняге приходится затихнуть с оставшимся без ответа вопросом о поставленной ему оценке. Это оружие не только точечного поражения цели, но и превентивного характера: после такого неприятного исхода дела вряд ли кому-то в следующий раз захочется высказывать в классе вслух подозрения о необъективной оценке.

Цитувати: Завалишина И. И. "Оценка – это во многом прихоть учителей" / И. И. Завалишина // Постметодика. – 2012. – № 1. – С. 60–61.

© И. И. Завалишина, 2012. Джерело: Завалишина И. Ненавижу школу. – Современный писатель от А до Я, 2010. – 333 с. ■

КРИВУЛЯ ОЛЕКСАНДР МИХАЙЛОВИЧ

15 березня 2012 року на 71-му році життя пішов у вічність Олександр Михайлович Кривуля – доктор філософських наук, професор кафедри теоретичної та практичної філософії Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, професор кафедри філософії й політології Харківської національної академії міського господарства, голова Харківського міського товариства "Філософська освіта", член редакційної колегії журналу "Постметодика", пропагандист і дослідник філософії Г. С. Сковороди.

Олександр Михайлович народився у 1941 році у селищі Марківка Луганської області; закінчив технічне училище № 10 у м. Луганську; працював слюсарем; служив повітряним стрільцем-радистом у морській авіації Північного флоту; у 1970 р. закінчив із відзнакою філософський факультет Ленінградського державного університету, а з часом – аспірантуру при ньому. Після захисту дисертації працював викладачем філософії у політехнічному інституті м. Тольятті (Росія); а з 1978 року – у вищих навчальних закладах м. Харкова. У харківських університетах викладав курси з історії філософії, німецької класичної філософії, практичної філософії І. Канта, методики викладання філософських дисциплін у ВНЗ; проводив заняття з аспірантами, був членом комісії із прийому іспитів кандидатського мінімуму з філософії і вступних іспитів в аспірантуру.

Студенти та колеги по праву вважали Олександра Михайловича "викладачем від Бога", "найкращим викладачем у світі" і раділи можливості навчатися в такій високоінтелектуальної, висококультурної людини, очі якої завжди світилися молодістю. Олександр Михайлович завжди залишиться в нашій пам'яті людиною, яка не терпіла безпринципності, лестоців, неправди, уважною і доброю людиною, що ставилася до всіх із повагою й розумінням.

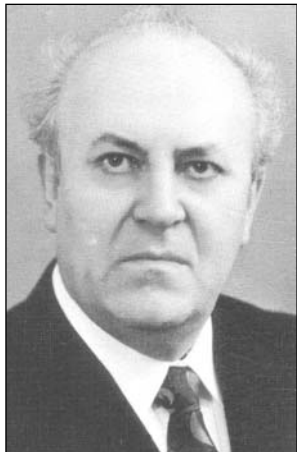
Багатогранні наукові інтереси Олександра Михайловича були зосереджені в галузі соціальної філософії та історії філософії. Олександр Михайлович зробив вагомий внесок у розвиток вітчизняної соціальної філософії, історії філософії, розробив діалектику суспільних відносин і людської діяльності, відкрив перспективи висвітлення соціально-філософської проблематики кризь призму фор-

ми й змісту, сутності і явища, рівнів аналізу соціальної реальності. Кандидатську дисертацію на тему "Соціальна структура суспільства і групова життєдіяльність людей" захистив у 1973 році після закінчення аспірантури філософського факультету Ленінградського державного університету. Докторську дисертацію на тему "Діалектика суспільних відносин і діяльності людей" захистив у 1989 році в Інституті філософії Академії наук СРСР. Автор монографії "Діалектика общественных отношений и человеческой деятельности" (1988) та п'яти навчальних посібників із філософії та історії філософії. Організатор проведення серії Харківських міжнародних Сковородинівських читань і науковий редактор 15 видань: Григорій Сковорода і проблеми національної філософії (1996); "Влада і насильство" (1997); "Проблема раціональності наприкінці ХХ століття" (1998); "Ідея справедливості на схиля ХХ століття" (1999); "Практична філософія і правовий порядок" (2000); "Обрії комунікації та інтерпретації" (2001); "Філософська спадщина Г. С. Сковороди і сучасність" (2002); "Проблема свободи у теоретичній та практичній філософії" (2003); "Філософія і література" (2004); "Демократичні цінності – громадянське суспільство і держава" (2005); "Філософські стратегії ХХІ століття" (2006); "Г. С. Сковорода і образи філософії" (2007); "Філософія і світ повсякденності" (2008); "Творчість у філософії" (2009); "Г. Сковорода і сучасна моральна філософія" (2010).

Дбаючи про кадри філософської освіти, у 1996 році ініціював створення Харківського міського товариства "Філософська освіта" і був незмінним його головою. Олександр Михайлович Кривуля добре відомий філософам Полтави, багатьом із них він був хорошим наставником і допоміг у входженні у світ академічної філософії. Зокрема, сприяв розвитку журналу "Постметодика". Олександр Михайлович любив відвідувати Полтаву і Полтавщину та часто пішки подорожував по ній шляхами Сковороди.

Редколегія "Постметодики" глибоко вболіває і висловлює співчуття рідним і близьким Олександра Михайловича.

*Редакційна колегія "Постметодики",
товариші, учні.*

ЩЕРБАНЬ ПЕТРО МИКОЛАЙОВИЧ

31 березня 2012 року пішов із життя Учитель із великої літери, знаний педагог-учений Петро Миколайович Щербань.

Він був свідком і активним учасником культуротворчого процесу другої половини ХХ – першого десятиліття ХХІ ст., пережив труднощі й випробування, що й увесь наш народ, зберігши найсокровенніше – людську гідність і порядність. 18-річним юнаком П. М. Щербань пішов відбивати гітлерівську навалу, а доти був активним учасником підпільної організації під керівництвом Петра Бовкуна в Карлівці. За участь у війні нагороджений орденом Вітчизняної війни II ст., двома орденами "За мужність", медалями. А після армії перейшов на освітянську ниву. Освітянські сходи плекав дбайливо, добросовісно й талановито.

Після першого року навчання у Полтавському педінституті імені В. Г. Короленка отримав Сталінський стипендію. Після інституту призначений директором Козельщинської середньої школи і у перший рік своєї праці встановив у школі централізоване опалення, а також домогся відмінних результатів у навчанні дітей. Через 5 років став завідувачем Козельщинського району, а ще за 2 роки – заступником завідувача Полтавського обласного відділу народної освіти. Із 1967 по 1977 рр. працював завідувачем Полтавського облвню. Область отримувала урядові Перехідні Червоні прапори, премії і нагороди за зміцнення навчально-матеріальної бази та високі показники у навчально-виховній роботі. Петра Миколайовича обирали делегатом другого, третього та четвертого З'їздів учителів УРСР, Всесоюзного профспілкового з'їзду педагогічного товариства України.

За творчу й наполегливу працю в досягненні успіхів у навчально-виховній роботі закладів освіти йому було присвоєно звання заслуженого вчителя України, нагороджено орденами Трудового Червоного Прапора та "Знак Пошани", медалями А. С. Макаренка, Н. К. Крупської та золотими медалями К. Д. Ушинського та Григорія Сковороди. Тижневик "Освіта" не раз включав Петра Миколайовича в коло кращих освітян року в номінаціях "Засвіти вогонь", "Народ мій завжди буде", "Лицарі відданості освіти".

У 1977 – 1979 рр. П. М. Щербань працює першим заступником голови Товариства культурних зв'язків з українцями за кордоном, виступає в різних країнах із лекціями й доповідями. Із 1979 р. переходить до творчої праці у вищій школі: Київському педагогічному інституті іноземних мов (1979 – 1991); Ніжинському інституті імені М. Гоголя (1991 – 1996); у 1997 – 1999 рр. працює професором Українського інституту підвищення кваліфікації керівних кадрів освіти, професором Державної академії керівних кадрів освіти; у 2000 – 2008 рр. – головний науковий співробітник Інституту вищої освіти АПН України; з 2008 р. – професор Уманського державного педагогічного університету імені П. Г. Тичини.

П. М. Щербань сердечно ставився до класиків української педагогіки, дружив із В. Сухомлинським, був ініціатором щорічного колективного відвідування могили К. Ушинського у Видубицькому монастирі.

Його книги, зокрема "Педагогіка спілкування", "Формування національної самосвідомості в сім'ї", "Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах", "Прикладна педагогіка", "Педагогічна культура вчителя", увійшли в українську педагогічну скарбницю.

Син українського козачого степу, П. М. Щербань жив і трудився за великим батьківським і хліборобським законом: кожен клаптик рідної землі обробляти якнайсумлінніше, не допускаючи на ній бур'янів безчестя. Учитель, науковець, професор, талановитий організатор загальноосвітньої і вищої школи, визначний громадсько-політичний діяч, об'єднувач зусиль вітчизняних і зарубіжних українців навколо української національної ідеї, автор багатьох науково-педагогічних праць назавжди залишиться в нашій пам'яті як взірець відповідальності, працелюбства, порядності, любові до України та свого народу.

*Головне управління освіти і науки
Полтавської облдержадміністрації,
Полтавський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
імені М. В. Остроградського*

ХОРОЛЬСЬКИЙ ЄВГЕН АНДРІЙОВИЧ

4 квітня 2012 р. пішов із життя один із відомих освітян Полтавщини, талановитий керівник, благородна і порядна людина Хорольський Євген Андрійович. Учитель за освітою та покликанням, багато років працював у закладах освіти області, партійних органах. Пройшов трудовий шлях від учителя до начальника обласного управління народної освіти.

Хорольський Євген Андрійович народився 25 квітня 1931 р. в с. Шишаки Полтавської області в сім'ї службовця. Дитячі та юнацькі роки припали на воєнний і повоєнний час. 1949 р. закінчив 10 класів Шишацької середньої школи, у 1951 р. – Полтавський учительський інститут, у 1957 р. – без відриву від виробництва фізико-математичний факультет Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка.

Працював учителем фізики та математики в школах Шишацького, Диканського, Кременчуцького районів, інспектором районного відділу освіти. У 1959 – 1977 рр. – на різних посадах у партійних органах: інструктор Гоголівського та Диканського райкомів компартії; завідуючий відділом пропаганди і агітації, другий секретар Шишацького РК КП України. Закінчив у 1971 – 1972 рр. Київську Вищу партійну школу при ЦК КПУ. 1977 – 1992 рр. пов'язані з роботою на посадах завідуючого обласним відділом народної освіти, першого заступника начальника обласного управління народної освіти, начальника обласного управління народної освіти.

Із 1992 по 1993 р. Євген Андрійович працював у Полтавському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського завідуючим кабінетом вечірніх шкіл і працюючої молоді, методистом відділу педагогічних технологій. Він був толерантною, працьовитою, мудрою особистістю. У Євгена Андрійовича було чого повчитися: самоповаги, послідовності, впевненості, наполегливості. Завжди привітний, чуйний,

доброзичливий до всіх, із ким йому доводилося спілкуватися та працювати.

Євген Андрійович Хорольський нагороджений медалями: "За доблесний труд в Великій Отеченній війні 1941 – 1945 гг." (Указ Президії Верховної Ради СРСР від 6 червня 1945 р.), "За трудову доблесть" (Указ Президії Верховної Ради СРСР від 24.12.1976 р.), "Ветеран труда" (рішення Полтавської обласної ради народних депутатів від 12 квітня 1988 р.), "Захиснику Вітчизни" (Указ Президента України від 14 жовтня 1999 р.), "60 лет Победы в Великій Отеченній війні 1941 – 1945 гг." (Указ Президента України від 21 лютого 2005 р.). За заслуги в галузі освіти і педагогічної науки Постановою колегії Міністерства освіти УРСР від 24 квітня 1981 р. Є. А. Хорольського нагороджено медаллю А. С. Макаренка.

Разом із дружиною виховав двох дітей – сина Валерія Євгеновича, нині працівника обласного пенсійного фонду, та доньку Наталію Євгенівну – учителя Полтавської школи-інтернату № 2.

Головне управління освіти і науки, Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського, глибоко сумуючи з приводу тяжкої втрати, від імені всіх освітян області висловлюють щире співчуття родині Євгена Андрійовича, близьким, друзям, колишнім колегам. Світла пам'ять про Євгена Андрійовича назавжди збережеться в наших серцях.

*Головне управління освіти і науки
Полтавської облдержадміністрації,
Полтавський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
імені М. В. Остроградського*

НАШІ АВТОРИ

Безнігасв Микита Олегович,
студент II курсу будівельного факультету
Полтавського національного університету
імені Юрія Кондратюка

Бендес Юрій Петрович,
кандидат фізико-математичних наук, доцент,
докторант кафедри теорії та методики навчання
фізики й астрономії НПУ імені М. П. Драгоманова

Бондар Тетяна Олексіївна,
кандидат філософських наук, доцент кафедри
філософії і економіки освіти Полтавського обласного
інституту післядипломної педагогічної освіти
імені М. В. Остроградського

Водолазська Тетяна Володимирівна,
доцент кафедри менеджменту освіти ПОШПО

Гавриш Римма Леонідівна,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
менеджменту освіти ПОШПО

Давиденко Людмила Павлівна,
кандидат хімічних наук, доцент кафедри фізики
Полтавського національного університету
імені Юрія Кондратюка

Завалишина Інна Ігорівна,
учитель (Росія)

Калініченко Ірина Олександрівна,
методист відділу дошкільної, початкової та
спеціальної освіти ПОШПО

Клепко Сергій Федорович,
доктор філософських наук, доцент, проректор з на-
укової роботи, завідувач кафедри філософії та економі-
ки освіти ПОШПО

Литвинюк Людмила Вікторівна,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філософії
і економіки освіти ПОШПО

Остапенко Андрій Олександрович,
доктор педагогічних наук, професор Кубанського дер-
жавного університету, Єкатеринбурзької духовної семі-
нарії і Вищих богословських курсів при Московській
духовній академії.

Пастовенський Олександр Вікторович,
кандидат педагогічних наук, начальник управління
освіти і науки Житомирської облдержадміністрації

Стоцька Олена Вікторівна,
методист редакційно-видавничого відділу ПОШПО

Шкоденко Лариса Анатоліївна,
методист із географії та економіки відділу
природничо-математичних дисциплін ПОШПО

Шуканова Анжела Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
географії та краєзнавства Полтавського національного
педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Експертна рада номера:

Аляев Г. С., Королюк С. В., Кучеренко О. В.,
Пашко Л. Ф., Сиротенко Г. О., Тягло О. В., Шейко С. В.,
Шкоденко Л. А., Шоста С. П.

На 1 стор. обкладинки: Ф. П. Решетников, "Опять двойка".
1952. Третьяковская галерея. Москва. Сайт: http://rus-so.com.ua/hudojestvennaya_entsiklopediya/page/reshetnikov_fdor_pavlovich.2994/

На 3 стор. обкладинки: Федіна Ольга Ігорівна,
випускниця Полтавської ЗОШ I–III ступенів № 13,
яка на ЗНО–2012 отримала по 200 балів з української мови і
літератури та німецької мови

CONTENTS

TRUE ASSESSMENT

PHILOSOPHY OF EDUCATION

Is It Possible to have Fair Assessment In Schools?
A. Ostapenko

Philosophy of Education and Information Technologies
As the Basis of the Professional Capital of Teachers.
S. Klepko, T. Bondar, L. Lytvyniuk

PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES

Evaluation of Community Active School Accordingly
to International Standards.
R. Gavrish, T. Vodolazska

Implementation of Information and Telecommunication
Technologies In the System of Learning Outcomes
Assessment.
Y. Bendes

Implementation of External Assessment In Physics and
Its Implications (At the Basis of Research Outcomes In
Poltava Region).
L. Davydenko, M. Beznihayev

Teaching Economy In the School Course of Economic
and Social Geography of Ukraine.
A. Shukanova

MANAGEMENT OF EDUCATION

The Correlation of Secondary Education Management
Models with the Level of Social Capital.
O. Pastovensky

RETROMETHODS

Development of Teaching Ideas by P. Yurkevich In
Didactic Method by P. Kaptelev.
L. Gerasimenko

REFERENCES

Condition of Instruction and Level of Education
Achievements of Geography and Economics In Shyshaky
Area In 2011.
L. Shkodenko

DIADASKAL'S COMPLAINTS

Rating: Fiction or Weapon
I. Zavalishin

WORD OF MEMORY

O. Kryvulya
P. Scherban'
E. Khorolsky

Ціль на вершину - попадеш на середину

Г. Сковорода

ДОВІДКА «ПМ»: ПОСТ... (лат. *POST* – *ДАЛІ, ЗА, ПІСЛЯ*) — префікс, що означає наступність.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал Полтавського обласного інституту післядипломної (постдипломної) педагогічної освіти, адресований усім, хто виховує і вчить, вчиться чи любить освіту або просто цікавиться проблемами школи.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який прагне розвивати «ДАЛІ» методики полтавських педагогів: Г. Сковорода, Я. Козельського, І. Котляревського, М. Остроградського, В. Короленка, П. Юркевича, А. Макаренка, Г. Ващенко, О. Астряба, В. Сухомлинського.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який бажає виразити те, що знаходиться «ЗА» методикою й акумулювати в собі новий досвід хоча й однієї, але надзвичайно важливої верстви нашого суспільства — батьків і педагогів.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал про те, що потрібно вчителів «ПІСЛЯ» вузівської методики — таємниці його особистісного знання та фаху, які не віднайти в численних методичних книжках.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який спільно з усією педагогічною громадою вирішує, що є знання, і шукає тих, хто знає, що дає можливість це вирішувати.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, що прагне вчити вміння читати і слухати, вміння жити і робити справу.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, несумісний з уявленням про сучасну педагогіку як мішанину різнорідних елементів у шкільній навчальній програмі — економіки та еротики, електроніки та східної містики, латини та біоенергетики, астрономії та астрології, щоб відразу одержати прищепу нової ери й Апокаліпсису.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал перш за все не пісний, а тому в ньому змішуються жанри і стилі мовлення, з іронією підкреслюється нестабільність і умовність усіх методичних систем і педагогічних технологій.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал не антиметодики, бо неможливо відкинути методику як розділ педагогіки, а журнал, який відмовляється від методик, що нівелюють особистість та орієнтовані на так званого “середнього” учня.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал з єдиною стратегією: на базі плюралізму педагогічних ідей та концепцій відшукувати суть чужого досвіду, передавати його нашим читачам у тісному поєднанні з усіма фактами життя Полтавщини, з її місцевими й національними традиціями.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який не лише констатує розлад концептуальних структур, що визначали методику недалекого минулого, але й бачить у цьому шанс нового: різноманітність конкретних педагогічних технологій, конкуренцію різних парадигм педагогічної творчості.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який усвідомлює, що ми всі опинилися в тому пункті історії педагогіки, коли в ній стали можливими радикальні зміни, про які заявлено в державній національній програмі “Освіта “УКРАЇНА ХХІ СТОЛІТТЯ”, і можливість ця тісно пов’язана з **ПОСТМЕТОДИКОЮ**.

Те, що робиться сьогодні, — це питання досвіду і **МЕТОДИКИ**.

Те, що може робитися, — це питання **ПОСТМЕТОДИКИ**.

Кожний свідомий громадянин мусить матеріально й духовно підтримувати свої рідномовні журнали як головні двигуни наукового вивчення й збільшення рідної мови.

Іван Огієнко

Для отримання “Постметодики” поштою у 2012 році достатньо оформити передплату журналу (вартість одного комплекту (6 номерів) на рік -138.00 грн) у будь-якому поштовому відділенні.

Передплатний індекс у всеукраїнському каталозі періодичних видань - 98670.

Редакція “ПМ”

Журнал призначається для

Для всіх ціна вільна, а для Вас